

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Οι Έλληνες και οι Ρωμαίοι

Το κεφάλαιο αυτό καλύπτει την περίοδο της Ρωμαιοκρατίας στην Ελλάδα, από το 146 π.Χ. έως το 330 μ.Χ. Στη διάρκεια των πέντε αυτών αιώνων δίνονται χαρακτηριστικά στοιχεία της ζωής των κατακτημένων Ελλήνων, της συνύπαρξής τους με τους κοσμοκράτορες κατακτητές, της συνεργασίας και πολιτιστικής επικράτησής τους στα πλαίσια της «ρωμαϊκής ειρήνης» και του «ελληνορωμαϊκού πολιτισμού». Δίνεται ακόμη συνοπτικά η διοικητική οργάνωση του ρωμαϊκού κράτους, στα χρόνια της ανάπτυξής του, καθώς και στοιχεία από τον πολιτισμό και την καθημερινή ζωή στην αρχαία Ρώμη.

Ειδικότερα στο διάστημα αυτό:

α) Οι Ρωμαίοι

- ✓ Κατέκτησαν την Ελλάδα και κράτησαν τους Έλληνες διαιρεμένους.
- ✓ Δημιούργησαν ένα απέραντο κράτος κι έγιναν κοσμοκράτορες.
- ✓ Εφάρμοσαν το «διαίρει και βασίλευε» για τη διακυβέρνηση των κατακτημένων.
- ✓ Επηρεάστηκαν από τον τρόπο ζωής και τον πολιτισμό των Ελλήνων.

β) Οι Έλληνες

- ✓ Βρέθηκαν για πρώτη φορά υπόδουλοι σε ξένο κατακτητή.
- ✓ Διατήρησαν τη γλώσσα, τη θρησκεία τους, τα ήθη και τα έθιμά τους.
- ✓ «Κατέκτησαν τους κατακτητές» με τα γράμματα και τις τέχνες τους.
- ✓ Συνεργάστηκαν και δημιούργησαν τον «ελληνορωμαϊκό πολιτισμό».

γ) Στα χρόνια της «ρωμαϊκής ειρήνης»

- ✓ Προόδευαν η γεωργία, η βιοτεχνία, η ναυτιλία και το εμπόριο.
- ✓ Περιορίστηκαν οι μεγάλες κοινωνικές διαφορές.
- ✓ Πλούσιοι και φτωχοί μετείχαν στις γιορτές.

Οι Ρωμαίοι κυβερνούν τους Έλληνες

Διάγραμμα της ενότητας

- Οι Έλληνες κατακτήθηκαν από τους Ρωμαίους, το 146 π.Χ.
- Οι Ρωμαίοι διοικούν τους κατακτημένους. Η ρωμαϊκή διοίκηση ήταν σκληρή και κάθε πόλη αντιμετωπίστηκε ανάλογα με τη στάση που τήρησε απέναντί τους.
- Οι συνέπειες της κατάκτησης ήταν δυσάρεστες για τους Έλληνες, καθώς πρώτη φορά βρέθηκαν υπόδουλοι σε έναν ξένο λαό.

Αναλυτική παρουσίαση

Η κατάκτηση των Ελλήνων από τους Ρωμαίους

- Οι Ρωμαίοι κατέκτησαν την Ελλάδα το 146 π.Χ.
- Επειδή αντιμετώπισαν πολλές δυσκολίες στη διακυβέρνηση των κατακτημένων πόλεων, εφάρμοσαν ιδιαίτερα σκληρά μέτρα για τη διοίκησή τους.

Η διοίκηση των κατακτημένων από τους Ρωμαίους

- Οι Ρωμαίοι φρόντισαν να κρατήσουν τους Έλληνες διχασμένους και να εμποδίσουν τη συνεργασία μεταξύ τους.
- Μετά την κατάκτηση κατήργησαν τα δημοκρατικά πολιτεύματα και τις συμμαχίες των ηττημένων πόλεων-κρατών.
- Για τη διακυβέρνησή τους εφάρμοσαν το «**διαίρει και βασίλευε**».
Ένα **βασικό κριτήριο** για τον **τρόπο διοίκησης** κάθε πόλης ήταν η **στάση** που είχε αυτή τηρήσει στους ελληνορωμαϊκούς πολέμους.
 - Σε **όσες συμμαχισαν** με τους Ρωμαίους ή δεν αντιστάθηκαν στις λεγεώνες:
 - παραχωρήθηκε ανεξαρτησία ή αυτονομία.
 - τη διοίκησή τους αναλάμβανε φιλορωμαίος Έλληνας.

- β) Σε **όσες αντιστάθηκαν** οι Ρωμαίοι φέρθηκαν ανελέητα:
- γκρέμισαν τα τείχη τους.
 - άρπαξαν θησαυρούς και έργα τέχνης.
 - επέβαλαν βαρύτατους φόρους.
 - αφοπλίσαν και αιχμαλώτισαν τους κατοίκους τους.
 - εγκατέστησαν μόνιμες ρωμαϊκές φρουρές σε αυτές τις πόλεις.
 - ανέθεσαν τη διοίκηση σε Ρωμαίους αξιωματούχους.

Οι συνέπειες της κατάκτησης για τους Έλληνες

- α) Οι λεγεώνες τρέφονταν από τα προϊόντα της υπαίθρου και συχνά στρατολογούσαν τους κατοίκους της.
- β) Οι πληθυσμοί ένιωθαν ανασφαλείς και, φοβισμένοι, πολλοί εγκατέλειπαν τη γη τους και κατέφευγαν στις πόλεις.
- γ) Οι πληθυσμοί υπέφεραν από φτώχεια και τη διαρκή απειλή των κατακτητών.
- δ) Οι Έλληνες βρέθηκαν για πρώτη φορά υπόδουλοι σε έναν ξένο λαό, γεγονός που τους δημιούργησε έντονη δυσαρέσκεια.
- ε) Πολλές φορές ξεσηκώθηκαν κατά των κατακτητών. Ο ρωμαϊκός στρατός κατέπνιγε τις εξεγέρσεις και τιμωρούσε σκληρά αυτούς που θεωρούσε πρωταίτιους.

Πληροφορίες για τα ιστορικά γεγονότα

«Οι Ρωμαίοι κατέκτησαν τους Έλληνες ύστερα από μακροχρόνιους πολέμους»: Οι Έλληνες ήδη τον 2ο αιώνα π.Χ. παρουσιάζονται αποδυναμωμένοι και διαιρεμένοι. Το κέντρο του βάρους του Ελληνισμού έχει μεταφερθεί στην Ανατολή, ενώ μεγάλο μέρος του ανδρικού πληθυσμού έχει μεταναστεύσει. Το εμπόριο φθίνει. Οι πόλεις, με αγεφύρωτες εσωτερικές αντιθέσεις, αδυνατούν να προχωρήσουν σε μια ευρύτερη εθνική ενότητα μετά την παρακμή της δημοκρατίας των πόλεων. Η Μακεδονία και οι δύο συμπολιτείες, η Αχαϊκή και η Αιτωλική, ήταν οι μόνες δυνάμεις που μπορούσαν να προβάλουν αντίσταση στον ρωμαϊκό επεκτατισμό.

Η κατάσταση αυτή της Ελλάδας ήταν, έτσι, ευνοϊκή για τους Ρωμαίους. Μετά την υποταγή της Μακεδονίας το 168 π.Χ. στη μάχη της Πύδνας ο Περσέας, τελευταίος βασιλιάς της Μακεδονίας, πιάστηκε αιχμάλωτος από τον Αιμίλιο Παύλο και η Μακεδονία έχασε την ανεξαρτησία της.

Μετά την υποταγή της Μακεδονίας οι Ρωμαίοι μπορούσαν εύκολα να υποτάξουν τις υπόλοιπες ελληνικές δυνάμεις. Το 146 π.Χ. στη μάχη της Λευκόπετρας, κοντά στον Ισθμό,

νικήθηκε η Αχαϊκή συμπολιτεία. Ο Ρωμαίος στρατηγός Μόμμιος έδωσε εντολή να καταστραφεί η Κόρινθος και οι άνθρωποι να πουληθούν ως δούλοι.

«Εφάρμοσαν για τη διακυβέρνησή τους το “διαίρει και βασίλευε” (divide ut regnes)»: Οι Ρωμαίοι εφάρμοσαν τη διοικητική πρακτική του «διαίρει και βασίλευε», πετυχαίνοντας να επέμβουν στις υποθέσεις των Ελλήνων και να τους κρατούν αποδυναμωμένους. Διέλυσαν τα Κοινά των Ελλήνων (δηλαδή των Αχαιών, των Βοιωτών, των Φωκίων και των Λοκρών), κατάργησαν τα δημοκρατικά πολιτεύματα των ελληνικών πόλεων-κρατών και εγκαθίδρυσαν ολιγαρχικά, με κυβερνήτες Ρωμαίους αξιωματούχους ή φιλορωμαίους Έλληνες. Σε πολλές πόλεις θανάτωσαν πολιτικούς άνδρες για να μην απειλήσουν με εξεγέρσεις τη ρωμαϊκή τάξη. Εκτόπισαν περίπου 2.000 Έλληνες στη Ρώμη, ανάμεσα στους οποίους και τον ιστορικό Πολύβιο. Οι πόλεις που αντιστάθηκαν στους κατακτητές λεηλατήθηκαν και πολλά από τα έργα τέχνης και τους θησαυρούς τους μεταφέρθηκαν στη Ρώμη και επιδείχθηκαν, ως λάφυρα, στους θριάμβους των νικητών στρατηγών.

«Σε όσες συμμαχούσαν μαζί τους ή δεν αντιστάθηκαν στις λεγεώνες τους...»: Η Σπάρτη, η Αθήνα, η Ρόδος, η Δήλος και η Σικυώνα ήταν κάποιες από τις πόλεις που είχαν παραμείνει ουδέτερες απέναντι στους Ρωμαίους. Ανακηρύχθηκαν «ελεύθερες» και μπορούσαν να κυβερνηθούν τυπικά με τους πατροπαράδοτους νόμους και τους θεσμούς τους. Η ελευθερία όμως αυτή ήταν σχετική, καθώς την εξουσία σε κάθε πόλη είχε ο Ρωμαίος διοικητής της επαρχίας της Μακεδονίας.

«Σε όσες αντιστάθηκαν...»: Οι πόλεις της Ηπείρου γνώρισαν τη σκληρότητα των Ρωμαίων, επειδή είχαν συμμαχήσει με τον βασιλιά της Μακεδονίας Περσέα εναντίον τους. Περίπου 70 πόλεις καταστράφηκαν, λεηλατήθηκαν οι θησαυροί τους και περίπου 150.000 κάτοικοι πουλήθηκαν ως δούλοι. Την ίδια καταστροφή γνώρισαν η Κόρινθος, η Θήβα, οι Θεσπίες και η Χαλκίδα.

«...πολλές φορές ξεσηκώθηκαν κατά των κατακτητών»: Ο λαός έτρεφε έντονα αντιρωμαϊκά αισθήματα και αντιμετώπιζε τους άρχοντες που είχαν επιβάλει οι Ρωμαίοι σαν εχθρούς. Οι δυναμικές αντιδράσεις στη ρωμαϊκή κυριαρχία δεν έλειψαν. Ήταν όμως αυθόρμητες και ανοργάνωτες, γι' αυτό οι Ρωμαίοι μπορούσαν να τις καταστέλλουν γρήγορα.

Τη δυσaráεσκεια από τη σκληρή διοίκηση των Ρωμαίων στη Μικρά Ασία εκμεταλλεύτηκε ο βασιλιάς του Πόντου, Μιθριδάτης ΣΤ' ο Ευπάτορας, ο οποίος έθεσε τις ελληνικές πόλεις αντιμέτωπες με το δίλημμα αν θα εξακολουθούσαν να μένουν πιστές στη Ρώμη ή θα ενέδιδαν στα επαναστατικά του σχέδια. Το 88 π.Χ. στη Μικρά Ασία κήρυξε τον πόλεμο εναντίον των Ρωμαίων εκτελώντας τους Ρωμαίους πολίτες που κατοικούσαν σε πόλεις της Ασίας. Ο πόλεμος έφτασε και στην Ελλάδα, όπου η Αθήνα, η Βοιωτία και άλ-

λες πόλεις και περιοχές επαναστάτησαν, υπολογίζοντας στη βοήθεια του Μιθριδάτη. Οι Ρωμαίοι όμως με τον στρατηγό Σύλλα νίκησαν τον στρατό του Μιθριδάτη και κατέστειλαν την εξέγερση στην Ελλάδα, ενώ αργότερα ο στρατηγός Πομπήιος συνέτριψε στην Ασία τον Μιθριδάτη και τον σύμμαχό του Τιγράνη, βασιλιά της Αρμενίας. Άλλες εξεγέρσεις που σημειώθηκαν ήταν εξεγέρσεις δούλων στη Θεσσαλία, στη Μακεδονία, στη Δήλο και στα μεταλλεία του Λαυρίου. Αξιοσημείωτη είναι μια επανάσταση που ξέσπασε στην πόλη Δύμη της Αχαΐας. Η εξέγερση αυτή είχε περισσότερο κοινωνικό χαρακτήρα και στρεφόταν κυρίως εναντίον των πλούσιων φιλωρωμαίων, που είχαν την εξουσία στην πόλη. Μετά την καταστολή της, την τιμωρία των αρχηγών της εξέγερσης ανέλαβε ο ίδιος ο Ρωμαίος διοικητής της Μακεδονίας. Τέλος, την ίδια περίοδο σημειώθηκε η μεγαλύτερη επανάσταση δούλων της αρχαιότητας. Ο Σπάρτακος, Έλληνας Θρακικής καταγωγής που πιάστηκε αιχμάλωτος σε πόλεμο με τους Ρωμαίους, το 73 π.Χ. ηγήθηκε επανάστασης δούλων και άλλων κοινωνικώς καταπιεσμένων ατόμων εναντίον των Ρωμαίων. Η επανάσταση του Σπάρτακου, όμως, είχε τραγική κατάληξη. Οι εξεγερμένοι είχαν συνεχείς επιτυχίες μέχρι τη μάχη στη Νότια Ιταλία, το 71 π.Χ., όπου πολέμησαν γενναία αλλά ηττήθηκαν. Ο Σπάρτακος σκοτώθηκε, ενώ περίπου 6.000 αιχμάλωτοι σταυρώθηκαν κατά μήκος της Αππίας Οδού.

Σχολιασμός των πηγών και των εικόνων του σχολ. βιβλίου

1. Οι ρωμαϊκές λεγεώνες λεηλατούσαν συχνά την ύπαιθρο. (σελ. 10)

Στην εικόνα απεικονίζεται στιγμιότυπο από τη λεηλασία της υπαίθρου από τις ρωμαϊκές λεγεώνες κατά τη διάρκεια των πολέμων με τους Έλληνες ή εξεγέρσεων. Έφιπποι και πεζοί Ρωμαίοι στρατιώτες, πάνοπλοι με ασπίδες και δόρατα, πυρπολούν χωριά, λεηλατούν τα σπίτια και το βιος των κατοίκων. Όσοι από τους κατοίκους καταφέρνουν να σωθούν από το δόρυ και το σπαθί των Ρωμαίων και τη φωτιά τρέπονται σε φυγή, εγκαταλείποντας απελπισμένοι τον ερειπωμένο και κατεστραμμένο πλέον τόπο τους.

2. Αιχμάλωτοι Έλληνες δουλεύουν στους ρωμαϊκούς δρόμους. (σελ. 11)

Οι αιχμάλωτοι πολέμου οδηγούνταν συχνά στην κατασκευή δημόσιων έργων, όπως οδικό δίκτυο, υδραγωγεία, γέφυρες κ.ά. Ειδικότερα οι Ρωμαίοι είχαν αναπτύξει ένα σπουδαίο οδικό δίκτυο, το οποίο εξυπηρετούσε στρατιωτικούς σκοπούς, τις μετακινήσεις των ρωμαϊκών λεγεώνων, αλλά και την επικοινωνία ανθρώπων και το εμπόριο. Στην εικόνα παρουσιάζονται αιχμάλωτοι Έλληνες να εργάζονται στην κατα-

σκευή ρωμαϊκών δρόμων· άλλοι θρυμματίζουν βράχους και άλλοι κουβαλούν πέτρες κάτω από την επίβλεψη Ρωμαίων στρατιωτών. Η εργασία αυτή ήταν ιδιαίτερα σκληρή. Μεγάλη ήταν η σωματική καταπόνηση και η εξάντληση των αιχμαλώτων στα έργα αυτά. Τη σωματική κούραση επιδείνωνε η σκληρή επίβλεψη των Ρωμαίων αξιωματούχων. Χαρακτηριστική είναι η λεπτομέρεια στην εικόνα ενός ηλικιωμένου που έχει πέσει αδυνατώντας να κουβαλήσει άλλες πέτρες και ο Ρωμαίος αξιωματούχος τον επιπλήττει κρατώντας στο αριστερό του χέρι ένα μαστίγιο.

3. Ο Πολύβιος για την ερήμωση της υπαίθρου. (σελ. 11)

Το απόσπασμα από τον Πολύβιο βοηθά να κατανοήσουμε τα αποτελέσματα της ρωμαϊκής κατάκτησης για τις εξαντλημένες από τους συνεχείς πολέμους ελληνικές πόλεις. Οι συνέπειες από την πολιτική νέκρωση και την οικονομική καταπίεση φάνηκαν πολύ γρήγορα. Παρατηρήθηκε μια γενική παρακμή και μια σημαντική μείωση του πληθυσμού, από τον πόλεμο, τις αρρώστιες και τη φτώχεια που κατέλαβαν τον πληθυσμό. Το χαρακτηριστικό που περιγράφει ο ιστορικός είναι η απαιδία και η ολιγανθρωπία. Οι άνθρωποι δεν έκαναν παιδιά και μειώθηκε ο πληθυσμός, καθώς τις ελληνικές πόλεις μετά την κατάκτηση διαδέχτηκε ο οικονομικός μαρασμός και η εξαθλίωση. Με τους πολέμους η καλλιεργήσιμη γη αλλού καταστράφηκε και αλλού έμεινε ακαλλιεργητή, αφού οι καλλιεργητές της ήταν στον πόλεμο ή πολλοί είχαν πεθάνει.

Ο θρίαμβος του στρατηγού Αιμίλιου Παύλου στη Ρώμη, μετά τη νίκη του στην Πύδνα (168 π.Χ.)

Η όλη πομπή του «θριαμβού» μοιράστηκε σε τρεις μέρες. Η πρώτη μόλις έφτασε για τη θεαματική επίδειξη των λαφυραγωγημένων αγαλμάτων, εικόνων και κολοσσών, που τα περιφέρονε πάνω σε διακόσια πενήντα αμάξια. Την επόμενη πέρασαν σε πομπή μέσα σε πολλά αμάξια τα ωραιότερα και πολυτελέστερα μακεδονικά όπλα, που αστραφτοκοπούσαν όλα από φρεσκοχυμένο χαλκό και σίδηρο... Ξοπίσω από τις άμαξες με τα όπλα ακολουθούσαν τρεις χιλιάδες άνδρες κουβαλώντας ασημένια νομίσματα μέσα σε εφτακόσια πενήντα δοχεία... Ξοπίσω πήγαιναν αυτοί που κρατούσαν το χρυσό νόμισμα, μοιρασμένο σε δοχεία όπως και το ασημένιο. Τα δοχεία ήταν εβδομήντα επτά συνολικά... Ακολουθούσε το άρμα του Περσέα, τα όπλα του και το στέμμα του ακουμπισμένο πάνω στα όπλα. Έπειτα, σε μικρή απόσταση, τα παιδιά του βασιλιά που τα έσερναν αιχμάλωτα και μαζί τους ένα πλήθος από τροφείς και δασκάλους και παιδαγωγούς, που δακρυσμένοι άπλωναν τα χέρια τους προς τους θεατές και συνάμα δασκαλεύανε τα παιδιά να παρακαλούν κι αυτά εκλιπαρώντας χάρη... Πίσω από τα παιδιά και την ακολουθία τους βάδιζε ο ίδιος ο Περσέας, ντυμένος μ' ένα φόρεμα σταχτί και με ποδήματα του τόπου του· και φαινόταν σάμπως από τη μεγάλη συμφορά να είχε θολώσει ο νους, να του είχαν σαλέψει ολωσδιόλου τα λογικά.

*Πλούταρχος, Αιμίλιος Παύλος, 32-34
(αποσπάσματα, μτφρ. Α. Αζάρου)*

4. Χιλιάδες αιχμάλωτοι Έλληνες και ανεκτίμητα έργα τέχνης μεταφέρθηκαν στη Ρώμη, για να επιδειχθούν στους θριάμβους των νικητών στρατηγών. (σελ. 11)

Ένα από τα αποτελέσματα της ρωμαϊκής κατάκτησης σχετίζεται με τη χρησιμοποίηση των αιχμαλώτων και των έργων τέχνης ως λαφύρων νίκης στους θριάμβους των στρατηγών. Πολλά ελληνικά έργα τέχνης μεταφέρθηκαν στη Ρώμη για να στολίσουν την πόλη, αλλά και σπίτια και επαύλεις αξιωματούχων και πλούσιων Ρωμαίων. Στην πρώτη εικόνα παρουσιάζεται η μεταφορά πάνω σε άμαξα γλυπτών, κίωνων και αγαλμάτων προς τη Ρώμη. Οι Ρωμαίοι, έπειτα από μια μεγάλη νίκη, για να επιδείξουν τα λάφυρα και τους αιχμαλώτους από τον πόλεμο οργάνωναν μια επινίκια πομπή, τον θρίαμβο. Όπως παρατηρούμε και στην εικόνα, ο Ρωμαίος αυτοκράτορας ή στρατηγός εισερχόταν στη Ρώμη στεφανωμένος θριαμβευτής πάνω σε άρμα και πίσω του ακολουθούσαν σιδηροδέσμιοι αιχμάλωτοι στρατιώτες και οι θησαυροί των ηττημένων. Ο λαός της Ρώμης ήταν συγκεντρωμένος σύσσωμος και επευφημούσε τον θριαμβευτή. Όμοιο θρίαμβο έκανε και ο ύπατος Αιμίλιος Παύλος, όταν νίκησε τον τελευταίο βασιλιά της Μακεδονίας Περσέα, παίρνοντας αιχμάλωτο τον ίδιο και την οικογένειά του (βλ. παραπάνω το αντίστοιχο απόσπασμα από τον Πλούταρχο). Συχνά οι Ρωμαίοι προς τιμήν ενός τόσο σπουδαίου γεγονότος έχτιζαν αψίδες θριάμβου σε πολυσύχναστα μέρη, όπως η αγορά της πόλης, τα σταυροδρόμια, οι πλατείες, οι κεντρικοί δρόμοι και αλλού.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Είχαν λόγους οι κατακτημένοι Έλληνες να νιώθουν ανασφαλείς και φοβισμένοι;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Οι Έλληνες μετά την κατάκτησή τους από τους Ρωμαίους είχαν λόγους να αισθάνονται ανασφαλείς και φοβισμένοι. Η σκληρή στάση των Ρωμαίων, ιδιαίτερα στις πόλεις που αντιστάθηκαν στις λεγεώνες τους, η δυσβάσταχτη διοίκηση και η διαρκής παρουσία του ρωμαϊκού στρατού στον τόπο τους προκαλούσαν στους ελληνικούς πληθυσμούς μεγάλη ανασφάλεια για τη ζωή τους. Κατά τη διάρκεια των πολέμων είδαν πολλούς απλούς αλλά και επιφανείς άνδρες να θανατώνονται, άλλους να αιχμαλωτίζονται και άλλους να εκτοπίζονται, γεμίζοντας έτσι ανησυχία για τη δική τους τύχη. Μεγάλη ανασφάλεια, όμως, δημιούργησαν στους Έλληνες και η βαριά φορολογία που τους απομυζούσε οικονομικά και τους οδηγούσε στην ανέχεια,

οι στρατολογήσεις των κατοίκων και η στέρηση της ελευθερίας και της περιουσίας τους.

2. Γιατί οι Ρωμαίοι κατάργησαν τις συμμαχίες των πόλεων και κυβέρνησαν την καθεμία διαφορετικά;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Οι Ρωμαίοι μετά την κατάκτηση των Ελλήνων, για να κρατήσουν υπό τον έλεγχό τους τις κατακτημένες πόλεις, εφάρμοσαν σκληρά μέτρα στη διοίκησή τους. Για να αποτρέψουν την πιθανότητα ανατροπής της κυριαρχίας τους με εξεγέρσεις ή επαναστάσεις, φρόντισαν να κρατήσουν αποδυναμωμένους και απομονωμένους τους Έλληνες. Έτσι, κατάργησαν τις συμμαχίες και τα δημοκρατικά πολιτεύματα, εφαρμόζοντας την πολιτική του «διαίρει και βασίλευε» και εκμηδενίζοντας με αυτό τον τρόπο την πιθανότητα συνεννόησης, συνεργασίας και ένωσης των Ελλήνων σε ένα κοινό μέτωπο εναντίον τους. Για τον ίδιο λόγο, επίσης, εφάρμοσαν διαφορετική διακυβέρνηση σε κάθε πόλη, ανάλογα με τη στάση που είχε κρατήσει αυτή απέναντί τους κατά τη διάρκεια του πολέμου και επέδειξαν σε άλλες πολλή σκληρότητα, ενώ σε άλλες παραχώρησαν αυτονομία και προνόμια.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις του Τετραδίου Εργασιών

1. Αντιστοιχίστε τις ενέργειες των Ρωμαίων με τα αποτελέσματά τους και σχολιάστε κάθε ζεύγος, μετά την αντιστοίχισή του.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ενέργειες Ρωμαίων

Αποτελέσματα

1. Επέβαλαν βαρύτατους φόρους στις πόλεις	•	•	α. Οι Έλληνες δεν μετείχαν στη διοίκησή τους.
2. Κατάργησαν τα δημοκρατικά πολιτεύματα.	•	•	β. Επικράτησε φτώχεια και ανέχεια.
3. Ληλατούσαν τις καλλιέργειες.	•	•	γ. Μειώθηκε ο ελληνικός πληθυσμός.
4. Αιχμαλωτίζουν τους κατοίκους.	•	•	δ. Χάθηκαν οι σοδειές των αγροτών.
5. Απαγόρευαν την επικοινωνία.	•	•	ε. Απομονώθηκαν οι κάτοικοι.

1-β: Η βαριά φορολογία έγινε η αιτία που οι άνθρωποι οδηγήθηκαν στη φτώχεια

και την ανέχεια, καθώς το μεγαλύτερο μέρος από τα εισοδήματά τους πήγαινε στους Ρωμαίους.

- 2-α:** Με την κατάργηση των δημοκρατικών πολιτευμάτων οι Έλληνες έχασαν την ελευθερία τους και σημαντικά πολιτικά δικαιώματα που είχαν μέσα σε αυτά, όπως τη συμμετοχή στη διοίκηση, στην εκκλησία του δήμου και σε αξιώματα.
- 3-δ:** Οι ρωμαϊκές λεγεώνες λεηλατούσαν τις καλλιέργειες και συχνά συντηρούνταν από τα προϊόντα της υπαίθρου. Με την καταστροφή των καλλιεργειών χάνονταν οι σοδειές των αγροτών.
- 4-γ:** Οι στρατολογήσεις και οι αιχμαλωσίες των κατοίκων συνέβαλαν στη μείωση του πληθυσμού και συνεπακόλουθα στη μείωση των γεννήσεων.
- 5-ε:** Η απαγόρευση της επικοινωνίας μεταξύ των ελληνικών πόλεων οδήγησε στην απομόνωση των κατοίκων κάθε περιοχής.

2. Παρατηρήστε την εικόνα 4 (σχολ. βιβλίο, σελ. 11), διαβάστε το κείμενο-πηγή που ακολουθεί και φανταστείτε ότι ζείτε σε μια κατακτημένη ελληνική πόλη, απ' όπου αρπάζονται έργα τέχνης για να στολίσουν τη Ρώμη. Ένας Έλληνας γλύπτης προσπαθεί να πείσει τον Ρωμαίο διοικητή να μην αφαιρέσει τα έργα τέχνης από τη γενέθλια πόλη του. Αναθέστε σε δυο συμμαθητές σας τον ρόλο των δυο προσώπων, χωριστείτε σε ομάδες και βοηθήστε τους να στηρίξουν με επιχειρήματα τις απόψεις τους.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Επιχειρήματα γλύπτη: Δεν πρέπει να πάρετε αυτά τα έργα τέχνης από την πόλη μας! Αυτά τα έργα τέχνης τα φιλοτέχνησαν οι πρόγονοί μας για να τιμήσουν την πόλη μας, αλλά με αυτό τον τρόπο μένουν αθάνατοι τόσο αυτοί όσο και η ιστορία μας. Τα έργα αυτά στόλιζαν την πόλη μας, τους ναούς, τα δημόσια κτήρια, την αγορά και τους δρόμους μας. Αν τα αφαιρέσετε από την πόλη μας, θα χάσει κάθε ίχνος λαμπρότητας και την ιδιαίτερη ταυτότητά της κι όποιος επισκέπτης περνά από εδώ δεν θα βλέπει τίποτα που να θυμίζει το ένδοξο παρελθόν και τον πολιτισμό της.

Ο ιστορικός Πολύβιος αντικρούει την αρπαγή των ελληνικών καλλιτεχνημάτων από τους Ρωμαίους

Μια πόλη δεν διακοσμείται με εισαγόμενα πράγματα αλλά με την αρετή των κατοίκων της... Γιατί αυτός που βλέπει τα αρπαγμένα έργα δεν μακαρίζει ποτέ αυτούς που πήραν τα ξένα έργα, όσο φθονεί και ταυτόχρονα αισθάνεται κάποια συμπάθεια γι' αυτούς που τα είχαν αρχικώς και στη συνέχεια τα έχασαν... Οι Ρωμαίοι, αφού μετέφεραν στη Ρώμη όσα προανέφερα (αγάλματα, πίνακες κ.ά.), με τα ιδιωτικά έργα στόλισαν τα σπίτια τους και με τα δημόσια και δημόσιους χώρους της πόλης.

Πολύβιος, *Ιστορία* Θ', 10

Επιχειρήματα Ρωμαίου διοικητή: Τώρα πλέον δεν είστε ελεύθερη πόλη-κράτος. Ανήκετε στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Κι αφού σας κατακτήσαμε, εσείς και όλα τα έργα σας ανήκουν σ' εμάς και αποτελούν περιουσία μας. Μπορώ, λοιπόν, να κάνω ό,τι επιθυμώ, αφού δε λογοδοτώ στους προγόνους σας, αλλά στον αυτοκράτορά μας. Τα έργα αυτά θα λείψουν από τον τόπο σας, αλλά δεν θα χαθούν. Θα μεταφερθούν στην πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας, τη Ρώμη, για να τη στολίσουν και να την κοσμήσουν. Εκεί, που είναι το κέντρο της αυτοκρατορίας, θα τα βλέπουν και θα τα θαυμάζουν περισσότεροι άνθρωποι.

3. Διαβάστε τον μύθο του Αισώπου «Τα παιδιά του γεωργού που δε μόνοιαζαν» (Τ. Εργ., σελ. 4) και συζητήστε πώς μπορεί να συσχετισθεί με τις εσωτερικές αντιθέσεις των Ελλήνων και με το «διαίρει και βασίλευε» των Ρωμαίων;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ο μύθος των «εριζόντων αδελφών» του Αισώπου μπορεί να συσχετιστεί με την κατάσταση των Ελλήνων πριν από την κατάκτησή τους από τους Ρωμαίους. Οι εσωτερικές αντιθέσεις, οι έριδες και οι διχόνοιες των Ελλήνων τούς κρατούσαν μοιρασμένους και συνεπώς αποδυναμωμένους. Έτσι, ερμηνεύεται ο παραλληλισμός με τις βέργες του δεματιού· κάθε βέργα μόνη της ήταν πιο εύκολο να σπάσει απ' ό,τι όλες οι βέργες του δεματιού μαζί, όπως υποτάχθηκαν οι ελληνικές πόλεις καθεμιά χωριστά. Από την αδυναμία τους να αντιμετωπίσουν ενωμένοι τους Ρωμαίους οι Έλληνες δεν κατάφεραν να τους αποκρούσουν και να αποφύγουν την υποδούλωσή τους. Οι Ρωμαίοι, βέβαια, εκμεταλλεύτηκαν τη διάσπαση των Ελλήνων και εφάρμοσαν την πολιτική του «διαίρει και βασίλευε» απέναντι στους κατακτημένους Έλληνες και τους άλλους υπηκόους τους. Έτσι, όχι μόνο μπόρεσαν να κατακτήσουν τους Έλληνες, αλλά και να τους κρατήσουν διαιρεμένους για να θεμελιώσουν την κυριαρχία τους.

Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας*

- 1.1** Πότε κατέκτησαν οι Ρωμαίοι τους Έλληνες και ποια μέτρα εφάρμοσαν για τη διοίκησή τους;
- 1.2** Πώς συμπεριφέρθηκαν οι Ρωμαίοι στις πόλεις που συμμάχησαν μαζί τους και σ' εκείνες που τους αντιστάθηκαν στη διάρκεια των ελληνορωμαϊκών πολέμων;
- 1.3** Ποιες ήταν οι συνέπειες για τους Έλληνες από τη ρωμαϊκή κατάκτηση;

Δραστηριότητες

- 1.4** Να αντιστοιχίσετε τα δεδομένα της στήλης Α με τα δεδομένα της στήλης Β.

A		B
1. «διαίρει και βασιλεύει»	•	• α. απέκτησαν αυτονομία
2. «θρίαμβος»	•	• β. πολιτική διακυβέρνησης των Ρωμαίων
3. Έλληνες σύμμαχοι των Ρωμαίων	•	• γ. κατεπνίγησαν από τον ρωμαϊκό στρατό
4. Ελληνικές εξεγέρσεις κατά των Ρωμαίων	•	• δ. είδος επινίκειας παρέλασης των Ρωμαίων αυτοκρατόρων και στρατηγών

- 1.5** Να χαρακτηρίσετε ως σωστές ή λανθασμένες τις παρακάτω προτάσεις.

- α) Οι Έλληνες το 146 π.Χ. βρέθηκαν για πρώτη φορά υπόδουλοι σε ξένο λαό. ☐
- β) Μόνιμες ρωμαϊκές φρουρές εγκαταστάθηκαν στις ελληνικές πόλεις που αντιστάθηκαν στις ρωμαϊκές λεγεώνες. ☐
- γ) Οι Ρωμαίοι εφάρμοσαν ιδιαίτερα σκληρά μέτρα για τη διοίκηση των ελληνικών πόλεων ανεξάρτητα από τη στάση που κράτησε κάθε πόλη στους ελληνορωμαϊκούς πολέμους. ☐
- δ) Η φτώχεια και η απειλή των κατακτητών ήταν κάποιες από τις δυσάρεστες συνέπειες που υπέστησαν οι Έλληνες. ☐

- 1.6** Να επιλέξετε από τις προσφερόμενες στο πλαίσιο λέξεις και εκφράσεις τις κατάλληλες για να περιγράψετε τους όρους που ακολουθούν.

* Οι απαντήσεις στο Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

ανασφάλεια, επινίκεια πομπή των Ρωμαίων αυτοκρατόρων, μακροχρόνιοι πόλεμοι, αρπαγή θησαυρών και έργων τέχνης, κατάργηση δημοκρατικών πολιτευμάτων, επίδειξη λαφύρων και αιχμαλώτων από τους πολέμους, φόβος, δυσαρέσκεια, εξεγέρσεις, γκρέμισμα τειχών, «διαίρει και βασίλευε», στρατολόγηση κατοίκων, φτώχεια, αιχμαλωσία κατοίκων, σκληρά μέτρα

α. πολεμική κατάκτηση:

.....

β. λεηλασία:

.....

γ. θρίαμβος:

.....

δ. διακυβέρνηση Ρωμαίων:

.....

ε. υποταγή:

.....

Ο ιστορικός Πολύβιος

Ο Πολύβιος (203 π.Χ.-120 π.Χ.) ήταν Έλληνας ιστορικός, διάσημος για το βιβλίο του *Οι Ιστορίες ή Η Άνοδος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας*, που καλύπτει λεπτομερώς την περίοδο από το 220 ως το 146 π.Χ. Γεννήθηκε και ανετράφη στην αχαϊκή πόλη της Μεγαλόπολης. Ήταν μέλος της ελληνικής άρχουσας τάξης. Η πολιτική του σταδιοδρομία αφιερώθηκε, κατά ένα μεγάλο μέρος της, στη διατήρηση της ανεξαρτησίας της Αχαϊκής συμπολιτείας. Ο πατέρας του, Λυκόρτας, ήταν βασικός υπέρμαχος της πολιτικής ουδετερότητας κατά τον πόλεμο των Ρωμαίων ενάντια στον Περσέα της Μακεδονίας. Επειδή, όμως, θεωρήθηκε ύποπτος από τους Ρωμαίους, ο γιος του Πολύβιος ήταν μεταξύ των 1.000 Αχαιών ευγενών που μεταφέρθηκαν στη Ρώμη το 168 π.Χ. ως όμηροι, και που παρέμειναν εκεί επί δεκαεπτά έτη. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στη Ρώμη, και λόγω της υψηλής του μόρφωσης και παιδείας, ο Πολύβιος ήταν ευπρόσδεκτος στα σπίτια των πλέον διακεκριμένων οικογενειών της Ρώμης, ιδιαίτερα δε του Αιμιλίου Παύλου, ο οποίος και του εμπιστεύθηκε τη διαπαιδαγώγηση των γιων του: του Φάβιου και του νεότερου Σκιπίωνος. Μετά την απελευθέρωση των Αχαιών ομήρων το 150 π.Χ., επετράπη στον Πολύβιο να επιστρέψει στην πόλη του. Επέστρεψε στην Ελλάδα, μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση και, ως αυτόπτης μάρτυρας, κατέγραψε πολλά από τα δυσάρεστα για τους Έλληνες αποτελέσματα της ρωμαϊκής κατάκτησης.

Οι Έλληνες «κατακτούν» τους Ρωμαίους με τον πολιτισμό τους

Διάγραμμα της ενότητας

- Οι Ρωμαίοι έρχονται σε επαφή με τον ελληνικό πολιτισμό.
- Η γνωριμία αυτή οδηγεί στον θαυμασμό και τη μίμηση του ελληνικού πολιτισμού από τους Ρωμαίους.
- Από τον συνδυασμό του ελληνικού πολιτισμού με τα έργα και τις συνήθειες των Ρωμαίων γεννιέται ο ελληνορωμαϊκός πολιτισμός.

Αναλυτική παρουσίαση

Η γνωριμία των Ρωμαίων με τον πολιτισμό των Ελλήνων

Οι Ρωμαίοι γνώρισαν από κοντά τον πολιτισμό των Ελλήνων και γοητεύτηκαν από τους ωραίους ναούς, τα αγάλματα των θεών και των ηρώων, τα θέατρα και τα στάδιά τους, τις τοπικές και πανελλήνιες γιορτές τους. Γνώρισαν ονομαστούς δασκάλους και δημιουργούς και θαύμασαν την πρόοδό τους στα γράμματα και τις καλές τέχνες.

Ο θαυμασμός των Ρωμαίων και η μίμηση του ελληνικού πολιτισμού

Από τον θαυμασμό τους άλλαξαν την αρχική σκληρή στάση τους απέναντι στους Έλληνες.

Αξιοποίησαν τις γνώσεις τους, για να κάνουν παρόμοια έργα στη Ρώμη και σε άλλες περιοχές της αυτοκρατορίας.

Ο συνδυασμός του ελληνικού και του ρωμαϊκού πολιτισμού και η γέννηση του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού

ΡΩΜΗ: Στα χρόνια που ακολούθησαν οι Ρωμαίοι:

- α) έκτισαν σπίτια και δημόσια κτήρια με ελληνικά σχέδια, τα οποία στόλισαν με αγάλματα και έργα τέχνης Ελλήνων τεχνιτών.
- β) έμαθαν την ελληνική γλώσσα, που μιλιόταν σε όλες τις κατακτημένες χώρες της Ανατολής.
- γ) πήραν Έλληνες δασκάλους για τα παιδιά τους.
- δ) έστειλαν τα παιδιά τους στην Ελλάδα για να σπουδάσουν.
- ε) καλλιέργησαν τη δική τους γλώσσα, τη λατινική, και μετέφρασαν σε αυτή έργα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων.
- στ) στα θέατρά τους έπαιζαν ελληνικές τραγωδίες και κωμωδίες.

ΑΘΗΝΑ: Φιλέλληνες Ρωμαίοι αυτοκράτορες και άρχοντες πόλεων δαπανούν πολλά χρήματα και κοσμούν με θαυμαστά έργα την Αθήνα και άλλους ελληνικούς χώρους.

Αποτελέσματα: Όλα αυτά έφεραν πιο κοντά τους δύο λαούς και τους βοήθησαν να γνωρίσει καλύτερα ο ένας τον άλλο. Από τη συνύπαρξη και τη συνεργασία αυτή γεννήθηκε ένας νέος πολιτισμός, ο **ελληνορωμαϊκός**, που θαυμαστά έργα του υπάρχουν ακόμη γύρω μας και κοντά μας.

Πληροφορίες για τα ιστορικά γεγονότα

«Οι Ρωμαίοι με την κατάκτηση της Ελλάδας γνώρισαν από κοντά τον πολιτισμό των Ελλήνων»: Οι Ρωμαίοι γνωρίζουν τον ελληνικό πολιτισμό και την ελληνική γλώσσα ήδη από τον 5ο αι. π.Χ. μέσα από την επαφή τους με τις ελληνικές αποικίες της Σικελίας και της Κάτω Ιταλίας. Μετά την κατάκτηση της Ελλάδας, τον 2ο αι. π.Χ., οι πλούσιοι και ισχυροί Ρωμαίοι άρχισαν να συγκεντρώνουν πρωτότυπα ελληνικά έργα τέχνης ή να παραγγέλνουν αντίγραφα ονομαστών έργων για να στολίσουν τους ναούς, τα δημόσια κτήρια και τις επαύλεις τους και τη Ρώμη άρχισαν να κοσμούν οι πρώτοι ελληνικοί μαρμάρινοι ναοί, ενώ συγχρόνως άρχισε η μαζική εισαγωγή ελληνικών έργων τέχνης από τις λεηλατημένες ελληνικές πόλεις. Έτσι δημιουργήθηκαν οι εξωτερικές προϋποθέσεις για τον εξελληνισμό της Ρώμης στον τομέα της τέχνης. Τη βίαιη κατάκτηση της Ελλάδας από τους Ρωμαίους ακολούθησε μακρά περίοδος συνύπαρξης και επικοινωνίας ανάμεσα στους δύο λαούς και αλληλεπίδρασης του ελληνικού και του ρωμαϊκού πολιτι-

σμού. Σιγά-σιγά αναπτύχθηκε εκεί μια ελληνορωμαϊκή τέχνη, η οποία ως προς τη μορφή ήταν περισσότερο ελληνική, ως προς το πνευματικό περιεχόμενο είχε όμως τα ιδιαίτερα ρωμαϊκά χαρακτηριστικά. Οι Ρωμαίοι επηρεάστηκαν δραστηρικά και άντλησαν πολλά στοιχεία από την αρχαία ελληνική λογοτεχνία και τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό για να δημιουργήσουν το δικό τους μείγμα.

«Στις ελληνικές πόλεις, ιδιαίτερα στην Αθήνα, γνώρισαν ονομαστούς δασκάλους και δημιουργούς και θαύμασαν την πρόοδό τους στα γράμματα και τις καλές τέχνες»: Πολλοί Έλληνες συνεχίζουν να παράγουν πλούσιο πνευματικό έργο. Περιηγητές, όπως ο Πausanias, πεζογράφοι, όπως ο Λογγίνος και ο Φιλόστρατος, γραμματικοί, όπως ο Αθηναίος, ιστοριογράφοι, όπως οι Διονύσιος, Ιώσηπος, Αππιανός, Αρριανός, Κάσσιος Δίων, φιλόσοφοι, όπως οι Επίκτητος, Δίων ο Χρυσόστομος, Λουκιανός, Ηρώδης ο Αττικός, Πλούταρχος, Πλωτίνος, και γιατροί, όπως ο Γαληνός, συνεχίζουν την καλλιέργεια και προαγωγή όλων των επιστημών. Πολλοί από αυτούς έζησαν στη Ρώμη και σφράγισαν με το έργο τους την πνευματική ζωή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Επίσης Έλληνες γλύπτες που μεταφέρθηκαν στη Ρώμη ή αναζήτησαν εργασία εκεί, δημιούργησαν αντίγραφα και νέα έργα αναμειγνύοντας τεχνοτροπίες της ελληνικής τέχνης.

«Μαθαίνουν την ελληνική γλώσσα...»: Η ελληνική γλώσσα, η ελληνιστική «κοινή», είναι η επίσημη γλώσσα των ελληνιστικών βασιλείων και του κόσμου της ύστερης αρχαιότητας και δεν υπάρχει μορφωμένος άνθρωπος που να μην τη γνωρίζει. Πρώτες ήρθαν σε επαφή με τις ελληνικές καλές τέχνες, τα γράμματα και τον πολιτισμό οι ανώτερες ρω-

Αρχαία ελληνική, λατινική και το επιστημονικό λεξιλόγιο

Μεγάλο ρόλο έπαιξαν αυτές οι δύο μεγάλες γλώσσες στη διαμόρφωση του επιστημονικού λεξιλογίου των νεότερων χρόνων. Αν ανοίξει κανείς κάποια μελέτη που αφορά φυτά, έντομα ή και ζώα, θα δει ότι τα επιστημονικά τους ονόματα (τα ονόματα που τους δίνουν οι βοτανολόγοι, εντομολόγοι, ζωολόγοι) είναι τα περισσότερα λατινικά. Η ιατρική ορολογία, από το άλλο μέρος, είναι σε σημαντικότατο ποσοστό φτιαγμένη με αρχαία ελληνικό γλωσσικό υλικό. Το ίδιο ισχύει και για άλλες επιστήμες. Γιατί έγινε αυτό; Οι όροι δεν φτιάχτηκαν βέβαια στην αρχαιότητα. Η λέξη τηλεφώνο φτιάχτηκε από τους ξένους, με ελληνικό γλωσσικό υλικό (τηλε- [μακριά] + φωνή), όταν εφευρέθηκε το τηλεφώνο. Οι αρχαίοι δεν είχαν βέβαια τηλεφώνια για να διαθέτουν και τη σχετική λέξη. Το ίδιο ισχύει και για λέξεις όπως τηλεσκόπιο, τηλεγράφος κ.ά. Οι επιστήμες που αναπτύχθηκαν στη νεότερη εποχή, κυρίως στη Δύση, χρησιμοποίησαν για να κατασκευάσουν την επιστημονική τους ορολογία τα αρχαία ελληνικά και τα λατινικά, γιατί ήταν οι γλώσσες στις οποίες πρωτοκαλλιεργήθηκαν οι επιστήμες και η φιλοσοφία και γιατί αυτές οι γλώσσες διέθεταν ιδιαίτερο κύρος. Επιπλέον, τα λατινικά μέχρι τον 17ο αιώνα ήταν η γλώσσα της επιστήμης και της φιλοσοφίας στη Δύση. Με άλλα λόγια, όλοι οι επιστήμονες και οι στοχαστές, άσχετα από τη μητρική τους γλώσσα, έγραφαν τα έργα τους στα λατινικά.

Χριστίδης Α. Φ., *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας*,
Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 2005, σελ. 173

μαϊκές τάξεις. Η γνώση της ελληνικής γλώσσας και η κατοχή ελληνικών έργων τέχνης αποτελούσαν γι' αυτούς δείγματα κύρους και πολιτισμού.

«Καλλιεργούν τη δική τους γλώσσα, τη λατινική, και μεταφράζουν σε αυτή σπουδαία έργα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων»: Η λατινική γλώσσα εμπλουτίστηκε και καλλιεργήθηκε. Μεγάλοι Λατίνοι ποιητές και συγγραφείς είχαν ως πρότυπα τους Έλληνες. Ο Βιργίλιος έγραψε τις περιπέτειες του Αινεία στην *Αινειάδα* του μιμούμενος τον Όμηρο. Ο ρήτορας Κικέρωνας είχε ως πρότυπο τον Δημοσθένη. Άλλοι Λατίνοι ποιητές επηρεάστηκαν από τον Θεόκριτο, τον Ησίοδο κ.ά., ενώ ο Οράτιος και ο Οβίδιος επηρεάστηκαν από την Αλεξανδρινή ποίηση. Οι ελληνικές επιρροές είναι επίσης ολοφάνερες στο θέατρο, στη ρητορική, στη φιλοσοφία, στην ιστορία, στις επιστήμες και στο δίκαιο των ρωμαϊκών χρόνων. Τέλος, οι ρωμαϊκοί εκπαιδευτικοί θεσμοί ακολουθούσαν τα ελληνικά πρότυπα. Μέχρι την εποχή του Αυγούστου, η ρωμαϊκή παιδεία ήταν ουσιαστικά ελληνική· δηλαδή η ελληνική ποίηση και η ελληνική ρητορική αποτέλεσαν το κύριο μέρος της μελέτης και της μίμησης.

«Φιλέλληνες Ρωμαίοι αυτοκράτορες και

άρχοντες πόλεων δαπανούν πολλά χρήματα και κοσμούν με θαυμαστά έργα την Αθήνα και άλλους ελληνικούς χώρους»: Διάφοροι πλούσιοι Ρωμαίοι αυτοκράτορες και ηγεμόνες έδωσαν χρήματα για να ανοικοδομηθεί η Αθήνα και έγιναν δωρητές για να κατασκευαστούν λαμπρά έργα. Μεγάλα έργα που η κατασκευή τους πραγματοποιήθηκε από Ρωμαίους αυτοκράτορες ήταν η Ρωμαϊκή Αγορά, ο ναός του Ολυμπίου Διός,

Το ενδιαφέρον των Ρωμαίων για την ελληνική παιδεία και η επίδραση που άσκησε στη διαμόρφωση του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού

«...Δεν πρόφθασαν να ολοκληρώσουν την κατάκτηση των ελληνικών χωρών και οι γόνοι της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας άρχισαν να παίρνουν τον δρόμο για την ελληνική Ανατολή: να φοιτήσουν στις ελληνικές σχολές, να αποκτήσουν τα πιστοποιητικά της ανώτερης ελληνικής παιδείας. Το ιδανικό της ελληνικής παιδείας τούς γοήτευσε: δεν είχαν άλλωστε να αντιτάξουν ανάλογη παράδοση μπροστά στην πληρότητα των παιδευτικών θεσμών της Ελλάδος, διάσημοι Ρωμαίοι, και αυτοκράτορες ακόμη, μαθήτευσαν στους Έλληνες πτημένους, κάθισαν στα θρανία των ελληνικών σχολών και κολακεύθηκαν με τη συντροφιά των Ελλήνων φιλοσόφων (Αντώνιος, Τραϊανός, Αδριανός κτλ.). Αντί να επιβάλουν τη γλώσσα τους, έμαθαν οι ίδιοι τη γλώσσα των Ελλήνων. Ακόμη και στον 2ο αι. μ.Χ., όταν η λατινική γλώσσα είχε ήδη αποκτήσει πνευματική αυτοδυναμία, πολλοί Ρωμαίοι γράφουν στα ελληνικά (Κλαύδιος Αιμιλιανός, Μάρκος Αυρήλιος κ.ά.), υιοθετούν τις λογοτεχνικές μορφές, τον φιλοσοφικό στοχασμό, τα αρχιτεκτονικά πρότυπα, τις αθλητικές εκδηλώσεις και στο τέλος σε μεγάλο βαθμό και τον τρόπο ζωής των Ελλήνων. Μολονότι δεν μπορούμε να αρνηθούμε την πρωτοτυπία στην πνευματική παραγωγή των Ρωμαίων, με κανέναν τρόπο ωστόσο δεν είναι δυνατόν να παραβλέψουμε την επίδραση του ελληνικού πνεύματος σε όλα τα έργα των Ρωμαίων, ακόμη και στο μεγαλύτερο επίτευγμά τους, στο δίκαιο...».

*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΣΤ',
Αθήνα 1976, σελ. 392-393*

η βιβλιοθήκη του Αδριανού, το αδριάνειο υδραγωγείο, η δεξαμενή στο Λυκαβηττό, η αψίδα του Γαλέριου στη Θεσσαλονίκη κ.ά.

«Από τη συνύπαρξη και τη συνεργασία αυτή γεννήθηκε ένας νέος πολιτισμός, ο ελληνορωμαϊκός...»: Ελληνορωμαϊκός ονομάζεται ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε μετά την κυριαρχία της Ρώμης σε ολόκληρη τη λεκάνη της Μεσογείου (επισφραγίστηκε με την κατάκτηση της Κορίνθου, το 146 π.Χ., και τη ναυμαχία του Ακτίου, το 31 π.Χ.). Ο ελληνικός πολιτισμός διαδόθηκε στη Δύση χάρη στην εσωτερική του επεκτατική δύναμη και στη διεθνή επικοινωνία που γινόταν συνεχώς εντονότερη. Το σημαντικότερο γεγονός από κοσμοϊστορική άποψη ήταν η διάδοση του ελληνικού πολιτισμού στη Ρώμη. Οπωσδήποτε και στους προηγούμενους αιώνες οι Ρωμαίοι είχαν παραλάβει ορισμένα σπουδαία στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού, όμως από τα μέσα του 3ου αι. π.Χ. έφτανε στη Ρώμη σε πολύ μεγαλύτερη έκταση ένα συνεχώς ογκούμενο ρεύμα ελληνικής παιδείας, ώστε λογοτεχνία και θρησκεία, τέχνη και ήθη των Ρωμαίων δέχονταν ολοένα περισσότερο την επίδραση του ελληνικού πολιτισμού. Ωστόσο, διατήρησαν, κατά την παραλαβή του ελληνικού πολιτισμού, τη γλώσσα τους και μεταφράζοντας ή διασκευάζοντας τα ελληνικά πρότυπα δημιούργησαν τη λατινική λογοτεχνία. Ο μεικτός ελληνορωμαϊκός πολιτισμός, που δημιουργήθηκε σιγά σιγά και δεν αποτελούσε απλώς μίμηση του ελληνικού αλλά περιείχε και πολλά γνήσια ρωμαϊκά στοιχεία, διαδόθηκε, χάρη στην επιδεξιότερη αποικιστική πολιτική των Ρωμαίων, στη Δύση, ιδιαίτερα στην Ισπανία και τη Γαλατία. Ο ελληνορωμαϊκός πολιτισμός έγινε η βάση του πολιτισμού των ρομανικών λαών. Οπωσδήποτε ο εκρωμαϊσμός της Δύσης ήταν ένα επιβλητικό πολιτιστικό επίτευγμα των Ρωμαίων, μολονότι ο εσωτερικός πυρήνας του πολιτισμού που έφεραν στους λαούς της Δύσης ήταν ελληνικός.

Σχολιασμός των πηγών και των εικόνων του σχολ. βιβλίου

1. Το λατινικό αλφάβητο βασίζεται στο ελληνικό. Οι Ρωμαίοι το γνώρισαν από τους Έλληνες αποίκους της Κάτω Ιταλίας. (σελ. 12)

Οι πρώτες επαφές των Ελλήνων με τους Ρωμαίους ξεκινούν πολύ νωρίς, με τις πρώτες εγκαταστάσεις (8ος-7ος αι. π.Χ.) Ελλήνων αποίκων στην Κάτω Ιταλία. Από αυτούς θα δανειστούν οι Ρωμαίοι το αλφάβητο για να γράψουν τη γλώσσα τους. Μέσα από αυτές τις πρώιμες επαφές θα περάσουν στα λατινικά πολλές ελληνικές λέξεις: *nauta* (ναύτης), *roena* (ποινή), *roeta* (ποιητής), *massa* (μάζα), *gubernator* (κυβερνήτης) κ.ά. Θα περάσουν επίσης λέξεις από τη γλώσσα των τεχνών και των επιστημών: *grammaticus*, *rhetor* (ρήτωρ), *architectura* κ.ά.

2. Η Πύλη του Αδριανού και στο βάθος ο ναός του Ολυμπίου Διός. (σελ. 13)

Η **Πύλη του Αδριανού** είναι μια θριαμβική αψίδα, κατασκευασμένη από πεντελικό μάρμαρο, η οποία κτίστηκε το 131 π.Χ. από τους Αθηναίους προκειμένου να τιμήσουν τον ευεργέτη αυτοκράτορα Αδριανό. Στο επιστύλιο της αψίδας υπάρχουν δύο επιγραφές, η μια προς την πλευρά της Ακρόπολης, στην οποία αναγράφεται «Εδώ είναι η Αθήνα, η αρχαία πόλη του Θησέα», και μια στην αντίθετη πλευρά, στην οποία αναγράφεται «Αυτή είναι η πόλη του Αδριανού και όχι του Θησέα». Το κεντρικό τοξωτό άνοιγμα της αψίδας στηρίζεται σε παραστάδες με κορινθιακά επίκρανα. Πάνω από το τόξο υπάρχουν κίονες και παραστάδες κορινθιακού ρυθμού, με ιωνικό επιστύλιο στα άκρες και στη μέση θριγκός με τριγωνικό αέτωμα.

Ο **ναός του Ολυμπίου Διός** ή **Ολυμπείο** ή οι **Στύλοι του Ολυμπίου Διός** είναι ένας σημαντικός αρχαίος ναός στο κέντρο της Αθήνας. Η κατασκευή του ξεκίνησε τον 6ο αιώνα π.Χ. και ολοκληρώθηκε στα χρόνια του Ρωμαίου αυτοκράτορα Αδριανού τον 2ο αιώνα μ.Χ. Αποτελέσε τον μεγαλύτερο ναό της Ελλάδας κατά τους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους.

Ο ναός βρίσκεται νοτιοανατολικά της Ακρόπολης και περίπου 700 μέτρα από το κέντρο της Αθήνας. Τα θεμέλια του πρώτου ναού στον χώρο είχε χτίσει ο τύραννος των Αθηνών Πεισίστρατος, το 515 π.Χ., αλλά οι εργασίες σταμάτησαν όταν ο γιος του Πεισίστρατου, ο Ιππίας, εξοστρακίστηκε το 510 π.Χ.

Κατά τη διάρκεια της Αθηναϊκής Δημοκρατίας ο ναός παρέμεινε ημιτελής, προφανώς επειδή οι Έλληνες της κλασικής περιόδου θεωρούσαν ύβρη να κατασκευάζουν κτήρια τέτοιου μεγέθους. Στο έργο του *Πολιτική* ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί τον ναό ως παράδειγμα για το πώς τυραννικά καθεστώτα αναγκάζουν τον πληθυσμό να ασχολείται με τεράστια έργα, μην αφήνοντάς τους χρόνο, ενέργεια και τρόπους αντίδρασης.

Η αποπεράτωση του ναού έγινε τον 3ο αιώνα π.Χ. κατά τη διάρκεια της μακεδονικής κυριαρχίας στην Ελλάδα υπό την αιγίδα του Ελληνιστικού βασιλιά Αντίοχου Δ' του Επιφανή, που προσέλαβε τον Ρωμαίο αρχιτέκτονα Κοσσούτιο να σχεδιάσει τον μεγαλύτερο ναό στον γνωστό τότε κόσμο. Όταν ο Αντίοχος πέθανε το 164 π.Χ., η κατασκευή του ναού σταμάτησε ξανά.

Το 86 π.Χ., όταν οι ελληνικές πόλεις εισήλθαν κάτω από ρωμαϊκή κυριαρχία, ο στρατηγός Κορνήλιος Σύλλας πήρε δύο κολόνες από τον μισοτελειωμένο ναό στη Ρώμη για να διακοσμήσει τον ναό του Δία στον λόφο του Καπιτωλίου. Οι κολόνες αυτές επηρέασαν τη διάδοση και την άνθηση του κορινθιακού ρυθμού στη Ρώμη.

Τον 2ο αιώνα π.Χ. ο ναός ολοκληρώθηκε, το 129 μ.Χ. (ή το 131 μ.Χ., κατ' άλλους), από τον αυτοκράτορα Αδριανό, που ήταν μεγάλος θαυμαστής του ελληνικού πολιτισμού.

Ο ναός κατασκευάστηκε από πεντελικό μάρμαρο και είχε 96 μέτρα μήκος στις άκρες του και 40 μέτρα στην ανατολική και τη δυτική πρόσοψη. Είχε 104 κολόνες κορινθιακού ρυθμού, η καθεμία 17 μέτρα ύψος, 2,6 μέτρα διάμετρο και βάρος 364 τόνους περίπου. 48 κολόνες στέκονταν σε τριπλή σειρά κάτω από τα αετώματα και 56 σε διπλή σειρά στα άκρα. Μόνο 15 από τις αρχικές κολόνες του ναού παραμένουν όρθιες σήμερα. Ένας θυελλώδης άνεμος έριξε μια κολόνα το 1852, η οποία βρίσκεται στο ίδιο ακριβώς σημείο.

Ο Αδριανός αφιέρωσε τον ναό στον Δία. Ανέγειρε επίσης ένα τεράστιο χρυσελεφάντινο άγαλμα του Δία στον σηκό του ναού. Τα αετώματα κοσμούσαν από πολλά αγάλματα, αλλά και σε ολόκληρο τον ναό υπήρχαν αγάλματα και προτομές φημισμένων ανδρών. Οι Αθηναίοι, για να δείξουν την ευγνωμοσύνη τους στον Αδριανό, του έκτισαν άγαλμα πίσω από τον ναό. Δυστυχώς κανένα από τα γλυπτά που κοσμούσαν τον ναό δεν έχει διασωθεί. Δεν είναι γνωστό πότε ακριβώς καταστράφηκε ο ναός αλλά εικάζεται ότι, όπως και άλλα μεγάλα κτήρια στην Αθήνα, καταστράφηκε μάλλον από κάποιον σεισμό κατά τη διάρκεια των Βυζαντινών χρόνων και τα ερείπιά του χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή άλλων κτηρίων.

3. Οι Έλληνες θεοί στο Ρωμαϊκό Πάνθεο. (σελ. 13)

Ο κύριος όγκος του μυθολογικού υλικού που υιοθέτησαν οι Ρωμαίοι ανήκει κυρίως στην ελληνική μυθολογία. Η ελληνική θρησκεία επέδρασε στη ρωμαϊκή και το ελληνικό Δωδεκάθεο επηρέασε το ρωμαϊκό Πάνθεο, το οποίο υιοθέτησε πολλά στοιχεία της λατρείας του. Έτσι, το ρωμαϊκό δωδεκάθεο απαρτιζόταν από τους εξής θεούς:

- Jupiter (Γιούπιτερ) - Δίας
- Juno (Γιούνο) - Ήρα
- Minerva (Μινέρβα) - Αθηνά
- Vesta (Βέστα) - Εστία
- Ceres (Κέρες) - Δήμητρα
- Diana (Ντιάνα) - Άρτεμη
- Venus (Βένους) - Αφροδίτη
- Mars (Μαρς) - Άρη
- Mercurius (Μερκούριους) - Ερμής
- Neptunus (Νεπτούνους) - Ποσειδώνας
- Volcanus (Βολκάνους) - Ήφαιστος και
- Apollo - Απόλλωνας

Άλλοι σημαντικοί θεοί των Ρωμαίων είναι: ο Ianus (Ιανός), ο διπρόσωπος θεός. Από αυτόν πήρε το όνομά του ο πρώτος μήνας του χρόνου, ο Ιανουάριος, ο Saturnus (Κρόνος), ο Vachus (Βάχχος), που στα ελληνικά είναι ο Διόνυσος, κ.ά.

3α. Το Πάνθεον της Ρώμης. (σελ. 13)

Το Πάνθεον της Ρώμης είναι ναός αφιερωμένος στους Ολύμπιους θεούς. Μετά τη νίκη του Οκταβιανού στο Άκτιο, το 31 π.Χ., ο Μάρκος Αγρίππας, γαμπρός και σύμβουλος του αυτοκράτορα Αυγούστου, έχτισε τον ναό. Ο ναός ανακατασκευάστηκε από τον Αδριανό, το 120 μ.Χ. Το Πάνθεον είναι ένας τεράστιος κυκλικός ναός με θολωτή σκεπή και θεωρείται από τα σημαντικότερα επιτεύγματα της ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής. Η διάμετρος της αίθουσας αγγίζει τα 43,30 μέτρα και είναι ίση με το μέγιστο ύψος του ναού, έτσι ώστε στο εσωτερικό του να χωράει μια μπάλα με τις διαστάσεις αυτές. Η μορφή του εσωτερικού με τη χρήση του θόλου συμβολίζει το στερέωμα, ενώ η οπή της οροφής, από την οποία περνά το φως, συμβολίζει τον ήλιο. Το εσωτερικό του ναού είναι διακοσμημένο με πολύχρωμα μάρμαρα. Το εξωτερικό του ναού είναι απλό και απέριπτο. Στην πρόσοψη του ναού υπάρχουν 16 κίονες από αιγυπτιακό γρανίτη. Στο επιστύλιο υπάρχει επιγραφή αφιερωμένη στον ιδρυτή του ναού, τον Αγρίππα. Τα ελληνικά και ρωμαϊκά στοιχεία έχουν συνδυαστεί με επιτυχία στην κατασκευή του.

4. Επιστολή του Ρωμαίου έπαρχου Πλίνιου προς τον Βαλέριο Μάξιμο, Κυβερνήτη της επαρχίας της Αχαΐας. (σελ. 13)

Βλέπε παρακάτω, απάντηση στην ερώτηση 2 του σχολικού βιβλίου.

● Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Με βάση το κείμενο και με όσα γνωρίζετε από την περυσινή σας ιστορία, συζητήστε γιατί η ελληνική γλώσσα μιλιόταν σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ανατολής. Συμβαίνει κάτι ανάλογο σήμερα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Στην Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία η ελληνική γλώσσα, που αποτελούσε τη γλώσσα της διοίκησης, του εμπορίου και του πολιτισμού από τα ελληνιστικά χρόνια, δεν έχασε την κυριαρχία της. Αυτό γίνεται φανερό από πολλές δίγλωσσες επιγραφές (δηλαδή λατινικές και ελληνικές) που έχουν βρεθεί στις περιοχές αυτές, αλλά και από την επιλογή των Ευαγγελιστών να γράψουν τα ευαγγέλια στα ελληνικά, τα οποία δεν ήταν η μητρική τους γλώσσα. Τη μιλούσαν όμως και την κατανοούσαν όλοι οι λαοί της ανατολικής Μεσογείου και της ευρύτερης Ανατολής, καθώς ήταν η διεθνής γλώσσα της εποχής.

Σήμερα κάτι ανάλογο συμβαίνει με την αγγλική γλώσσα, που είναι η γλώσσα την οποία καταλαβαίνουν και μπορούν να μιλήσουν σχεδόν όλοι οι άνθρωποι στον κόσμο.

2. Ποια στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού φαίνεται ότι εκτιμά ο Πλίνιος;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η επιστολή του λόγιου Ρωμαίου έπαρχου της Βιθυνίας Πλίνιου και οι συμβουλές που αυτός δίνει στον κυβερνήτη της Αχαΐας Βαλέριο Μάξιμο μαρτυρούν βαθύ σεβασμό και θαυμασμό για τον ελληνικό πολιτισμό, που θα σταθεί η αιτία της μελλοντικής αλληλεπίδρασης των δύο πολιτισμών. Ο Πλίνιος εξυμνεί τον ελληνικό πολιτισμό, καθώς θεωρεί ότι στην Ελλάδα γεννήθηκαν η λογοτεχνία, ο πολιτισμός, αλλά και η γεωργία. Θαυμάζει τον ελληνικό πολιτισμό γιατί γέννησε το δημοκρατικό πολίτευμα, το οποίο στηρίζεται στη δημιουργία ελεύθερων στο φρόνημα πολιτών. Σέβεται την αρχαία ελληνική θρησκεία (το δωδεκάθεο), τη μυθολογία αλλά και τη δόξα των προγόνων, που πολέμησαν γενναία στους νικηφόρους αγώνες που έδωσαν για την ελευθερία τους. Τέλος, στην εξύμνηση του ελληνικού πολιτισμού συμπεριλαμβάνει τη δικαιοσύνη και τη νομοθεσία των Ελλήνων.

3. Ποιες ελληνικές πόλεις αναφέρει ιδιαίτερα ο Πλίνιος στην πηγή 4; Γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ο Πλίνιος στην επιστολή του αναφέρει την Αθήνα και τη Σπάρτη, τις δύο σπουδαιότερες πόλεις-κράτη της Ελλάδας. Ιδιαίτερα κατά την κλασική εποχή η Αθήνα ανέδειξε θαυμαστό και απaráμιλλο έργο στον πνευματικό και καλλιτεχνικό τομέα αλλά και στην πολιτική. Εκεί δίδαξαν οι σημαντικότεροι φιλόσοφοι, ρήτορες, ιστορικοί και ποιητές, αναδεικνύοντάς τη στο μεγαλύτερο πνευματικό κέντρο της Ελλάδας. Παράλληλα, οι γλύπτες, οι καλλιτέχνες, οι αρχιτέκτονες και οι ζωγράφοι με τα έργα υψηλής αισθητικής κόσμησαν την πόλη και δημιούργησαν αξιόλογες καλλιτεχνικές σχολές και ρεύματα. Τέλος, στην πόλη αυτή η τέχνη της πολιτικής βρήκε την καλύτερή έκφρασή της με τη δημιουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος και την εξύψωση του ιδανικού της ελευθερίας.

Η Σπάρτη, επίσης, ανέδειξε και δίδαξε υψηλές αρετές και ιδανικά, όπως τη λιτότητα και την πειθαρχία, την αγάπη για την πατρίδα και την αυτοθυσία.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις του Τετραδίου Εργασιών

1. Παρατηρήστε την εικόνα του Παρθενώνα και του Ωδείου του Ηρώδη του Αττικού (Τ. Εργ., σελ. 5). Εντοπίστε τις αρχιτεκτονικές ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα στα κτίσματα αυτά και συζητήστε τους λόγους της συνύπαρξής τους στον ιερό χώρο της Ακρόπολης και γύρω από αυτόν.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Παρατηρώντας την εικόνα του Παρθενώνα και την εικόνα του Ωδείου του Ηρώδη του Αττικού εντοπίζουμε ομοιότητες που επιβεβαιώνουν τη συνύπαρξη, την προσέγγιση και την αλληλεπίδραση του ελληνικού και του ρωμαϊκού πολιτισμού. Το Ωδείο του Ηρώδη του Αττικού, μολοντί οικοδομήθηκε τον 2ο αιώνα μ.Χ., μοιάζει αρχιτεκτονικά με τα αρχαία θέατρα του 5ου αιώνα π.Χ. Το έντονο ρωμαϊκό στοιχείο στο οικοδόμημα είναι οι αψίδες, χαρακτηριστικό στοιχείο της ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής. Η συνύπαρξή τους στον ευρύτερο χώρο της Ακρόπολης πιθανώς να οφείλεται στην καταλληλότητα του χώρου ή και στη φιλοδοξία των Ρωμαίων να δείξουν ότι και αυτοί είναι συνεχιστές του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού.

2. Μελετήστε το κείμενο-πηγή 4 (σχολ. βιβλίο, σελ. 13). Συζητήστε σε ομάδες και κρίνετε τις συμβουλές του Ρωμαίου έπαρχου Πλίνιου. Αναζητήστε τους πιθανούς λόγους που τον οδήγησαν να τις δώσει στον νέο έπαρχο της Αχαΐας.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η επιστολή του Πλίνιου διαπνέεται από θαυμασμό για την Ελλάδα. Οι συμβουλές του Ρωμαίου έπαρχου προδίδουν βαθιά εκτίμηση και σεβασμό απέναντι στον ελληνικό πολιτισμό, μολοντί η επιστολή έχει σταλεί δύο αιώνες μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση και πολλά είχαν αλλάξει στο διάστημα αυτό. Ο Πλίνιος είχε γνωρίσει τον ελληνικό πολιτισμό, την ιστορία και τα επιτεύγματά του και είχε επηρεαστεί από αυτόν. Γι' αυτό τον λόγο δίνει αυτές τις συμβουλές στον νέο έπαρχο της Αχαΐας. Πιθανότατα θα υπήρχαν πολλοί ακόμη Ρωμαίοι επιφανείς, αξιωματούχοι και άρχοντες, με συνετή σκέψη και φιλόνητο συμπεριφορά όμοια με αυτή του Πλίνιου που θα συνέβαλαν στη μεταβολή της σκληρής αρχικά στάσης των κατακτητών προς τους κατακτημένους.

3. Πώς εξηγείτε την ειρηνική συνύπαρξη και τη συνεργασία Ελλήνων-Ρωμαίων μετά τα τόσο δυσάρεστα γεγονότα της κατάκτησης, που είδαμε στο προηγούμενο μάθημα; Έχουμε ανάλογα παραδείγματα στη σύγχρονη ιστορία μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η ειρηνική συνύπαρξη και η συνεργασία των Ελλήνων και των Ρωμαίων παρά τα δυσάρεστα γεγονότα της κατάκτησης στηρίχθηκε κατά κύριο λόγο στον θαυμασμό των Ρωμαίων για τους Έλληνες και τον πολιτισμό τους. Όταν οι Ρωμαίοι ήρθαν σε επαφή με τον ελληνικό πολιτισμό, εντυπωσιάστηκαν από τα επιτεύγματά του και έδειξαν σεβασμό αλλά και ενδιαφέρον για τη θρησκεία, τα γράμματα, τις τέχνες και το δίκαιο. Ο θαυμασμός τους σύντομα μετατράπηκε σε μίμηση του ελληνικού πολιτισμού. Μέσα από αυτή την αλληλεπίδραση εξασφαλίστηκε η αρμονική συνύπαρξη και η συνεργασία των δυο λαών και πολιτισμών.

Ανάλογο παράδειγμα από το αρχαίο ελληνικό παρελθόν αποτελεί η στάση του Μεγάλου Αλεξάνδρου απέναντι στους κατακτημένους λαούς της Ανατολής και η αρμονική συνύπαρξη και ο συνδυασμός στοιχείων του μακεδονικού πολιτισμού με τον πολιτισμό των ανατολικών λαών. Τέτοια παραδείγματα στη σύγχρονη ιστορία μας έχουμε από τις σχέσεις με τους Γερμανούς και τους Ιταλούς, παρά τη σκληρή στάση τους κατά την περίοδο κατοχής της χώρας στο διάστημα του Β' Παγκόσμιου Πολέμου (1940-1944), αλλά και με τους Τούρκους που κράτησαν την Ελλάδα σκλαβωμένη τετρακόσια χρόνια.

4. Χωριστείτε σε ομάδες και αποφασίστε:

- α) *Να αναζητήσετε εικόνες, πληροφορίες και άλλο υλικό για τα αρχαία και τα ρωμαϊκά μνημεία που σώζονται στην περιοχή σας.*
- β) *Να προγραμματίσετε μία ή περισσότερες επισκέψεις σε αυτά τα μνημεία.*
- γ) *Να οργανώσετε «γωνιά της Ιστορίας» στην τάξη σας και ν' αρχίσετε να την πλουτίζετε με το υλικό σας.*

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α) Αρχαία και ρωμαϊκά μνημεία που σώζονται στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη.

• Αψίδα του Γαλέριου στη Θεσσαλονίκη (4ος αι. μ.Χ.)

Θριαμβική αψίδα του Γαλέριου, περισσότερο γνωστή ως Καμάρα. Βρίσκεται στη βόρεια πλευρά της Εγνατίας οδού κοντά στη Ροτόντα. Το Θριαμβικό Τόξο του Γαλέριου είναι κτίσμα του 4ου αι. μ.Χ. και αποτελεί το δυτικό τμήμα μιας στεγασμένης στοάς που σχηματιζόταν από αψίδες και τόξα. Η θριαμβική αψίδα ήταν τοποθετημένη κάθετα στην Εγνατία, διασχίζοντας την πόλη, και αποτελούσε μέρος του λεγόμενου γαλεριανού συγκροτήματος (Ρωμαϊκά Ανάκτορα), που αναπτυσσόταν κύρια προς τον νότο. Η Αψίδα κατασκευάστηκε για να τιμηθεί ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Γαλέριος, όταν επέστρεψε νικητής στην πόλη (περ. 306 μ.Χ.) μετά τους πολέμους του κατά των Περσών. Οι ανάγλυφες παραστάσεις που σώζονται στους δύο πεσ-

σούς είναι διατεταγμένες σε τέσσερις σειρές, η μία πάνω στην άλλη. Η πάνω σειρά εικονίζει ιππομαχίες και τον Γαλέριο να μπαίνει έφιππος στην πόλη, ενώ πλήθη λαού τον υποδέχονται έξω από τα τείχη της Θεσσαλονίκης. Η κάτω σειρά έχει ως κύριο θέμα μάχες Ρωμαίων και Περσών, ενώ στην τρίτη παριστάνονται ο Γαλέριος και ο Διοκλητιανός σε διάφορες τελετουργίες. Στην κάτω σειρά μέσα σε πλαίσια παριστάνονται Νίκες που κρατούν τρόπαια.

• **Ωδείο του Ηρώδη του Αττικού στην Αθήνα**

Το Ωδείο του Ηρώδη του Αττικού βρίσκεται στο δυτικό άκρο της νότιας πλευράς της Ακρόπολης. Οικοδομήθηκε κατά τη διάρκεια του 2ου μ.Χ. αιώνα με χρήματα που πρόσφερε ο Τιβέριος Κλαύδιος Αττικός Ηρώδης, γνωστός γόνος μεγάλης αθηναϊκής οικογένειας και ευεργέτης, σε ανάμνηση της συζύγου του Ρήγιλλας, που πέθανε το 160 μ.Χ. Το ωδείο χρησιμοποιήθηκε κυρίως για μουσικές εκδηλώσεις και είχε χωρητικότητα 5.000 ατόμων. Το κοίλο ήταν ημικυκλικού σχήματος με διάμετρο 76 μ. και είχε λαξευθεί στον βράχο. Με έναν ενδιάμεσο διάδρομο πλάτους 1,20 μ. χωριζόταν σε δύο διαζώματα, τα οποία αριθμούσαν 32 σειρές εδωλίων κατασκευασμένων από μάρμαρο. Η ορχήστρα ήταν υπερυψωμένη και ο τοίχος της, που είχε σωθεί σε ύψος 28 μ., διαρθρωνόταν σε τρεις ορόφους. Στο ανώτατο τμήμα του υπήρχαν αψιδωτά ανοίγματα και στο κατώτατο τρίστηλες παραστάσεις και κόγχες, στις οποίες τοποθετούνταν αγάλματα, σύμφωνα με την παράδοση που ακολουθούσαν τα ρωμαϊκά θέατρα. Η κατασκευή του μνημείου ήταν ιδιαίτερα δαπανηρή, γεγονός που επισημαίνεται από τις αρχαίες μαρτυρίες, οι οποίες κάνουν λόγο κυρίως για το ξύλο κέδρου που είχε χρησιμοποιηθεί για τη στέγη.

• **Υδραγωγείο του Αδριανού**

Το υδραγωγείο του Αδριανού κατασκευάστηκε από τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Αδριανό (117-138 μ.Χ.) και επιβεβαιώνει την ευρύτερη πολιτική των Ρωμαίων στην κατασκευή συστημάτων υδροδότησης. Είχε έναν μεγάλο κεντρικό αγωγό, ύψους 1,60 μ. και πλάτους 0,70 μ., ο οποίος μάζευε τα νερά από την Πεντέλη. Ο αγωγός σε άλλα σημεία ήταν πέτρινος και σε άλλα πλίνθινος και ανάλογα με το έδαφος αλλού υπέργειος και αλλού υπόγειος. Στο δυτικό μέρος του Λυκαβηττού, στους πρόποδες του λόφου, βρισκόταν η δεξαμενή του υδραγωγείου του Αδριανού, σε ύψος 136 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας. Η διακόσμησή της ήταν πλούσια, με μάρμαρινο προστώ και κίονες ιωνικού ρυθμού.

Ο Αδριανός μεταξύ άλλων έργων έδωσε εντολή και για την κατασκευή ενός εκτεταμένου υδραγωγείου που θα κάλυπτε αποτελεσματικά τις αυξανόμενες ανάγκες υδροδότησης της πόλης. Κατασκευάστηκε ένα σύμπλεγμα από υπόγειες σήραγγες συνολικού μήκους 25 χιλιομέτρων. Οι σήραγγες διέρχονταν σε βάθη 10 έως

40 μέτρων από την επιφάνεια του εδάφους. Το ύψος του έφτανε τα 1,60 και το πλάτος τα 0,70 μέτρα. Η διαδρομή των σηράγγων φυλασσόταν μυστική, ενώ, μετά τη διάνοιξη κάθε τμήματος, τα στόμια των φρεάτων σκεπάζονταν και παραλλάσσονταν ώστε να μη διακρίνονται εύκολα, ακόμη κι από μικρή απόσταση. Κατά τον τρόπο αυτό λαμβάνονταν προφυλάξεις για το ενδεχόμενο εσκεμμένης μόλυνσης του νερού, είτε ως αποτέλεσμα δολιοφθοράς είτε κατά τη διάρκεια τυχόν πολιορκίας της πόλης από κάποιον εχθρό.

Το αδριάνειο υδραγωγείο αποτέλεσε το κύριο υδροδοτικό έργο της Αθήνας για περίπου 1.800 χρόνια από την κατασκευή του.

• **Δεξαμενή**

Μόλις το 1870 ανακαλύφθηκε η δεξαμενή του Κολωνακίου, σημείο κατάληξης των αρχαίων αγωγών μεταφοράς νερού στην πόλη. Τους προηγούμενους αιώνες η δεξαμενή είχε αχρηστευθεί σταδιακά, μετατρεπόμενη αρχικά σε στάνη, αργότερα σε εκκλησία, ενώ στη συνέχεια επιχωματώθηκε και ξεχάστηκε από τους κατοίκους. Η αρχαία δεξαμενή ανακατασκευάστηκε και επεκτάθηκε, φτάνοντας σε χωρητικότητα τα 2.200 κυβικά μέτρα. Λειτουργήσε ως κομβικό σημείο του συστήματος ύδρευσης της Αθήνας έως το 1940.

• **Η βιβλιοθήκη του Αδριανού στην Αθήνα**

Χτίστηκε το 132 μ.Χ. από τον αυτοκράτορα Αδριανό σε ορθογώνιο σχήμα (122 x 82 μ.). Στην κάτοψή της σχημάτιζε μια περίστυλη στοά όπου διαμορφώνονταν ειδικοί χώροι για φύλαξη παπύρων και βιβλίων, αίθουσες διαλέξεων κ.ά. Ο αυτοκράτορας Αδριανός ήταν φιλειρηνιστής και συνήθιζε να επισκέπτεται τις επαρχίες, για να γνωρίζει από κοντά τα προβλήματα των υπηκόων του. Δεν δίσταζε μάλιστα να διαθέτει μεγάλο μέρος από το δημόσιο πλούτο για την κατασκευή έργων. Στην Αθήνα, εκτός των άλλων, έχτισε και μια βιβλιοθήκη στο βόρειο τμήμα της Αγοράς.

• **Η Ρωμαϊκή Αγορά**

Πρόκειται για τη φυσική επέκταση της ελληνικής αρχαίας Αγοράς. Διαμορφώνεται στα ρωμαϊκά χρόνια, το β' μισό του 1ου αι. π.Χ., με δωρεές του Ιουλίου Καίσαρα και του Αυγούστου. Το κτήριο της Αγοράς (111 x 98 μ.) είχε ένα μεγάλο ορθογώνιο αίθριο που περιβαλλόταν από στοές, καταστήματα και αποθήκες. Νότια εντοπίζονται απομεινάρια κρήνης και σκάλας που, ίσως οδηγούσε σε όροφο (ενδέχεται να είναι το Αγορανομείο). Ένα δεύτερο πρόπυλο –ιωνικό αυτή τη φορά– και σειρά καταστημάτων όριζαν την ανατολική πλευρά, ενώ προς βορράν παραμένουν εμφανή τα ερείπια των Βεσπασιανών, δημόσιων αποχωρητηρίων (1ου μ.Χ. αι.).

Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας*

Ερωτήσεις κατανόησης

- 2.1** Πώς έγινε η γνωριμία των Ρωμαίων με τον ελληνικό πολιτισμό; Η επαφή αυτή συνέβαλε στο να αλλάξουν στάση απέναντι στους Έλληνες;
- 2.2** Ποιες ενέργειες συνέβαλαν στη δημιουργία του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού;

Δραστηριότητες

- 2.3** Να αντιστοιχίσετε τις θεότητες του ελληνικού δωδεκάθεου στη στήλη Α με τις ρωμαϊκές θεότητες στη στήλη Β.

A		B
1. Δίας	•	• α. Minerva
2. Άρτεμη	•	• β. Apollo
3. Ήφαιστος	•	• γ. Jupiter
4. Άρης	•	• δ. Mars
5. Απόλλωνας	•	• ε. Diana
6. Αθηνά	•	• στ. Volcanus

- 2.4** Να αντιστοιχίσετε τις λατινικές λέξεις στη στήλη Α με την ελληνική σημασία τους στη στήλη Β.

A		B
arma	•	• τραγωδία
castrum	•	• μπτέρα
mater	•	• θρίαμβος
monumentum	•	• φρούριο
tragoedia	•	• όπλα
triumphus	•	• μνημείο

* Οι απαντήσεις στο Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, μια υπερδύναμη του αρχαίου κόσμου

Διάγραμμα της ενότητας

- Οι ρωμαϊκές κατακτήσεις συνεχίζονται στη Δύση, την Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική.
- Οι Ρωμαίοι γίνονται κοσμοκράτορες: κυβερνούν τις κατακτημένες χώρες με αυστηρούς νόμους και αντιμετωπίζουν τα προβλήματα οργάνωσης της απέραντης αυτοκρατορίας τους.
- Η επιτυχής διοίκηση της πολυπολιτισμικής αυτοκρατορίας οδήγησε στην περίοδο της «ρωμαϊκής ειρήνης».

Αναλυτική παρουσίαση

Οι Ρωμαίοι συνεχίζουν τις κατακτήσεις τους

Για τρεις αιώνες μετά την υποταγή της Ελλάδας οι Ρωμαίοι συνέχισαν τις κατακτήσεις τους στη Δύση, την Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική.

Όλες οι χώρες γύρω από τη Μεσόγειο έγιναν ρωμαϊκές επαρχίες και οι Ρωμαίοι με περηφάνια την ονόμαζαν: «η θάλασσά μας» (mare nostrum).

Οι Ρωμαίοι γίνονται κοσμοκράτορες

Στις αρχές του 1ου μ.Χ. αιώνα τα σύνορα της αυτοκρατορίας τους έκλειναν μέσα τους όλο τον γνωστό ως τότε κόσμο. Ο πληθυσμός της ξεπερνούσε τα 50 εκατομμύρια. Οι Ρωμαίοι δηλαδή έγιναν κοσμοκράτορες.

Η διοίκηση μιας πολυπολιτισμικής αυτοκρατορίας

Μέσα στο απέραντο ρωμαϊκό κράτος κατοικούσαν άνθρωποι από πολλές φυλές, με διαφορετικές γλώσσες, θρησκείες και συνήθειες. Ήταν μια πολυπολιτισμική αυτοκρατορία. Κι όλοι έπρεπε να κυβερνηθούν από τη Ρώμη! Οι Ρωμαίοι, για να λύσουν τα προβλήματα διοίκησης που γεννούσε η απέραντη αυτοκρατορία τους:

- α) όρισαν τον αυτοκράτορα «πρώτο πολίτη» της χώρας και όλοι όφειλαν πίστη και υπακοή σ' αυτόν.
- β) έδωσαν τον τίτλο του Ρωμαίου πολίτη σε όσους κατακτημένους αποδέχονταν την κυριαρχία της Ρώμης.
- γ) οργάνωσαν πειθαρχημένο στρατό, για τη φύλαξη των συνόρων και τη διατήρηση τάξης και ειρήνης στην αυτοκρατορία.
- δ) διόρισαν ανώτερους Ρωμαίους κυβερνήτες (ανθύπατους), οι οποίοι επέβλεπαν τους τοπικούς άρχοντες και ενημέρωναν τον αυτοκράτορα.
- ε) μείωσαν τους φόρους των πολιτών και οργάνωσαν καλύτερα τον τρόπο είσπραξής τους.
- στ) ψήφισαν δικαιότερους νόμους και φρόντισαν για την τήρηση και την εφαρμογή τους απ' όλους.

Η ρωμαϊκή ειρήνη

Όλα αυτά τα μέτρα βοήθησαν να επικρατήσει τάξη, ασφάλεια και δικαιοσύνη στην αυτοκρατορία, για διακόσια περίπου χρόνια. Στο διάστημα αυτό αναπτύχθηκαν η γεωργία, το εμπόριο, η ναυτιλία και η βιοτεχνία. Ήταν η περίοδος της «ρωμαϊκής ειρήνης» (*pax romana*), όπως ονομάστηκε.

Πληροφορίες για τα ιστορικά γεγονότα

«Για τρεις αιώνες μετά την υποταγή ... και τη Βόρεια Αφρική»: Όλοι σχεδόν οι αυτοκράτορες των δύο πρώτων αιώνων μετά Χριστόν έκαναν πολέμους και πρόσθεσαν νέα εδάφη στην αυτοκρατορία. Συγκεκριμένα, ολοκληρώθηκε η κατάκτηση της Βόρειας Αφρικής ως τις ακτές του Ατλαντικού. Στη βόρεια Ευρώπη ο Ρήνος έγινε το οριστικό σύνορο της αυτοκρατορίας, κατακτήθηκε η Βρετανία, ενώ ο αυτοκράτορας Τραϊανός κατέκτησε τη Δακία (σημερινή Ρουμανία). Τέλος, στην Ασία οι Ρωμαίοι κατέκτησαν τη Μεσοποταμία και έφτασαν ως τον Περσικό κόλπο.

«Οι Ρωμαίοι γίνονται κοσμοκράτορες»: Στα τέλη της 1ης χιλιετίας π.Χ. και στις αρχές της 1ης χιλιετίας μ.Χ. η Ρώμη κυριάρχησε πολιτικά στον ευρύτερο μεσογειακό χώρο.

«Όρισαν τον αυτοκράτορα “πρώτο πολίτη” της χώρας και όλοι όφειλαν πίστη και υπακοή σ’ αυτόν»: Όταν ο Οκταβιανός γύρισε το 29 π.Χ. θριαμβευτής στη Ρώμη, βρήκε τη Σύγκλητο αποδυναμωμένη και τον ρωμαϊκό λαό εξαντλημένο. Όλοι περίμεναν απ’ αυτόν να αποκαταστήσει πια την ειρήνη. Ο Οκταβιανός έδωσε στη Ρώμη την ειρήνη αλλά ταυτόχρονα οργάνωσε ένα καινούργιο, μοναρχικό καθεστώς, χωρίς να παραβιάσει ανοιχτά το πολίτευμα. Αυτό το πέτυχε συγκεντρώνοντας σιγά σιγά στο πρόσωπό του όλα τα αξιώματα και διατηρώντας ταυτόχρονα τους εξωτερικούς τύπους του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Το 28 π.Χ. ονομάστηκε «πρώτος της Συγκλήτου» (princeps senatus). Τυπικά ο Οκταβιανός και όλοι οι αυτοκράτορες ως το τέλος του 2ου αιώνα μ.Χ. ήταν «πρίγκιπες» (príncipes), γι’ αυτό και η περίοδος αυτή της αυτοκρατορίας καθιερώθηκε να ονομάζεται principatus. Το 27 π.Χ. του απονεμήθηκε ο τίτλος «Αύγουστος», δηλαδή σεβαστός, που τον τοποθετούσε πάνω απ’ όλους τους Ρωμαίους και που έγινε η κύρια τιμητική προσφώνηση όλων των αυτοκρατόρων. Παράλληλα, ο Οκταβιανός με το αξίωμα του ανθυπάτου μπορούσε να έχει την εξουσία όλων των επαρχιών του ρωμαϊκού κράτους και αυτό τον έκανε παντοδύναμο. Σύμφωνα με το νέο πολίτευμα, ο αυτοκράτορας συγκέντρωνε όλες τις εξουσίες και όλα του παραχωρήθηκαν με νόμιμο τρόπο από τη Σύγκλητο και τη λαϊκή συνέλευση. Έτσι το πέρασμα από τη δημοκρατία στη μοναρχία δεν έγινε με την κατάργηση των δημοκρατικών θεσμών αλλά με την ισόβια συγκέντρωση των εξουσιών σε ένα πρόσωπο.

«Έδωσαν τον τίτλο του Ρωμαίου πολίτη σε όσους κατακτημένους αποδέχονταν την κυριαρχία της Ρώμης»: Σε όλο και περισσότερους κατοίκους των επαρχιών άρχισε να απονέμεται ο τίτλος του Ρωμαίου πολίτη. Έτσι η Ρώμη προχωρούσε προς την πολιτική εξίσωση των υπηκόων της. Η διαδικασία αυτή ολοκληρώθηκε το 212 μ.Χ., όταν ο αυτοκράτορας Καρακάλας παραχώρησε το δικαίωμα του Ρωμαίου πολίτη σε όλους τους κατοίκους της αυτοκρατορίας. Με το διάταγμα του Καρακάλα εξαλείφθηκε η διάκριση ανάμεσα σε νικητές Ιταλούς και νικημένους επαρχιώτες, η Ρώμη έγινε πρωτεύουσα του οικουμενικού της κράτους και ενοποιήθηκαν η νομοθεσία και η φορολογία. Η ιδιότητα του Ρωμαίου πολίτη έπαψε να έχει πια ιδιαίτερη αξία.

«Οργάνωσαν πειθαρχημένο στρατό ... ειρήνης στην αυτοκρατορία»: Η βασική μονάδα του ρωμαϊκού στρατού ήταν η λεγεώνα, που είχε 5-6.000 άντρες και συμπληρωνόταν από ανάλογη δύναμη βοηθητικών στρατιωτών. Είχε ακόμη τμήματα ιππικού και διάφορα πολεμικά μηχανήματα. Οι λεγεώνες ήταν εγκατεστημένες σε στρατόπεδα ιδρυμένα στις περιοχές της αυτοκρατορίας που κινδύνευαν περισσότερο από επιδρομές. Όταν οι στρατιώτες δεν πολεμούσαν, γυμνάζονταν ή κατασκεύαζαν διάφορα δημόσια έργα.

**«Ψήφισαν δικαιότερους νόμους ... την ε-
φαρμογή τους απ' όλους»:** Αξιοσημεί-
ωτη είναι η εξέλιξη της ρωμαϊκής νομο-
θεσίας. Το ρωμαϊκό δίκαιο με την επί-
δραση της στωικής φιλοσοφίας βελτιώ-
θηκε με τη θέσπιση νόμων που απέβλε-
παν στην καλύτερευση της θέσης των
γυναικών και των δούλων. Ακόμη προ-
σαρμόστηκε το δίκαιο και στα έθιμα των
κατακτημένων λαών.

Ένας ύμνος στη ρωμαϊκή ειρήνη

Ονομάσαμε Ρωμαίους πολίτες τους πιο θαρραλέ-
ους, τους πιο προικισμένους, τους πιο ριψοκίνδυ-
νους. Όλος ο κόσμος γιορτάζει. Εγκατέλειψε τα
όπλα του πολέμου και στράφηκε προς τη χαρά της
ζωής. Ανάμεσα στις πόλεις δεν υπάρχει πια άλλη
αντιδικία παρά ποια θα γίνει πλουσιότερη σε γυ-
μναστήρια, σε κρήνες, σε στοές, σε ναούς, σε ερ-
γαστήρια. Ας δώσουν οι θεοί ώστε η Αυτοκρατο-
ρία να διαρκέσει αιώνια.

Αίλιος Αριστείδης, Ρώμης εγκώμιον

**«Ήταν η περίοδος της “ρωμαϊκής ειρή-
νης” (pax romana), όπως ονομάστηκε»:**

Στους αιώνες αυτούς πολλοί λαοί με δια-
φορετικές πολιτισμικές παραδόσεις, θρησκευτικές νοοτροπίες και κοινωνικές δομές
συμβίωσαν ειρηνικά, αποδεχόμενοι σε μεγάλο βαθμό τις οικονομικές πρακτικές και
το διοικητικό σύστημα οργάνωσης της ρωμαϊκής εξουσίας.

Η ύπαρξη για αρκετούς αιώνες ενός χώρου που εκτεινόταν από τον Ατλαντικό ωκεανό
μέχρι την Ερυθρά θάλασσα και από τον Καύκασο, τον Ρήνο και τον Δούναβη μέχρι τον
Ευφράτη και την έρημο της Σαχάρας, μέσα στον οποίο κυκλοφορούσαν ελεύθερα άν-
θρωποι και θεοί, προϊόντα και ιδέες, δημιούργησε εξαιρετικά ιδιάζουσες πολιτικοκοι-
νωνικές συνθήκες –χωρίς ιστορικό προηγούμενο στις περιοχές αυτές– και επέτρεψε την
ανάδειξη ενός πολιτισμού εδραιωμένου πάνω στη διττή κληρονομιά της Ελλάδας και της
Ρώμης. Η επίδραση του πολιτισμού αυτού –γνωστού ως ελληνορωμαϊκού– υπήρξε τόσο
καθοριστική, ώστε οι περισσότεροι σημερινοί λαοί της Ευρώπης να ανάγουν την έναρξη
της πολιτικής τους ιστορίας στη ρωμαϊκή τους περίοδο. Επιπλέον η διαβίωση των λαών
της ανατολικής Μεσογείου κάτω από τη ρωμαϊκή κυριαρχία μετέπλασε πολλές αξίες
τους, σε βαθμό που να αποτελεί μία από τις περισσότερο σημαντικές περιόδους του πο-
λιτισμού τους.

Στη διάρκεια των δύο πρώτων αιώνων μετά Χριστόν το ρωμαϊκό κράτος ψύχασε από
τη μάστιγα των εμφύλιων πολέμων. Η ηρεμία αποκαταστάθηκε στο εσωτερικό και οι
επιδρομές των ξένων λαών σταματούσαν στα σύνορα. Η ειρήνη που επικράτησε έφε-
ρε μια γενική οικονομική ανάπτυξη σ' όλες τις περιοχές του ρωμαϊκού κράτους. Τα χω-
ράφια καλλιεργήθηκαν και πάλι χωρίς τον φόβο των καταστροφών και η γεωργία ανα-
πτύχθηκε γοργά, γιατί στην περίοδο αυτή σταμάτησε και η επέκταση των μεγάλων κτη-
μάτων. Ιδιαίτερα όμως ωφελήθηκε το εμπόριο. Οι μεγάλοι εμπορικοί δρόμοι ήταν πια
ανοικτοί και τα καραβάνια μπορούσαν να διασχίζουν τη ρωμαϊκή επικράτεια με ασφά-
λεια, χωρίς τον κίνδυνο των ληστών. Το ίδιο ελεύθερη ήταν και η ναυσιπλοΐα, γιατί η
Μεσόγειος είχε απαλλαγεί από τους πειρατές.

1. Ο αετός ήταν το σύμβολο της δύναμης του Ρωμαίου αυτοκράτορα. (σελ. 14)

Ο αετός ήταν σύμβολο της αστραποφόρου δύναμης του Δία και δείγμα της ισχύος του. Ως σύμβολο δύναμης σε πολλούς λαούς, από την εποχή των ελληνιστικών βασιλείων μεταλαμπαδεύτηκε και στους Ρωμαίους και η συμβολική του δύναμη θα διατηρηθεί ζωντανή και κατά τη μεταφορά της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στην Κωνσταντινούπολη. Αργότερα, στην υστεροβυζαντινή περίοδο, μετά την άλωση της Πόλης το 1204, οι Παλαιολόγοι θα ανασύρουν από το βασίλειο της Νίκαιας τον πασίγνωστο δικέφαλο αετό.

2. «Οι Ρωμαίοι δεν υπέταξαν μόνο κάποια μέρη, αλλά ολόκληρη την οικουμένη. Απλώνονται σε μια έκταση που ξεπερνά όλα τα κράτη και έτσι δεν φοβούνται κάποιο μελλοντικό ανταγωνισμό». Πολύβιος, *Ιστορίαι*. (σελ. 14)

Η εικόνα που παρουσιάζει η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία κατά τους δύο πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες είναι αναμφίβολα λαμπρή. Περικλείει όλες τις εστίες πολιτισμού στις χώρες που περιβάλλουν τη Μεσόγειο και γι' αυτό εύλογα οι Ρωμαίοι την ονόμαζαν «mare nostrum», δηλαδή

«θάλασσά μας». Το κράτος κατέβαλλε κάθε δυνατή προσπάθεια για να κάνει άνετη και ασφαλή τη συγκοινωνία. Η Μεσόγειος ήταν ρωμαϊκή λίμνη: από τη μια άκρη της ως την άλλη, στον Εύξεινο Πόντο, στα μεγάλα ποτάμια της δυτικής Ευρώπης και στον Νείλο έπλεαν πλοία που μετέφεραν ταξιδιώτες και αγαθά· η πειρατεία αντιμετωπιζόταν αποτελεσματικά από τμήματα του στόλου στη θάλασσα και περιπόλους

«Οι Ρωμαίοι και τα δημόσια έργα»

Η φυσική διαμόρφωση του τόπου λοιπόν αυτές τις ευκολίες παρέχει στην πόλη, οι Ρωμαίοι όμως πρόσθεσαν σ' αυτές τα οφέλη τα προερχόμενα από την προνοητικότητα. Επειδή οι Έλληνες φάνηκαν ότι πέτυχαν κυρίως στην ίδρυση των πόλεων, εφόσον λάμβαναν υπόψη τους την ομορφιά, την οχυρότητα, τα λιμάνια και την καταλληλότητα του χώρου, οι Ρωμαίοι προνόησαν για ό,τι εκείνοι αδιαφόρησαν, δηλαδή για την κατασκευή δρόμων, τη μεταφορά του νερού και για υπονόμους, με τους οποίους να μπορούν να καθαρίζουν τα λύματα της πόλης και να τα διοχετεύουν στον Τίβερη. Κατασκεύασαν επίσης δρόμους σ' όλη τη χώρα, αποκόποντας λόφους και επιχωματώνοντας κοιλάδες, ώστε μεγάλες άμαξες να μπορούν να μεταφέρουν τα εμπορεύματα τα οποία μετακινούνταν με πλωτά μέσα. Οι υπόνομοι σκεπάστηκαν με πελεκητές πέτρες και συνετέλεσαν ώστε μερικοί δρόμοι να διευκολύνουν τη διέλευση αμαξών φορτωμένων με χόρτο. Τόσο πολύ εξάλλου είναι το μεταφερόμενο με αγωγούς νερό από τα υδραγωγεία, ώστε να τρέχουν ποτάμια νερού μέσα από την πόλη και στους υπονόμους και να έχει σχεδόν κάθε σπίτι δεξαμενές, σωληνώσεις και αρκετές βρύσες, για τα οποία φρόντισε ιδιαίτερα ο Μάρκος Αγρίππας, που στόλισε και με πολλά άλλα αναθήματα την πόλη.

Στράβων, *Γεωγραφικά* V. 3.8

στα ποτάμια. Σχετικά ασφαλής επίσης ήταν η θαλάσσια συγκοινωνία με την Ινδία από τα αιγυπτιακά και αραβικά λιμάνια, ενώ μπορούσε κανείς να ταξιδέψει κατά μήκος των βορείων ακτών της Ευρώπης ως τη Βαλτική· για τέτοια όμως εγχειρήματα ο έμπορος έπρεπε να στηριχθεί αποκλειστικά στα δικά του μέσα.

3. Ανδριάντας του αυτοκράτορα Αυγούστου. (σελ. 15)

Ο Οκταβιανός δημιούργησε ένα νέο πολίτευμα για την αυτοκρατορία, ένα αυτοκρατορικό καθεστώς, και φορέας αυτής της εξουσίας ήταν ο αυτοκράτορας. Την αυτοκρατορία κυβερνούσε ο ίδιος ως Πρώτος Πολίτης και το πολίτευμά του ονομάστηκε η «ηγεμονία» ή το «αυτοκρατορικό καθεστώς του Αυγούστου». Οι Ρωμαίοι του απένειμαν τον τίτλο του Αυγούστου, επίθετο που αποδιδόταν μόνο σε ορισμένους θεούς, για να δηλωθεί πως μπορούσαν να φέρνουν «αύξηση» και να δημιουργούν καθετί νέο και καλύτερο. Ο τίτλος που απονεμήθηκε στον Οκταβιανό απέδιδε την αντίληψη ότι ήταν ο ανορθωτής του κράτους. Οι Ρωμαίοι σέβονταν τον αυτοκράτορα τόσο που τον λάτρευαν ως θεό. Στο πρόσωπο του Αυγούστου συνδέονταν η θρησκεία και το κράτος. Η θεϊκή και δημιουργική δύναμη του Αυγούστου εξέφραζε την πηγή του ρωμαϊκού μεγαλείου και η λατρεία του Αυγούστου ήταν αδιάσπαστα δεμένη με τη λατρεία του κράτους.

4. «Όλοι οι δρόμοι οδηγούν στη Ρώμη». (σελ. 15)

Οι Ρωμαίοι έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα δημόσια έργα και αναγνώριζαν τη σημασία της επικοινωνίας για τη διοίκηση της αυτοκρατορίας. Κατασκεύασαν δρόμους για να μπορούν να εξυπηρετούν στρατιωτικές ανάγκες, αλλά και τη μεταφορά ανθρώπων και εμπορευμάτων. Οι νέες ανάγκες της αχανούς Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, που έπρεπε να είναι σε θέση να επιβάλλει ταχύτατα τον νόμο και την τάξη ακόμα και στις πιο απομακρυσμένες επαρχίες της, οδήγησαν στην ανάπτυξη ενός εκτεταμένου και καλά οργανωμένου οδικού δικτύου. Το συνολικό μήκος του ξεπερνούσε τα 80.000 χιλιόμετρα και εκτεινόταν από τη Βρετανία και την Ισπανία μέχρι τη Βόρεια Αφρική, τον Δούναβη και τους ποταμούς Τίγρη και Ευφράτη. Τα μέσα συγκοινωνίας, η κατασκευή και συντήρηση των μεγάλων στρατιωτικών δρόμων ανήκαν από πολύ νωρίτερα στις κύριες αρμοδιότητες της κεντρικής εξουσίας και στην αυτοκρατορική εποχή έγιναν απολύτως αναγκαία για την ασφάλεια και ευημερία του κράτους. Κάθε πόλη συντηρούσε τους δικούς της δρόμους που τη συνέδεαν με τους κύριους οικισμούς της περιοχής της. Τη γενική ασφάλεια εγγυόταν η παρουσία των στρατιωτικών δυνάμεων που ελέγχονταν από τους εκπροσώπους της κεντρικής εξουσίας στην Ιταλία και έξω από αυτήν.

4.1. Οι ρωμαϊκοί δρόμοι. (σελ. 15)

Βλέπε τον σχολιασμό των γραπτών πηγών 4 και 6 του σχολικού βιβλίου.

5. Σε περιόδους ειρήνης ο ρωμαϊκός στρατός εργαζόταν και βοηθούσε να κατασκευαστούν δρόμοι, γέφυρες, λιμάνια και αρδευτικά έργα. (σελ. 16)

Οι αυτοκράτορες συνειδητοποίησαν τη σημασία τους και αποτελεί μια από τις σημαντικότερες υπηρεσίες τους στο κράτος το ότι χρησιμοποιώντας τον στρατό και δαπανώντας τεράστια ποσά από την ιδιωτική τους περιουσία δημιούργησαν ένα οδικό δίκτυο που η ανθρωπότητα σε παλιότερες εποχές δεν είχε καν ονειρευτεί. Βέβαια η κατασκευή των επαρχιακών και λιγότερο σημαντικών δρόμων υπαγόταν στις αρμοδιότητες των τοπικών αρχών, ακόμη όμως και σε αυτές τις περιπτώσεις οι αυτοκράτορες επιτάχυναν τις δραστηριότητες των κοινοτήτων και έλεγχαν την εκτέλεση των σχετικών οδικών έργων. Πέρα από το οδικό δίκτυο, οι Ρωμαίοι ασχολήθηκαν και με την κατασκευή υδραγωγείων για τη μεταφορά νερού στην πόλη και αποχετευτικών έργων για την απομάκρυνση των λυμάτων της πόλης.

6. Οι αγγελιοφόροι-σκυταλοδρόμοι. (σελ. 16)

Η ταχυδρομική υπηρεσία και η μεταφορά ανθρώπων και αγαθών συνδέονται βέβαια με την κατασκευή δρόμων· σ' αυτούς όμως τους τόσο σημαντικούς τομείς το κράτος δεν μπόρεσε ποτέ να ικανοποιήσει τις μεγάλες μάζες των υπηκόων του. Οργανώθηκε βέβαια μια υπηρεσία για τη διακίνηση κυβερνητικών αξιωματούχων, τη μεταφορά της κρατικής αλληλογραφίας και των αγαθών που εξυπηρετούσαν κρατικές ανάγκες. Λειτουργούσε όμως με δυσκολία και με την επιβολή επιτάξεων που ήταν καταπιεστικές για τον λαό. Ο ιδιώτης ήταν υποχρεωμένος να φροντίζει ο ίδιος για την εξυπηρέτησή του στους τομείς αυτούς.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Τι άλλαξε στη συμπεριφορά των Ρωμαίων, ώστε «οι ανασφαλείς και φοβισμένοι» κάτοικοι της πρώτης κατάκτησης τώρα να νιώθουν πιο ασφαλείς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Οι Ρωμαίοι μέχρι τις αρχές του 1ου αι. μ.Χ. γίνονται κοσμοκράτορες χάρη στην ισχύ των στρατιωτικών τους δυνάμεων. Οι ρωμαϊκές λεγεώνες ακόμη και στα χρόνια της «επιβεβλημένης ειρήνης» είναι «πανταχού παρούσες» και έτοιμες να επιβάλουν την

τάξη, όπου χρειαστεί. Καταφέρνοντας να υποτάξουν πολλές και πλούσιες χώρες συγκεντρώνουν μεγάλα πλούτη. Οργανώνουν το κράτος, αλλά και τις ρωμαϊκές επαρχίες διοικητικά, οικονομικά και στρατιωτικά έτσι, ώστε να επικρατήσει η ειρήνη, η ασφάλεια και η τάξη. Πιο συγκεκριμένα, παραχωρούν τον τίτλο του Ρωμαίου πολίτη σε όλους σχεδόν τους κατοίκους του κράτους, αναδιοργανώνουν τον στρατό για την αποτελεσματική άμυνα των συνόρων και τη διατήρηση της τάξης και, τέλος, υιοθετούν ένα καλύτερο φορολογικό σύστημα, με τη μείωση των φόρων και δικαιότερους νόμους για τους πολίτες. Με αυτό τον τρόπο επικράτησε για μια μακρά περίοδος η «ρωμαϊκή ειρήνη», μια περίοδος ευημερίας και οικονομικής ανάπτυξης που έκανε τους ανθρώπους να αισθάνονται ασφαλείς.

2. Με βάση τα μέτρα που έλαβαν οι Ρωμαίοι, ποια από τα προβλήματα διοίκησης νομίζετε ότι αντιμετωπίστηκαν; Πώς νομίζετε ότι βοήθησε καθένα από τα μέτρα αυτά τη «ρωμαϊκή ειρήνη»;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η μεγάλη εδαφική επέκτασή της και η ποικιλόμορφη φυλετική σύνθεση δημιούργησαν προβλήματα διοίκησης στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Γι' αυτό οι αυτοκράτορες έλαβαν μια σειρά διοικητικών μέτρων σε όλους τους τομείς (οικονομικό, στρατιωτικό και κοινωνικό) στοχεύοντας στην καλή οργάνωση και λειτουργία του κράτους. Ειδικότερα, με το αυτοκρατορικό πολίτευμα, η εξουσία του αυτοκράτορα έγινε αναμφισβήτητη. Εξασφαλίστηκε, έτσι, η υπακοή των πολιτών. Στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, μάλιστα, η αυτοκρατορική εξουσία έφτασε μέχρι τη θεοποίηση, καθώς αναπτύχθηκε η λατρεία των αυτοκρατόρων. Με την παραχώρηση του τίτλου του Ρωμαίου πολίτη σε όλους σχεδόν τους υπηκόους της αυτοκρατορίας και τη διεύρυνση έτσι της παραχώρησης πολιτικών δικαιωμάτων εξασφαλίστηκαν η ισονομία και η εσωτερική γαλήνη. Με την οργάνωση του στρατού εξασφαλίστηκαν η ασφάλεια των συνόρων και η άμυνα του κράτους από ενδεχόμενες εχθρικές εισβολές και παράλληλα εξασφαλίστηκε η τάξη στο εσωτερικό του κράτους. Με τον διορισμό ανθυπάτων στις επαρχίες του ρωμαϊκού κράτους εξασφαλίστηκε η αποτελεσματικότερη διοίκηση και λειτουργία του κράτους. Με τη μείωση της φορολογίας εξέλιπε η κοινωνική δυσανεμία και παράλληλα το κράτος εξασφάλισε μια τεράστια πηγή εσόδων. Τέλος, με τη δικαιότερη νομοθεσία επιτεύχθηκε η καλύτερη απόδοση δικαιοσύνης και εξασφαλίστηκαν η αμοιβαία εμπιστοσύνη και ο σεβασμός μεταξύ του κράτους και των πολιτών.

1. Εντοπίστε και δείξτε στον χάρτη τις περιοχές στις οποίες επεκτάθηκε η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Ποιοι αρχαίοι λαοί που γνωρίζετε από την περσινή σας ιστορία κατοικούσαν στις περιοχές αυτές;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Οι περιοχές στις οποίες επεκτάθηκε η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία ήταν:

- η Ιβηρική χερσόνησος
- η Γαλατία
- μέρος της Γερμανίας
- η Βαλκανική χερσόνησος
- η Μικρά Ασία
- η Συρία
- η Παλαιστίνη
- η Αίγυπτος
- η Βόρεια Αφρική.

Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, δηλαδή, εκτεινόταν από τον Ατλαντικό, μέχρι τον ποταμό Δούναβη και από τον Εύξεινο Πόντο μέχρι τον ποταμό Ευφράτη και την Ερυθρά θάλασσα.

Οι αρχαίοι λαοί που κατοικούσαν στις περιοχές αυτές ήταν Έλληνες, Ρωμαίοι, Αιγύπτιοι, Πέρσες, Καρχηδόνιοι κ.ά.

2. Παρατηρήστε στις σελίδες 15-16 του σχολικού βιβλίου τον χάρτη 4 και την εικόνα 5 και διαβάστε τα κείμενα-πηγές 4.1 και 6 για τους δρόμους και τους αγγελιοφόρους. Συζητήστε τη σημασία που είχαν τότε και εξακολουθούν να έχουν και σήμερα οι δρόμοι και τα μέσα συγκοινωνίας για ένα κράτος και τους πολίτες του.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η ανάπτυξη των μέσων συγκοινωνίας και επικοινωνίας έχει πολύπλευρη σημασία σε όλες τις εποχές και για όλες τις χώρες. Η σημασία αυτή είναι στρατηγική, οικονομική, αναπτυξιακή, κοινωνική και πολιτιστική. Όσο πιο ανεπτυγμένο, γρήγορο και ασφαλέστερο είναι το συγκοινωνιακό δίκτυο και τα μέσα συγκοινωνίας και μεταφοράς μιας χώρας τόσο ταχύτερη, ασφαλέστερη και ευκολότερη γίνεται η μετακίνηση ανθρώπων και η μεταφορά αγαθών. Με τη μετακίνηση ανθρώπων προωθείται η επικοινωνία, η ανταλλαγή ιδεών, αντιλήψεων και πολιτιστικών επιτευγμάτων. Με τη μεταφορά αγαθών εξυπηρετούνται αποτελεσματικότερα οι ανθρώπι-

νες ανάγκες, καθώς οι άνθρωποι μπορούν να προμηθεύονται αγαθά από κάθε γωνιά του πλανήτη, ενώ προωθείται η ανάπτυξη του εμπορίου και της οικονομίας. Τέλος, το ανεπτυγμένο συγκοινωνιακό και επικοινωνιακό δίκτυο συμβάλλει στην αποτελεσματικότερη άμυνα μιας χώρας, καθώς εξυπηρετεί τις ανάγκες και τις μετακινήσεις του στρατού.

3. Αντιστοιχίστε τις ενέργειες με τα αποτελέσματά τους.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ενέργειες	Αποτελέσματα
Μείωσαν τους φόρους	Διευκολύνθηκε η συγκοινωνία
Οργάνωσαν τον στρατό	Ανακουφίστηκαν οι πολίτες
Έφτιαξαν το οδικό δίκτυο	Δημιουργήθηκε αίσθημα ασφάλειας
Σεβάστηκαν τον ελληνικό πολιτισμό	Περιορίστηκαν οι αυθαιρεσίες
Εφάρμοσαν τους νόμους	Γεννήθηκε ο ελληνορωμαϊκός πολιτισμός

4. Διαβάστε όσα αναφέρει το κείμενο 4.1 (σχολ. βιβλίο, σελ. 15) για τη ρωμαϊκή Εγνατία Οδό και παρατηρήστε τον χάρτη της σύγχρονης Εγνατίας (Τ. Εργ., σελ. 6) που κατασκευάζεται στη βόρεια Ελλάδα. Δείξτε στον χάρτη της τάξης την αρχή, τη διαδρομή και το τέλος της και συζητήστε για τη σημασία της (τότε και τώρα).

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ανάμεσα στους σπουδαιότερους δρόμους που κατασκεύασαν οι Ρωμαίοι στο πλαίσιο του οδικού τους δικτύου ήταν η Εγνατία Οδός. Η Εγνατία ήταν προέκταση της Αππίας Οδού, που έφτανε μέχρι την Κάτω Ιταλία. Η Εγνατία κατασκευάστηκε το 146 π.Χ. από τον Ρωμαίο Γνάιο Εγνάτιο, από τον οποίο πήρε και το όνομά της, Via Egnatia. Περνούσε πέρα από την Αδριατική και τη βόρεια Ελλάδα και έφτανε στην Ασία, ενώνοντας τη Ρώμη με τις ανατολικές επαρχίες. Η σύγχρονη Εγνατία ακολουθεί τα ίχνη του ομώνυμου ρωμαϊκού έργου. Η σημασία της σημερινής Εγνατίας είναι ανάλογη με την τότε· εξυπηρετεί τις στρατιωτικές, οικονομικές, εμπορικές και πολιτισμικές ανάγκες του κράτους και των ανθρώπων, τονώνοντας μάλιστα οικονομικά τις περιοχές απ' όπου διέρχεται.

Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας*

Ερωτήσεις κατανόησης

- 3.1** Ποια ήταν η έκταση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας μέχρι τον 1ο αιώνα μ.Χ. και γιατί είχε πολυπολιτισμικό χαρακτήρα;
- 3.2** Ποια ήταν τα θετικά και τα αρνητικά στοιχεία της επέκτασης και τα προβλήματα διοίκησης της κοσμοκρατορίας;
- 3.3** Πώς αντιμετώπισαν οι Ρωμαίοι τα προβλήματα διοίκησης που γεννούσε η απέραντη αυτοκρατορία τους;
- 3.4** Τι γνωρίζετε για τη «ρωμαϊκή ειρήνη»;

Δραστηριότητες

3.5 Να χαρακτηρίσετε ως σωστές ή λανθασμένες τις παρακάτω προτάσεις.

- α) Για τρεις αιώνες έπειτα από την υποταγή της Ελλάδας οι Ρωμαίοι σταμάτησαν τις κατακτήσεις. ☐
- β) Η Μεσόγειος έγινε ρωμαϊκή λίμνη, γι' αυτό οι Ρωμαίοι την ονόμασαν «η θάλασσά μας» (mare nostrum). ☐
- γ) Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία ήταν πολυπολιτισμική. ☐
- δ) Ο τίτλος του Ρωμαίου πολίτη παραχωρήθηκε μόνο στους πλούσιους κατοίκους της Ρώμης. ☐
- ε) Οι Ρωμαίοι, για να βελτιώσουν τη διοίκηση, αύξησαν τους φόρους. ☐

3.6 Να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση.

1. «Πρώτος πολίτης» ορίστηκε ο αυτοκράτορας:
 - α. Ιούλιος Καίσαρας
 - β. Αιμίλιος Παύλος
 - γ. Οκταβιανός
 - δ. Σύλλας

* Οι απαντήσεις στο Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

2. Τα διοικητικά μέτρα που έλαβαν οι Ρωμαίοι οδήγησαν:
 - α. σε περίοδο ανασφάλειας και φόβου
 - β. στην περίοδο της «ρωμαϊκής ειρήνης»
 - γ. στην οικονομική ανάπτυξη
 - δ. στην κυριαρχία της Ρώμης
3. Στις αρχές του 1ου αι. μ.Χ. ο πληθυσμός της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ξεπερνούσε:
 - α. το 1 εκατομμύριο κατοίκους
 - β. τα 10 εκατομμύρια κατοίκους
 - γ. τα 5 εκατομμύρια κατοίκους
 - δ. τα 50 εκατομμύρια κατοίκους

Ο μήνας Αύγουστος

Ο μήνας Αύγουστος (λατινικά: Augustus) πήρε το όνομά του από τον Οκταβιανό Αύγουστο. Μέχρι την εποχή αυτή αποκαλούνταν Sextilis, καθώς ήταν ο έκτος μήνας του παλαιού ρωμαϊκού ημερολογίου. Ένας δημοφιλής μύθος ήταν πως ο μήνας Αύγουστος έχει 31 ημέρες, επειδή ο Αύγουστος επιθυμούσε να έχει τόσες μέρες όσες και ο μήνας που αφιερώθηκε στον Καίσαρα, ο Ιούλιος. Εντούτοις πρόκειται για μια επινόηση του λογίου του 13ου αιώνα Γιοχάντες ντε Σακρομπόσκο. Ο Sextilis μετονομάστηκε για να τιμήσει τον Αύγουστο, επειδή πολλά από τα συναρπαστικά γεγονότα που οδήγησαν στην άνοδό του στην εξουσία έλαβαν χώρα τον μήνα αυτό, συμπεριλαμβανομένης και της κατάκτησης της Αλεξάνδρειας.

(από το διαδίκτυο)

Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Ρώμη

● Διάγραμμα της ενότητας

- Οι Ρωμαίοι ζούσαν σε μικρές και μεγάλες πόλεις καθώς και σε χωριά της υπαίθρου.
- Οι κάτοικοι της υπαίθρου και οι ασχολίες τους.
- Η Ρώμη με τα κτήριά της, το λιμάνι της και τα θεάματά της αποτελούσε το κέντρο της ζωής του ρωμαϊκού κόσμου.

● Αναλυτική παρουσίαση

Η πόλη

Η Ρώμη ήταν η έδρα του αυτοκράτορα και η καρδιά του ρωμαϊκού κράτους. Ήταν χτισμένη πλάι στον Τίβερη ποταμό και στολισμένη με ναούς, ωραία κτήρια και έργα τέχνης. Στην περίοδο ακμής της αυτοκρατορίας ο πληθυσμός της, μαζί με τους δούλους και τους ξένους, πλησίαζε το ενάμισι εκατομμύριο. Οι περισσότεροι κάτοικοι διέμεναν σε πολυκατοικίες και οι πιο εύποροι σε μονοκατοικίες. Στον Παλατίνο λόφο ήταν χτισμένο και το παλάτι των αυτοκρατόρων.

Οι κάτοικοι

Οι κάτοικοι της ρωμαϊκής υπαίθρου ήταν γεωργοί, βοσκοί, τεχνίτες και μικροέμποροι. Οι μεγαλοϊδιοκτήτες γεωργοί είχαν μεγάλα και γόνιμα αγροκτήματα. Σε αυτά ήταν κτισμένα τα σπίτια των ιδιοκτητών και κοντά τους στάβλοι, ορνιθώνες και αποθήκες για τους καρπούς και τις ζωτροφές. Όλα αυτά τα φρόντιζαν οι δούλοι, που έμεναν μόνιμα εκεί.

Οι ασχολίες

Οι μικροϊδιοκτήτες καλλιεργούσαν μόνοι τα κτήματά τους και ζούσαν από τα λιγοστά προϊόντα της παραγωγής τους. Τα παιδιά τους συνήθως εγκατέλειπαν την ύπαιθρο και αναζητούσαν εργασία και καλύτερη τύχη στον στρατό, στην πόλη, στις τέχνες και στα δημόσια έργα, που γίνονταν σε όλη την αυτοκρατορία.

Όλοι αυτοί, πλούσιοι και φτωχοί, πήγαιναν συχνά στη Ρώμη, για να πάρουν μέρος στις μεγάλες γιορτές και στους αγώνες που γίνονταν εκεί.

Πληροφορίες για τα ιστορικά γεγονότα

«Η Ρώμη ήταν η έδρα ... πλάι στον Τίβερη ποταμό...»: Η Ρώμη είναι χτισμένη πάνω σε επτά λόφους. Οι λόφοι αυτοί είναι ο Παλατίνος, ο Κυρηνάλιος, ο Καπιτωλίνος, ο Βιμινάλιος, ο Εσκυλίνος, ο Κέλιος και ο Αβεντίνος. Σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Ρωμύλος θεμελίωσε τη Ρώμη στον Παλατίνο Λόφο το 753 π.Χ. Κατόπιν σκότωσε τον δίδυμο αδελφό του Ρώμο και έγινε ο πρώτος βασιλιάς της. Άλλος μύθος θέλει ιδρυτή της Ρώμης τον ευγενή Αινεία από την Τροία, ο οποίος έφυγε όταν καταστράφηκε η Τροία στον Τρωικό πόλεμο.

«...στολισμένη με ναούς, ωραία κτήρια και έργα τέχνης»: Αρκετά επιβλητικά οικοδομήματα χτίστηκαν στη Ρώμη, στην Ιταλία και τις επαρχίες. Οι αυτοκράτορες είχαν τον έλεγχο και την εποπτεία των πολυάριθμων υδραγωγείων και αποχετευτικών έργων. Μεριμνούσαν για την καθαριότητα των δρόμων και την τήρηση της τάξης στους δρόμους και στους δημόσιους χώρους. Οι πλούσιοι πολίτες ήταν πρόθυμοι να δαπανήσουν μεγάλα ποσά για τον εξωραϊσμό της πόλης ή για τις ανάγκες και την ψυχαγωγία των κατοίκων της, προκειμένου να αποκτήσουν τιμές και αξιώματα, να τιμηθούν με την ανέγερση ανδριάντων στην αγορά και να εκλεγούν στα τοπικά ιερατικά αξιώματα. Τα περισσότερα από τα δημόσια κτίσματα στις ιταλικές, ελληνικές και άλλες επαρχιακές πόλεις είχαν ανεγερθεί με δωρεές ευκατάστατων ή πλούσιων ιδιωτών. Υπήρχαν επίσης μεγάλες υπαίθριες και στεγασμένες αγορές, ναοί, βασιλικές, κτήρια για τις συνεδρίες της τοπικής βουλής και των αρχόντων, βιβλιοθήκες, ξενώνες και πανδοχεία.

«Οι κάτοικοι της ρωμαϊκής ... που έμεναν μόνιμα εκεί»: Η ρωμαϊκή κοινωνία χωριζόταν σε δύο ομάδες. Η ανώτερη ήταν οι πατρίκιοι, που κατείχαν το μονοπώλιο σε όλους τους τομείς της εξουσίας, πολιτική, στρατιωτική, δικαστική και θρησκευτική. Η άλλη ομάδα ήταν οι πληβείοι, αλλιώς plebs (= πλήθος), που παράγεται από το ρήμα pleo (= γεμίζω). Οι πληβείοι ήταν εξαρτημένοι από τους πατρικούς από οικονομική και κοινωνική

άποψη. Ήταν μια μεγάλη κοινωνική ομάδα, με ποικίλη σύνθεση, που περιλάμβανε από τα πλέον φτωχά τμήματα έως και ιδιαίτερα πλούσια άτομα, τους μικροκαλλιεργητές, τους βιοτέχνες κ.ά. Οι αρκετά πλούσιοι πληβείοι επιθυμούσαν πρόσβαση στα αξιώματα.

«Οι μικροϊδιοκτήτες καλλιεργούσαν ... της παραγωγής τους»: Η ρωμαϊκή οικονομία στηριζόταν στη γεωργία και την κτηνοτροφία. Τα συνηθέστερα προϊόντα της γεωργικής παραγωγής ήταν τα σιτηρά, το λάδι και το κρασί. Το εμπόριο επίσης ήταν ιδιαίτερα ανεπτυγμένο και διακινούνταν από την ξηρά και από τη θάλασσα. Οι Ρωμαίοι είχαν εμπορικές σχέσεις με την Κίνα και την Ινδία, την Αφρική, την Αραβία, την Ασία, τη Ρωσία, τη Γερμανία, ακόμη και τη Σουηδία και τη Νορβηγία. Τέλος, αναπτυγμένη ήταν η βιοτεχνία με ιδιαίτερη ζήτηση στα χάλκινα και πήλινα αγγεία, στα λινά, στους λύχνους, στο γυαλί, στη χρυσοχοΐα κ.ά.

«Όλοι αυτοί ... που γίνονταν εκεί»: Οι αυτοκράτορες πρόσεχαν να μη λείπουν από τον λαό οι ευκαιρίες για διασκέδαση και να έχουν στη διάθεσή τους οι κάτοικοι της πρωτεύουσας χώρους –λουτρά που ήταν συγχρόνως και λέσχες– για να περνούν τον ελεύθερο χρόνο τους. Οι θρησκευτικές εορτές, επίσης, ακολουθούσαν ύστερα από έναν ορισμένο αριθμό ημερών που ήταν αφιερωμένες στην ψυχαγωγία, με χρηματοδότες και διοργανωτές τους αγορανόμους. Αγώνες και θεατρικές παραστάσεις συνοδούνταν συνήθως από «πρόσθετα» συμβάντα, όπως για παράδειγμα αγώνες πυγμαχίας ή περπάτημα σε τεντωμένο σκοινί κ.ά.

Σχολιασμός των πηγών και των εικόνων του σχολ. βιβλίου

1. Πολυκατοικίες σε φτωχογειτονιά. (σελ. 17)

Βλ. παρακάτω, απάντηση στην ερώτηση 1 του σχολικού βιβλίου.

2. Έπαυλη πλουσίων στα προάστια. (σελ. 17)

Βλ. παρακάτω, απάντηση στην ερώτηση 1 του σχολικού βιβλίου.

3. Ψηφιδωτή παράσταση ρωμαϊκού αγροκτήματος. (σελ. 18)

Βλ. παρακάτω, απάντηση στην ερώτηση 2 του σχολικού βιβλίου.

4. Ο Τίβερης αρτηρία ζωής για τη Ρώμη. (σελ. 18)

Ο Τίβερης, πλάι στον οποίο ήταν χτισμένη η Ρώμη, ήταν ένας πλωτός ποταμός μέσω του οποίου μεταφέρονταν με πλοία στην πρωτεύουσα της Ρωμαϊκής Αυτοκρα-

τορίας τρόφιμα και άλλα προϊόντα αναγκαία, αλλά και είδη πολυτελείας. Καθημερινά έφταναν στον Τίβερη 25 φορτηγίδες, δηλαδή πλοία μεταφοράς φορτίων, μεταφέροντας στη Ρώμη σιτάρι, λάδι, κρασί και άλλα τρόφιμα, μέταλλα, οικοδομικά υλικά κ.ά.

4.α Ο Τίβερης ποταμός. (σελ. 18)

Βλ. τον σχολιασμό της αντίστοιχης πηγής.

5.-5.1 Άρτος και θεάματα – Μια παράσταση στο Κολοσσαίο. (σελ. 18)

Οι αυτοκράτορες φροντίζοντας για τη διασκέδαση των κατοίκων αλλά και για να εξασφαλίζουν την υπακοή τους πρόσφεραν συχνά δωρεάν φαγητό και ποικίλα θεάματα, εκ των οποίων τα πιο δημοφιλή ήταν οι μονομαχίες και οι θηριομαχίες. Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή που δίνει ο Κάσσιος Δίων για την ποικιλία των θεμάτων στο Κολοσσαίο. Κατά τη διάρκεια μιας μονομαχίας πολλά άτομα μονομαχούσαν είτε κατά μόνας είτε σε ομάδες, στην ξηρά ή στο νερό. Σε άλλους αγώνες ο στίβος του αμφιθεάτρου γέμιζε νερό μέσα στο οποίο κολυμπούσαν ζώα, όπως αλόγα, ταύροι και άλλα κατοικίδια, που είχαν εκπαιδευτεί γι' αυτό. Εκτυλίσσονταν επίσης και ναυμαχίες με ανθρώπους πάνω σε πλοία.

5.2 Το Κολοσσαίο της Ρώμης, όπως είναι σήμερα. (σελ. 18)

Το Κολοσσαίο άρχισε να κατασκευάζεται στην εποχή του Βεσπασιανού το 72 μ.Χ., συνεχίστηκε την εποχή του Τίτου και τέλειωσε όταν ήταν αυτοκράτορας ο Δομιτιανός. Ονομαζόταν αμφιθέατρο των Φλαβίων, απ' το όνομα της δυναστείας των αυτοκρατόρων που το έκτισαν. Για να κατασκευαστεί, εργάστηκαν χιλιάδες Ιουδαίοι αιχμάλωτοι που είχαν συλληφθεί από τον Τίτο μετά την καταστροφή των Ιεροσολύμων. Το Κολοσσαίο έχει περίμετρο 524 μ. και το ύψος του φτάνει τα 48 μ. Αποτελείται από έναν στίβο και τέσσερις ορόφους με κερκίδες για 50.000 θεατές. Όλοι οι όροφοι επικοινωνούν με ομόκεντρες ακτινωτές στοές και σκάλες. Από αυτούς, οι τρεις πρώτοι είχαν αψίδες και ο τέταρτος 40 παράθυρα και από πάνω του υπήρχε στοά. Κάτω από τον στίβο βρίσκονταν τα υπόγεια. Οι 76 έξοδοι του επέτρεπαν στους θεατές να εγκαταλείπουν το κτήριο σε σύντομο χρόνο. Στο ρωμαϊκό αμφιθέατρο ο στίβος είχε διαμορφωθεί κατάλληλα για να πραγματοποιούνται ναυμαχίες, μονομαχίες, θηριομαχίες και άλλα «βάρβαρα» θεάματα, τα οποία οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες χρηματοδοτούσαν για να κρατούν ευχαριστημένα τα λαϊκά στρώματα.

Παρά τους σεισμούς και τις λεηλασίες που γνώρισε κατά το πέρασμα των αιώ-

νων είναι σήμερα ένα από τα δημοφιλέστερα τουριστικά αξιοθέατα της σύγχρονης Ρώμης. Ο πάπας το επισκέπτεται κάθε Μεγάλη Παρασκευή, εις μνήμην των χριστιανών μαρτύρων.

5.3 Μια απάνθρωπη διασκέδαση. (σελ. 19)

Στο απόσπασμα αυτό ο Ρωμαίος φιλόσοφος και ποιητής Σενέκας καταδικάζει τις μονομαχίες ως απάνθρωπη διασκέδαση. Όπως αναφέρει, σε αυτές οι μονομάχοι, οι οποίοι ήταν συχνά αιχμάλωτοι πολέμων που είχαν εκπαιδευτεί γι' αυτό, καλούνταν να αγωνιστούν μέχρι θανάτου με τον αντίπαλό τους. Οι μονομαχίες, έτσι, ήταν ένα θέαμα απανθρωπιάς και αγριότητας, καθώς στερούνταν κάθε σεβασμού για την ανθρώπινη ζωή, που είναι ιερή, αλλά και σεβασμού απέναντι στον συνάνθρωπο, καθώς τέτοιου είδους θεάματα προσφέρονταν για διασκέδαση.

Οι μονομαχίες, όπως και οι αρματοδρομίες, ήταν από τα πιο αγαπητά θεάματα στους Ρωμαίους. Πολλοί αυτοκράτορες φρόντιζαν για την οργάνωσή τους. Αναφέρεται ότι ο Τραϊανός μόνο κατά το 107 μ.Χ. είχε χρησιμοποιήσει 10.000 μονομάχους σε αγώνες. Οι μονομάχοι ήταν οπλισμένοι με διάφορα όπλα, όπως φαίνεται και στην εικόνα, και αγωνίζονταν μέχρι θανάτου. Οι μονομαχίες γίνονταν στο Κολοσσαίο και συχνά οι αγώνες ήταν μεταξύ μονομάχων, μεταξύ ανθρώπων και θηρίων ή και μεταξύ θηρίων. Στην εικόνα μέσα στον στίβο παρατηρούμε και λιοντάρια έτοιμα να κατασπαράξουν τα θύματα. Οι θεατές συχνά στοιχημάτιζαν για το ποιος κάθε φορά θα έβγαине νικητής. Αυτό δημιουργούσε φανατισμό κατά τη διάρκεια του αγώνα, έντονες συζητήσεις για το αποτέλεσμα και προβλέψεις για τον επόμενο. Τα θεάματα αυτά παρακολουθούσαν και οι αυτοκράτορες με τις οικογένειές τους και άλλοι Ρωμαίοι αξιωματούχοι και άρχοντες καθισμένοι σε ειδικά θεωρεία.

● Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Παρατηρήστε και συγκρίνετε τις εικόνες 1 και 2 (σχολ. βιβλίο, σελ. 17). Βρείτε ομοιότητες και διαφορές. Συμβαίνει κάτι ανάλογο σήμερα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ανάμεσα στην πρώτη εικόνα που παρουσιάζει πολυκατοικίες σε φτωχογειτονιά και στη δεύτερη εικόνα που παρουσιάζει μια έπαυλη πλουσίων στα προάστια υπάρχουν ορισμένες ομοιότητες, αλλά περισσότερες διαφορές.

Ως προς τις **ομοιότητες**, τα δύο οικήματα φαίνεται να ακολουθούν παρόμοιο αρ-

χιτεκτονικό ρυθμό, καθώς παρατηρούμε στις εισόδους τους καμάρες και αψίδες. Μπροστά και από τα δυο κτίσματα υπάρχει αρκετός κόσμος, που υποδηλώνει τις ιδιότητες και τις ασχολίες τους.

Όσον αφορά τις **διαφορές** παρατηρούμε τα εξής:

Μπροστά από την είσοδο της **πολυκατοικίας** περνά ο λιθόστρωτος δρόμος της γειτονιάς. Τον δρόμο διασχίζει ένας πλανόδιος οπωροπώλης και ένας φορτωμένος περαστικός, ενώ οι ένοικοι της πολυκατοικίας κάθονται στην είσοδο. Είναι φτωχικά ντυμένοι, γεγονός που υποδηλώνει το χαμηλό βιοτικό τους επίπεδο.

Πράγματι, οι περισσότεροι Ρωμαίοι ζούσαν σε φτηνές πολυκατοικίες, σε ένα δωμάτιο. Εκεί μαγείρευαν, έτρωγαν και κοιμούνταν. Δεν είχαν φωτισμό και θέρμανση. Τα έπιπλά τους περιοριζόνταν σε ένα ή δύο κρεβάτια, μια καρέκλα και ένα σκαμνί. Επειδή στη Ρώμη είχε συγκεντρωθεί πολύς κόσμος, οι Ρωμαίοι ενδιαφέρθηκαν ιδιαίτερα για την καθαριότητα. Μερίμνησαν έτσι για την κατασκευή υδροδοτικού και αποχετευτικού συστήματος και την κατασκευή δημόσιων λουτρών.

Μπροστά από την είσοδο της **έπαυλης** υπάρχει μια ωραία πλακόστρωτη αυλή με μια τεχνητή λίμνη στη μέση και ένα μαρμάρινο άγαλμα μέσα σε αυτή. Την έπαυλη κοσμούν ανθισμένα λουλούδια και δέντρα, ενώ φαίνεται να είναι χτισμένη μέσα σε ένα κτήμα με κήπο. Οι ένοικοι της έπαυλης, μια γυναίκα με ένα παιδί, φορούν φροντισμένα και ωραία ρούχα, γεγονός που υποδηλώνει ότι περνούν μια άνετη, πλούσια και ευχάριστη ζωή. Την αφθονία επίσης υποδηλώνει ο υπηρέτης στη δεξιά πλευρά της εικόνας που μεταφέρει πάνω σε δίσκο τρόφιμα και ποτά.

Πράγματι, οι πλούσιοι Ρωμαίοι ζούσαν συνήθως σε μονοκατοικίες με μαρμάρινες κολόνες, αγάλματα και ψηφιδωτά δάπεδα. Είχαν έπιπλα φτιαγμένα από μπρούντζο, ελεφαντόδοντο και ακριβό ξύλο. Άλλοι πάλι Ρωμαίοι ζούσαν σε επαύλεις μέσα σε αγροκτήματα. Κάθε αγρόκτημα είχε χωράφια, αμπέλια και ελαιώνες. Στα εργαστήριά τους δούλοι τεχνίτες έφτιαχναν εργαλεία, πήλινα σκεύη, σαμάρια, κάρα κ.ά.

Σήμερα συμβαίνει κάτι ανάλογο. Οι φτωχοί μένουν σε πολυκατοικίες, συνήθως ακαλαίσθητες, σε φτωχογειτονιές, κατασκευασμένες χωρίς πολλές ανέσεις και πολυτέλειες. Αντίθετα, οι πλούσιοι μένουν συνήθως σε μονοκατοικίες στα προάστια των μεγαλουπόλεων, χτισμένες με πολυτελή οικοδομικά υλικά και πολλές ανέσεις. Τις μονοκατοικίες αυτές συνήθως κοσμούν κήποι, αυλές, πισίνες κ.ά.

2. Παρατηρήστε την εικόνα 3 (σχολ. βιβλίο, σελ. 18) και εντοπίστε τις γεωργικές δραστηριότητες που απεικονίζονται σε αυτή. Τι συμπεραίνετε για τον ιδιοκτήτη αυτού του αγροκτήματος;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η εικόνα είναι μια ψηφιδωτή αναπαράσταση ρωμαϊκού αγροκτήματος. Στο κέντρο της εικόνας υπάρχει μια έπαυλη, το μεγάλο και ωραίο σπίτι ενός πλούσιου γαιοκτήμονα που μένει εκεί. Η εικόνα χωρίζεται σε τρεις ζώνες, στις οποίες απεικονίζονται στιγμιότυπα από την καθημερινή ζωή στο αγρόκτημα και περιγράφουν κυρίως γεωργικές δραστηριότητες. Παρατηρούμε ανθρώπους να συλλέγουν ελιές, έναν άλλο να μεταφέρει πουλερικά, βοσκούς να βόσκουν το κοπάδι του γαιοκτήμονα, ενώ άλλους να μεταφέρουν μέσα σε κάνιστρα διάφορους καρπούς και άλλα αγαθά. Πέρα από τις γεωργικές δραστηριότητες, παρατηρούμε τον γαιοκτήμονα έφιππο με τους ακολούθους του να πηγαίνει στο κυνήγι. Μια γυναικεία μορφή ντυμένη με πολυτέλεια που στηρίζεται σε έναν κίονα, είναι προφανώς η γυναίκα του γαιοκτήμονα και απέναντί της καθισμένος σε θρόνο ο σύζυγός της. Από την αναπαράσταση συμπεραίνουμε ότι ο ιδιοκτήτης του αγροκτήματος είναι ένας πλούσιος Ρωμαίος, αφού μένει σε έπαυλη και υπάρχουν στην υπηρεσία του πολλοί άνθρωποι που εργάζονται σε γεωργικές και άλλες εργασίες. Η έπαυλη είναι αρκετά μεγάλη, πολυτελώς χτισμένη και όμορφα επιπλωμένη, όπως διακρίνουμε από τους θρόνους και τον κίονα.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις του Τετραδίου Εργασιών

1. Με βάση τις πληροφορίες των κειμένων-πηγών και των εικόνων του μαθήματος, τι θα ήθελες να δεις από κοντά και τι νομίζεις ότι θα σου έκανε μεγάλη εντύπωση, αν επισκεπτόσουν την αρχαία Ρώμη; Αιτιολόγησε την επιλογή σου.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η αρχαία Ρώμη ήταν πόλη απaráμιλλης αισθητικής και κάλλους με τα δημόσια κτήρια, τους ναούς, το αυτοκρατορικό παλάτι, τα τεράστια θέατρα, τα αμφιθέατρα, τους ιπποδρόμους, τα λουτρά, τις βιβλιοθήκες, τα μουσεία, τις αγορές, τις στοές, αλλά και πολλές κατοικίες ιδιωτών.

Ενδεικτικά, από όσα μνημεία έχουμε συναντήσει μέχρι τώρα, αναφέρονται το Πάνθεον και το Κολοσσαίο.

2. Τα προϊόντα που έφεραν οι φορτηγίδες στο λιμάνι του Τίβερη (εικόνα και κείμενο-πηγή 4, σχολ. βιβλίο, σελ. 18) ποιοι άνθρωποι και ποιων επαγγελματιών νομίζετε ότι τα περίμεναν εκεί; Με τι μέσα έφταναν όλα αυτά στον τελικό προορισμό τους.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Τα προϊόντα που έφερναν οι φορτηγίδες στο λιμάνι του Τίβερη τα περίμεναν και τα παραλάμβαναν άνθρωποι ποικίλων επαγγελματιών. Στην αποβάθρα του λιμανιού πιθανότατα περίμεναν έμποροι, εκφορτωτές, ζυγιστές, τεχνίτες, κήρυκες (τελάληδες), μεταφορείς, επιβάτες, περιέργοι και άλλοι, που είχαν συνδέσει τη ζωή τους και την εργασία τους με το λιμάνι και την αγορά της πόλης. Επίσης, ειδικοί κρατικοί υπάλληλοι θα παρευρίσκονταν καθημερινά εκεί ελέγχοντας τις εμπορικές συναλλαγές στο λιμάνι.

3. Χωριστείτε σε ομάδες και επιλέξτε κάποιους ρόλους από σκηνές της καθημερινής ζωής στην αρχαία Ρώμη (π.χ. κάτοικος πολυκατοικίας, οικοκυρά, έμπορος στο λιμάνι, μεταφορέας, τεχνίτης, ναυτικός, στρατιώτης, γεωργός, ψαράς, μονομάχος, μαθητής κ.ά.). Ετοιμάστε ένα μικρό σενάριο με θέμα: «Μια μέρα στη Ρώμη» και παίξτε το μπροστά στους συμμαθητές σας.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

«Μια μέρα στη Ρώμη»

[Πρόσωπα: Αιμιλιανός, ελαιοπαραγωγός
Γάιος Πετρώνιος, κρατικός υπάλληλος
Δέκιος, έμπορος εξαγωγών
Κούρτιος, κήρυκας (τελάλης)
Μάρκιος, αγγειοπλάστης
Σουλπίκιος, αμπελουργός

Χώρος-χρόνος: νωρίς το πρωί στο λιμάνι του Τίβερη, καθώς φτάνουν φορτηγίδες και άλλες ετοιμάζονται να αποπλεύσουν...]

Αιμιλιανός: Πολλή κίνηση έχει σήμερα στο λιμάνι, Δέκιε. Τι χαρά που σε συναντώ και ξέρεις, σου φέρνω το καλύτερο λάδι και τις καλύτερες ελιές. Φέτος η σοδειά ήταν καλή!

Δέκιος: Αιμιλιανέ, και για μένα είναι χαρά να σε βλέπω και μάλιστα με τόσο καλό εμπόρευμα! Χαρά μου δίνει όμως και η κίνηση εδώ σήμερα. Γιατί πέρα από εσένα, καλέ μου ελαιοπαραγωγέ, ψάχνω τον Σουλπίκιο τον αμπελουργό να αγοράσω το εκλεκτό κρασί του. Τα φροντισμένα προϊόντα σας, ξέρεις, έχουν μεγάλη ζήτηση στους τόπους που ταξιδεύω...

Κούρτιος: Εδώ το καλό σπάρικι, εδώ το καλύτερο λινό κι οι καλύτεροι πάπυροιοι!!! Εδώ τα καλύτερα αγαθά απ' όλες τις γωνιές του κόσμουουουου...

Σουλπίκιος: Γεια σου, Κούρτιε τελάλη, άφταστε στην πραμάτεια σου! Μα, να ο Δέκιος. Δέκιε, φίλε μου, άργησα λίγο να φτάσω με τη μεταφορά τόσων πιθαριών γεμάτα κρασί...

Δέκιος: Δεν πειράζει, φίλε μου· έχουμε χρόνο να τα φορτώσουμε μέχρι να αναχωρήσει η φορηγίδα.

Μάρκιος: Δέκιε! Σε αναζητούσα και, μα τη θεά Τύχη, μεγάλο πράγμα να σε συναντώ μέσα σε τόσο κόσμο! Βλέπω ετοιμάζεσαι να αναχωρήσεις κι έχω να σου πουλήσω πήλινα αγγεία και σκεύη, αν σ' ενδιαφέρει.

Δέκιος: Μάρκιε, φίλε μου, να τα δω... Και βέβαια, αν συμφωνήσουμε στην τιμή. Γιατί όχι...

Γάιος Πετρώνιος: Παραγωγοί, έμποροι, τελάληδες, πώς να τους προφτάσω όλους πρϊώ πρϊώ; Ε, έμπορε Δέκιε, σε λίγη ώρα αναχωρεί η φορηγίδα. Το εμπόρευμά σου έχει φορτωθεί; Βλέπω ακόμα γυροφέρνεις... Μόλις τελειώσεις με τις αγορές, θέλω να ελέγξουμε τις συναλλαγές σου.

Δέκιος: Γάιε Πετρώνιε... μέσα σε τόσο κόσμο και πάλι πάνω μου πέφτεις. Μα και βέβαια να ελέγξουμε... Τι θαρρείς; Πώς κάνω παγαποντιές στους φίλους μου τους παραγωγούς; Ή πώς θέλω να βλάψω το κράτος;

[Αιμιλιανός, Σουλπίκιος, Μάρκιος: γελούν]

4. Παρατηρήστε την εικόνα του Ρωμαίου δασκάλου με τους μαθητές του (Τ. Εργ., σελ. 7). Διαβάστε και το κείμενο (Τ. Εργ., σελ. 7) για τα ρωμαϊκά σχολεία και σχολιάστε:

α) Τη στάση, την ενδυμασία, την έκφραση και τον ρόλο των προσώπων της εικόνας.

β) Την πληροφορία που σας κάνει ιδιαίτερη εντύπωση από το κείμενο-πηγή.

Τι από όλα αυτά που βλέπετε στην εικόνα ή διαβάσατε στην πηγή συναντούμε και σήμερα στα σχολεία μας και τι είναι διαφορετικό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α) Στην ανάγλυφη αναπαράσταση διακρίνουμε έναν δάσκαλο με τους μαθητές του σε ώρα μαθήματος. Στο κέντρο της εικόνας παρουσιάζεται καθισμένος ο δάσκαλος φορώντας ένα φαρδύ και μακρύ ένδυμα που μοιάζει με χιτώνα, ενώ τα πόδια του ακουμπούν σε υποπόδιο. Ο δάσκαλος έχει σοβαρό και αυστηρό ύφος, ενώ το δεξί του χέρι είναι υψωμένο σαν να ετοιμάζεται να απευθύνει ερώτηση στον όρθιο μαθητή στα δεξιά της εικόνας. Γύρω από τον δάσκαλο βρίσκονται καθι-

σμένοι δύο μαθητές και ένας όρθιος. Οι μαθητές φορούν επίσης χιτώνες και οι δυο καθισμένοι κρατούν ανοιγμένες μπροστά τους περγαμινές, οι οποίες ήταν πιθανότατα τα βιβλία της εποχής. Ο όρθιος μαθητής φαίνεται να ετοιμάζεται να απαντήσει στον δάσκαλο, έχει υψωμένο το δεξί του χέρι και στο αριστερό κρατά κλειστή την περγαμινή του. Η έκφραση των μαθητών είναι σκεπτική και προβληματισμένη.

- β) Η πληροφορία που προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση από το κείμενο είναι ότι οι περισσότεροι δάσκαλοι των Ρωμαίων ήταν δούλοι που δίδασκαν τα παιδιά κατ' οίκον ή ελεύθεροι που είχαν δικά τους σχολεία. Επίσης, ανάμεσα σε αυτά που διδάσκονταν πολύ μεγάλη σημασία φαίνεται να είχε η υπακοή και η πειθαρχία.

Τα σημερινά σχολεία είναι διαφορετικά σε σύγκριση με τη ρωμαϊκή εποχή. Βέβαια, οι ρόλοι του δάσκαλου και του μαθητή δεν έχουν αλλάξει· ο δάσκαλος διδάσκει, ελέγχει τις γνώσεις των μαθητών και ενθαρρύνει την ανάπτυξη των ικανοτήτων τους. Αντίστοιχα, οι μαθητές καθοδηγούνται από τον δάσκαλο, συζητούν, μαθαίνουν και αξιολογούνται για τις επιδόσεις τους. Τα σημερινά σχολικά βιβλία δεν είναι όμως περγαμινές, τα παιδιά διδάσκονται τα μαθήματά τους σε σχολεία και η εκπαίδευση χωρίζεται σε τρεις διαδοχικές βαθμίδες. Τα μαθήματα που διδάσκονται οι μαθητές σήμερα είναι, επίσης, πολύ περισσότερα σε σύγκριση με αυτά που αναφέρονται στο κείμενο, όπως π.χ. φυσική, χημεία, γεωγραφία, κοινωνική και πολιτική αγωγή, θρησκευτικά κ.ά. Σήμερα επίσης υπάρχει μεγαλύτερη ελευθερία στους μαθητές και οι δάσκαλοι δεν είναι δούλοι. Τα σχολεία είναι δημόσια, ενώ παράλληλα λειτουργούν και ιδιωτικά σχολεία.

Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας*

Ερωτήσεις κατανόησης

4.1 Τι γνωρίζετε για τη Ρώμη και τους κατοίκους της;

4.2 Να περιγράψετε πώς ήταν στη Ρώμη η καθημερινή ζωή και οι δραστηριότητες:

α) των μεγαλοϊδιοκτητών γεωργών

β) των μικροϊδιοκτητών γεωργών

γ) των ανθρώπων στην πόλη

δ) των δούλων.

Τα παιχνίδια στη Ρώμη

Το ρωμαϊκό τάβλι, που ήταν περίπου σαν το σημερινό, το σκάκι, όπως και τα διάφορα είδη ντάμας ήταν παιχνίδια με τα οποία διασκέδαζαν καθημερινά οι Ρωμαίοι.

Η εκπαίδευση των κοριτσιών στη Ρώμη

Τα κορίτσια, που αποτελούσαν ένα σημαντικό μέρος του μορφωμένου κοινού, δεν περνούσαν από όλα τα στάδια της εκπαίδευσης, όπως τα αγόρια. Μερικές κοπέλες, πιθανόν από λιγότερο ευκατάστατες οικογένειες, παρακολουθούσαν τη βασική εκπαίδευση. Οι περισσότερες όμως από αυτές που έλαβαν κάποια εκπαίδευση πρέπει μάλλον να την έλαβαν κατ' οίκον.

* Οι απαντήσεις στο Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία μεταμορφώνεται

Εισαγωγή

Τον 3ο αιώνα μ.Χ. την αυτοκρατορία κλονίζουν εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα. Ανάμεσα στα μέτρα που αποφασίστηκαν για τη διάσωση του ρωμαϊκού κράτους το πιο τολμηρό ήταν η μεταφορά της πρωτεύουσας από τη Ρώμη στο Βυζάντιο (330 μ.Χ.). Από το ανατολικό τμήμα του ρωμαϊκού κράτους σταδιακά οικοδομήθηκε μια νέα αυτοκρατορία, η **Βυζαντινή Αυτοκρατορία**, που διατηρήθηκε για περισσότερο από **χίλια χρόνια**.

Η πρώτη βυζαντινή περίοδος καλύπτει τις μεγάλες αποφάσεις για αλλαγές στην πρωτεύουσα, τη διοίκηση, τη θρησκεία και τη νομοθεσία των αυτοκρατόρων **Κωνσταντίνου, Θεοδοσίου Α' και Β' και Ιουστινιανού**. Σε αυτή την περίοδο πραγματοποιείται ο χωρισμός και η επανένωση του κράτους (ανατολικό-δυτικό), ένα μέτρο που θα δοκιμαστεί για διαφορετικούς κάθε φορά λόγους και στις επόμενες περιόδους με κύριο στόχο τη διοικητική ενδυνάμωσή του.

Αναλυτικότερα:

- Ο Κωνσταντίνος** → υπέγραψε με τον Λικίνιο το **Διάταγμα της ανεξιθρησκίας στο Μεδιόλανο** (313 μ.Χ.).
- νίκησε τον συνάρχοντά του Μαξέντιο κι έγινε **μονοκράτορας** (324 μ.Χ.).
 - μετέφερε την πρωτεύουσα του κράτους από τη Ρώμη στο Βυζάντιο.
 - έχτισε την **Κωνσταντινούπολη**, τη Νέα Ρώμη, και τη στόλισε με θαυμαστά κτήρια και έργα τέχνης.
 - βοήθησε σημαντικά την επικράτηση και τη διάδοση του **Χριστιανισμού**.

Ο Θεοδόσιος → επέβαλε τον Χριστιανισμό ως επίσημη θρησκεία του κράτους.
→ χώρισε την αυτοκρατορία σε **ανατολική και δυτική** (395 μ.Χ.).
→ όρισε τους δυο γιους του, Αρκάδιο και Ονώριο, κυβερνήτες των δύο κρατών.

Το δυτικό ρωμαϊκό κράτος → νικήθηκε από τους Γότθους και διαλύθηκε.

Το ανατολικό ρωμαϊκό κράτος → διατηρήθηκε περισσότερο από χίλια χρόνια.
Το παλάτι, ο ιππόδρομος, η αγορά και το λιμάνι ήταν κέντρα της ζωής των πολιτών.
Οι Βυζαντινοί έδιναν σημασία στη μόρφωση των παιδιών και τα έστελναν στα σχολεία για να μάθουν γράμματα.

● Σχολιασμός των πηγών και των εικόνων του σχολ. βιβλίου

Ο Μ. Κωνσταντίνος προσφέρει στην Παναγία την οχυρωμένη Κωνσταντινούπολη και ο Ιουστινιανός την Αγία Σοφία. (σελ. 20)

Στο κέντρο της ψηφιδωτής αναπαράστασης απεικονίζεται καθισμένη σε θρόνο η Παναγία, κρατώντας στην αγκαλιά της τον Χριστό. Στα δεξιά της εικόνας παρουσιάζεται ο ιδρυτής της Κωνσταντινούπολης, Μέγας Κωνσταντίνος, να της προσφέρει τη νέα πόλη με τα τείχη της. Στα αριστερά της εικόνας παρουσιάζεται ο Ιουστινιανός να της προσφέρει τον ναό της Αγίας Σοφίας. Οι δυο αυτοκράτορες φορούν λαμπρές ενδυμασίες και φέρουν διαδήματα στο κεφάλι, ενώ πλαισιώνονται κι από φωτοστέφανο. Η έκφρασή τους μαρτυρά βαθιά ευλάβεια στην Παναγία, κάτω από την προστασία και τη σκέπη της οποίας βρίσκεται η Κωνσταντινούπολη.

Μεγάλες αλλαγές στη διοίκηση της αυτοκρατορίας

Διάγραμμα της ενότητας

- Τον 3ο αι. μ.Χ. την αυτοκρατορία κλονίζουν εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα.
- Ο Διοκλητιανός εφαρμόζει την τετραρχία για τη σωτηρία της.
- Το διάταγμα της ανεξιθρησκίας δίνει λύση στις θρησκευτικές διαμάχες.
- Ο Κωνσταντίνος γίνεται μονοκράτορας και προβαίνει σε αλλαγές για την καλύτερη διοίκηση της αυτοκρατορίας.

Αναλυτική παρουσίαση

Η ρωμαϊκή αυτοκρατορία σε κίνδυνο: εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα

- Η περίοδος ακμής της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας κράτησε περίπου δύο αιώνες (1ο και 2ο μ.Χ.).
- Από τις αρχές του 3ου αιώνα μ.Χ. τη μακρόχρονη ρωμαϊκή ειρήνη άρχισαν να κλονίζουν εσωτερικά και εξωτερικά γεγονότα, που απείλησαν ακόμη και τη διάλυση του κράτους. Συγκεκριμένα:
 - α) Γειτονικοί λαοί, οι **Γότθοι** στον βορρά και οι **Πέρσες** στην ανατολή, παραβίαζαν τα σύνορα, λεηλατούσαν τις ακριτικές επαρχίες και έκλειναν τους δρόμους του εμπορίου.
 - β) Ο **στρατός** είχε γίνει παντοδύναμος. Οι στρατιωτικές δυνάμεις, αντί να φρουρούν τα σύνορα, στασίαζαν ή συγκρούονταν μεταξύ τους και συχνά όριζαν ή καταργούσαν τους αυτοκράτορες.

- γ) Κάποιες **ακριτικές επαρχίες** της Ανατολής αποσχίστηκαν από την αυτοκρατορία και έκαναν δικά τους κράτη.
- δ) Οι σκληροί **διωγμοί** κατά των χριστιανών προκαλούσαν τη δυσaráσκεia των πιστών της νέας θρησκείας για το ρωμαϊκό κράτος και έντονο διχασμό ανάμεσα σε αυτούς και τους οπαδούς άλλων θρησκειών.

Η τετραρχία

Ο αυτοκράτορας Διοκλητιανός προσπάθησε να αντιμετωπίσει αυτά τα προβλήματα με το σύστημα της τετραρχίας: χώρισε την αυτοκρατορία σε τέσσερις μεγάλες περιφέρειες, δύο στην Ανατολή, δύο στη Δύση, και όρισε για καθεμιά τον δικό της άρχοντα, με αυξημένες εξουσίες.

Αποτελέσματα

Το σύστημα αυτό επανέφερε ηρεμία και τάξη στο εσωτερικό του κράτους και ασφάλεια στα σύνορα από τις εχθρικές επιδρομές. Δεν κράτησε όμως πολύ.

Μετά την παραίτηση του Διοκλητιανού, οι τέσσερις συνάρχοντες, που αυτός είχε ορίσει, ο **Κωνσταντίνος** και ο **Μαξέντιος** στη Δύση, ο **Λικίνιος** και ο **Γαλέριος** στην Ανατολή, συγκρούστηκαν μεταξύ τους.

Νικητές από τις εμφύλιες αυτές διαμάχες βγήκαν ο **Κωνσταντίνος** και ο **Λικίνιος**.

Το διάταγμα της ανεξιθρησκίας

Οι δύο συναυτοκράτορες υπέγραψαν στο Μεδιόλανο της Ιταλίας το διάταγμα της ανεξιθρησκίας, το **313 μ.Χ.**, για να δώσουν τέλος στην αναστάτωση που είχαν προκαλέσει οι διωγμοί κατά των χριστιανών. Σύμφωνα με αυτό, κάθε πολίτης της αυτοκρατορίας μπορεί να λατρεύει όποιον θεό θέλει. Έτσι άνοιξε ο δρόμος για την εξάπλωση του Χριστιανισμού.

Ο Κωνσταντίνος μονοκράτορας

Το 324 μ.Χ. ο Κωνσταντίνος και ο Λικίνιος συγκρούστηκαν στην Αδριανούπολη. Νικητής από αυτή την εμφύλια διαμάχη βγήκε ο Κωνσταντίνος και έγινε μονοκράτορας.

Οι αλλαγές του Κωνσταντίνου στην αυτοκρατορία

Ο Κωνσταντίνος προχώρησε σε σημαντικές αλλαγές για την καλύτερη διοίκηση της αυτοκρατορίας:

- α) Αναδιοργάνωσε τον διασπασμένο από την τετραρχία στρατό.
- β) Διόρισε επάρχους με πολλές εξουσίες στις περιφέρειες του κράτους.
- γ) Οργάνωσε διπλωματικές επαφές με τους γειτονικούς λαούς.
- δ) Έκοψε νέο χρυσό νόμισμα, που κυκλοφόρησε παντού και τόνωσε την οικονομία.
- ε) Μετέφερε την πρωτεύουσα από τη Ρώμη στο Βυζάντιο.

Για τις τολμηρές του αποφάσεις, οι οποίες είχαν ευεργετικά αποτελέσματα για την αυτοκρατορία, οι ιστορικοί ονόμασαν τον Κωνσταντίνο Μέγα και οι χριστιανοί άγιο και ισαπόστολο.

Πληροφορίες για τα ιστορικά γεγονότα

«Ο στρατός είχε γίνει παντοδύναμος ... καταργούσαν τους αυτοκράτορες»: Το ρωμαϊκό κράτος μετά τον θάνατο του αυτοκράτορα Μάρκου Αυρήλιου εισήλθε σε περίοδο μεγάλης κρίσης. Το πρόβλημα της διαδοχής στο αυτοκρατορικό αξίωμα έδωσε την ευκαιρία στην αυτοκρατορική φρουρά, τους Πραιτωριανούς, και στα στρατεύματα της επαρχίας να επιβάλλουν τον υποψήφιο της προτίμησής τους κάθε φορά που ετίθετο θέμα διαδοχής. Το αποτέλεσμα ήταν να επικρατήσει πλήρης αναρχία και οι αυτοκράτορες να διαδέχονται ο ένας τον άλλο. Σύντομα, η κρατική εξουσία κατέρρευσε και μαζί της κατέρρευσαν όλοι οι κρατικοί θεσμοί.

«Οι σκληροί διωγμοί κατά των Χριστιανών ... άλλων θρησκειών»: Ορισμένοι Ρωμαίοι αυτοκράτορες άσκησαν διωγμούς κατά των χριστιανών, αρχικά διότι πίστευαν ότι το κήρυγμα της χριστιανικής διδασκαλίας για ισότητα μεταξύ των ανθρώπων θα μπορούσε να απειλήσει την υπάρχουσα κοινωνική τάξη. Ένας ακόμα λόγος είναι ότι κάποιοι αυτοκράτορες είχαν ενοκληθεί από την απροθυμία των χριστιανών να αποδίδουν τιμές στον αυτοκράτορα και θεωρούσαν ότι η συμπεριφορά αυτή θα έβλαπτε την ενότητα του έθνους. Τέλος, η διακριτική δημόσια ζωή που διήγαν οι χριστιανοί και η μυστική τέλεση των λατρευτικών τους εκδηλώσεων τους καθιστούσαν συχνά ύποπτους και συχνά το λαϊκό αίσθημα εκφραζόταν επικριτικά απέναντί τους θεωρώντας τους, κυρίως σε περιόδους κρίσεων, υπεύθυνους ή επικίνδυνους για πολλά δεινά. Αλλεπάλληλοι διωγμοί κατά των χριστιανών εξαπολύθηκαν από τους αυτοκράτορες Μαξιμιανό, Δέκιο, Βαλεριανό, Νέρωνα και Διοκλητιανό. Οι πολέμιοι του Χριστιανισμού πίστευαν ότι με τη βία θα απέτρεπαν την εξάπλωσή του. Οι χριστιανοί, αφού με καρτερικότητα υπέμεναν τα μαρτύρια που τους επέβαλλαν, τελικά αποδείχθηκαν ισχυρότεροι από το κράτος. Η σύγκρουση μάλιστα και οι δοκιμασίες αυτές των πιστών ενίσχυσαν την Εκκλησία τους. Ο Μέγας Κωνσταντίνος, ως διορατικός ηγέτης

διέβλεψε ότι με την αυταπάρνηση και τη βαθιά τους πίστη μπορούσαν να βοηθήσουν τον ίδιο και την αυτοκρατορία. Έτσι σταμάτησε τους διωγμούς και βοήθησε στην εξάπλωση του Χριστιανισμού.

● Σχολιασμός των πηγών και των εικόνων του σχολ. βιβλίου

1. Πολλοί χριστιανοί διώχτηκαν και φυλακίστηκαν για την πίστη τους. (σελ. 21)

Στην εικόνα παρουσιάζονται φυλακισμένοι πιστοί της νέας θρησκείας, του Χριστιανισμού. Ανάμεσα στα πρόσωπα διακρίνουμε γέροντες, γυναίκες και νέους που φαίνονται απελπισμένοι και ταλαιπωρημένοι. Η πίστη τους όμως παραμένει ακλόνητη, παρά τους διωγμούς που υφίστανται. Στην εικόνα ένας γέροντας προσεύχεται και όλοι φαίνονται να υπομένουν με καρτερία τη δοκιμασία.

2. Τετράρχες. (σελ. 22)

Το γλυπτό σύμπλεγμα της Τετταρχίας μάς δίνει μια συμβολική εικόνα του τρόπου με τον οποίο συνέλαβε ο Διοκλητιανός το νέο σύστημα διοίκησης της αυτοκρατορίας με τον καταμερισμό της εξουσίας: τέσσερις ηγέτες που θα ενεργούσαν σαν ένας. Οι Αύγουστοι και οι Καίσαρες αγκαλιάζονται από τους ώμους σε ένδειξη αλληλεγγύης. Ο Διοκλητιανός πίστευε ότι με την Τετταρχία θα διέφευγε την οριστική κατάρρευση της αυτοκρατορίας και θα κατόρθωνε την αποτελεσματική διοίκηση του κράτους.

3. Ο Κωνσταντίνος σε νόμισμα της εποχής. (σελ. 22)

Ανάμεσα στις αλλαγές που επέφερε ο Κωνσταντίνος σημαντική ήταν η διαμόρφωση του αυτοκρατορικού θεσμού και των συμβόλων που τον συνόδευαν ως βάση της οργάνωσης του Βυζαντινού κράτους και της κοινωνίας. Η έννοια του *ιερού* χαρακτήριζε τόσο τον αυτοκράτορα όσο και οτιδήποτε είχε άμεση σχέση μαζί του, όπως το παλάτι. Έτσι η αυτοκρατορική εξουσία υιοθέτησε χαρακτηριστικά του θεσμού

Ανεξιθρησκία στην αυτοκρατορία

Το διάταγμα των Μεδιολάνων, 313 μ.Χ.

Ευρισκόμενοι στο Μιλάνο, εγώ ο Αύγουστος Κωνσταντίνος και εγώ ο Αύγουστος Λικίνιος, κάτω από καλούς οиωνούς και αναζητούντες με φροντίδα κάθε τι που θα απέβλεπε στο γενικό καλό... πιστέψαμε ότι έπρεπε να τακτοποιήσουμε όλα εκείνα τα οποία αφορούν στην οφειλόμενη λατρεία προς το Θείοn και να παραχωρήσουμε στους χριστιανούς και σε όλους τους υπηκόους μας την ελεύθερη άσκηση των λατρευτικών τους καθηκόντων στη θρησκεία της επιλογής τους. Είθε, επομένως το Θείοn, στην ουράνια κατοικία του, να εκδηλώσει την ικανοποίησή του και να στείλει τις χάρες του και σε μας και στους λαούς που ζουν υπό την εξουσία μας.

Λακτάντιος, De mortibus persecutorum 47

της βασιλείας. Το πορτρέτο του Κωνσταντίνου είναι χαρακτηριστικό πορτρέτο της ρωμαϊκής εποχής. Το πρόσωπο αποπνέει σοβαρότητα και αποφασιστικότητα στην προσπάθεια του καλλιτέχνη να εξυμνήσει τον Κωνσταντίνο. Το χρυσό νόμισμα πάνω στο οποίο απεικονίζεται το πορτρέτο του αυτοκράτορα είναι το solidus, το νέο χρυσό νόμισμα που έκοψε και κυκλοφόρησε παντού ο Κωνσταντίνος, για να τονώσει την οικονομία του κράτους.

4. Το διάταγμα των Μεδιολάνων. (σελ. 22)

Το διάταγμα των Μεδιολάνων (313 μ.Χ.) χαρακτηρίζεται ως καμπή στην ιστορία του ρωμαϊκού κράτους αλλά και της Χριστιανικής Εκκλησίας, καθώς κατοχύρωνε την ανεξιθρησκία και τη θρησκευτική ελευθερία στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Ο Χριστιανισμός έτσι νομιμοποιούνταν επίσημα ως θρησκεία και καταργούνταν οι διακρίσεις ανάμεσα στους οπαδούς άλλων θρησκειών και τους χριστιανούς, οι οποίοι ασκούσαν απρόσκοπτα πλέον τα θρησκευτικά τους καθήκοντα.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Ποια από τα προβλήματα της αυτοκρατορίας προσπάθησε να αντιμετωπίσει ο Κωνσταντίνος με τα διοικητικά μέτρα που πήρε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ο Κωνσταντίνος, όταν έγινε μονοκράτορας, έλαβε μια σειρά διοικητικών μέτρων για την ανόρθωση και την αποτελεσματικότερη λειτουργία του κράτους.

- α) Αναδιοργάνωσε τον στρατό και διόρισε επάρχους στις περιφέρειες του κράτους για να επιτύχει την αποτελεσματική διοίκηση του κράτους, την υπεράσπιση και την προστασία του από τους εχθρούς.
- β) Οργάνωσε διπλωματικές επαφές με τους γειτονικούς λαούς για να εξασφαλίσει την αρμονική συμβίωση και την ειρήνη.
- γ) Έκοψε νέο χρυσό νόμισμα για να ενισχύσει την οικονομία του κράτους και το εμπόριο.
- δ) Μετέφερε την πρωτεύουσα του κράτους από τη Ρώμη στο Βυζάντιο, θεωρώντας την απόφαση αυτή σημαντική για την εξασφάλιση των στρατιωτικών, διοικητικών και οικονομικών αναγκών του κράτους.

2. Το διάταγμα της ανεξιθρησκίας εξακολουθεί να είναι επίκαιρο και στην εποχή μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Το διάταγμα της ανεξιθρησκίας εξακολουθεί να είναι επίκαιρο στην εποχή μας. Σήμερα σε διάφορες χώρες υπάρχει ακόμη θρησκευτικός φανατισμός και μίσος εναντίον άλλων θρησκειών. Με την αναγνώριση της ανεξιθρησκίας ως πανανθρώπινης αξίας, υπήρχε η ελπίδα ότι οι πόλεμοι με αφορμή τη θρησκεία και ο θρησκευτικός φανατισμός θα σταματούσαν.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις του Τετραδίου Εργασιών

1. Συμπληρώστε στα κενά ορθογώνια τα ονόματα των τετραρχών και των αυτοκρατόρων. Παρατηρώντας το συμπληρωμένο διάγραμμα, συζητήστε στην τάξη για τις αλλαγές που έγιναν στη ρωμαϊκή διοίκηση και τις πιθανές αιτίες τους.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Διοκλητιανός

Συνάρχοντες			
Κωνσταντίνος	Μαξέντιος	Γαλέριος	Λικίνιος

Συναυτοκράτορες

Κωνσταντίνος	Λικίνιος
--------------	----------

Μονοκράτορας

Κωνσταντίνος

2. Παρατηρήστε την εικόνα 2 (σχολ. βιβλίο, σελ. 22) και σχολιάστε την ανάγλυφη παράσταση των τεσσάρων τετραρχών. Τι νομίζετε ότι προσπάθησε να απεικονίσει ο γλύπτης σε αυτή; Η εξέλιξη της τετραρχίας τον δικαίωσε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Βλέπε παραπάνω, τον σχολιασμό της εικόνας 2 του σχολικού βιβλίου.

3. Συμπληρώστε τη μεσοστιχίδα της Τετραρχίας και σχολιάστε προφορικά, μετά τη συμπλήρωση, τη σημασία που είχε για την αυτοκρατορία το γεγονός που αναφέρει καθεμιά από τις εννέα αυτές προτάσεις.

1. Αυτοί δέχτηκαν πολλούς διωγμούς.
2. Σε τόσες περιφέρειες χώρισε την αυτοκρατορία ο Διοκλητιανός.
3. Κάποιες επαρχίες έκαναν δικά τους κράτη.
4. Τα παραβίαζαν συχνά πολλοί γειτονικοί λαοί.
5. Σύστημα διακυβέρνησης της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.
6. Ονομάστηκαν έτσι επειδή κυβέρνησαν μαζί.
7. Τις ανατολικές απειλούσαν οι Πέρσες και οι Γότθοι.
8. Το Διάταγμα της έδινε θρησκευτική ελευθερία.
9. Από τις εμφύλιες βγήκαν νικητές ο Κωνσταντίνος και ο Λικίνιος.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

1. Χ Ρ Ι Σ Τ Ι Α Ν Ο Ι
2. Τ Ε Σ Σ Ε Ρ Ι Σ
3. Α Κ Ρ Ι Τ Ι Κ Ε Σ
4. Σ Υ Ν Ο Ρ Α
5. Τ Ε Τ Ρ Α Ρ Χ Ι Α
6. Σ Υ Ν Α Ρ Χ Ο Ν Τ Ε Σ
7. Ε Π Α Ρ Χ Ι Ε Σ
8. Α Ν Ε Ξ Ι Θ Ρ Η Σ Κ Ι Α Σ
9. Δ Ι Α Μ Α Χ Ε Σ

1. Η εχθρική αντιμετώπιση και οι διωγμοί των χριστιανών διέσπασαν την ενότητα των υπηκόων του κράτους.
2. Σε τέσσερα πρόσωπα μοιράστηκε η εξουσία σύμφωνα με το σύστημα της Τετραρχίας για να διοικηθεί καλύτερα το κράτος.
3. Η απόσχιση των ακριτικών περιοχών ήταν, ανάμεσα σε άλλες, μία από τις απειλές διάλυσης του ανατολικού ρωμαϊκού κράτους.
4. Η παραβίαση των συνόρων από τους Γότθους και τους Πέρσες προκαλούσε καταστροφές στις ακριτικές επαρχίες και ήταν επιζήμια για το εμπόριο και την οικονομία.
5. Υιοθετήθηκε από τον αυτοκράτορα Διοκλητιανό και επανέφερε την ηρεμία και την τάξη στο εσωτερικό του κράτους και την ασφάλεια των συνόρων.
6. Οι συνάρχοντες Κωνσταντίνος και Μαξέντιος στη Δύση και ο Λικίνιος και Γαλέριος στην Ανατολή εργάστηκαν για την ενότητα του κράτους όσο καιρό βρισκόταν στην εξουσία ο Διοκλητιανός.

7. Από τον Διοκλητιανό αρχικά και τον Κωνσταντίνο αργότερα οι επαρχίες χωρίστηκαν σε μικρότερες με σκοπό να μειωθεί η δύναμη των διοικήτων και να κάνουν αποτελεσματικότερη τη διοίκηση.
8. Το διάταγμα τερμάτιζε τους διωγμούς των χριστιανών και βοήθησε στην ενότητα της αυτοκρατορίας και στη διάδοση του Χριστιανισμού.
9. Οι διαμάχες και οι συγκρούσεις των συναρχόντων οδήγησαν στην επικράτηση του Κωνσταντίνου, ο οποίος ως μονοκράτορας πλέον έθεσε τα θεμέλια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

4. Στη χώρα μας σήμερα ζουν και εργάζονται ξένοι μετανάστες. Πολλοί από αυτούς πιστεύουν σε διαφορετικές θρησκείες. Παρατηρήστε την εικόνα 1 (σχολ. βιβλίο, σελ. 21), διαβάστε το διάταγμα των Μεδιολάνων (πηγή 4, σχολ. βιβλίο, σελ. 22) και συζητήστε στην τάξη για τον σεβασμό που πρέπει να έχουμε στην πίστη και στη λατρεία κάθε ανθρώπου.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ανάμεσα στα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα είναι να πιστεύει καθένας σε όποια θρησκεία επιθυμεί και να εκτελεί ανεμπόδιστα τα θρησκευτικά του καθήκοντα. Η ανεξιθρησκία είναι ένα θέμα, λοιπόν, με διαχρονική αξία, καθώς ο σεβασμός των δικαιωμάτων και της θρησκείας των συνανθρώπων μας είναι απαραίτητος για την εξάλειψη του θρησκευτικού φανατισμού, την προάσπιση της ελευθερίας και την αρμονική συμβίωση των ανθρώπων. Σήμερα είναι αναγκαία παρά ποτέ, αφού σε πολλές πολυπολιτισμικές κοινωνίες που ζουν άνθρωποι από διαφορετικές φυλές και με διαφορετικά θρησκευτικά «πιστεύω» πρέπει να συμβιώνουν αρμονικά.

Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας*

Ερωτήσεις κατανόησης

5.1 Ποια εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα αντιμετώπιζε η αυτοκρατορία τον 3ο και τον 4ο αι. μ.Χ.; Ποια μέτρα πάρθηκαν για την αντιμετώπισή τους;

* Οι απαντήσεις στο Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

5.2 Ποιος καθιέρωσε την τετραρχία, τι προέβλεπε το διοικητικό αυτό μέτρο και ποια ήταν τα αποτελέσματά της;

5.3 Τι γνωρίζετε για το διάταγμα της ανεξιθρησκίας και ποια ήταν η σημασία του;

Δραστηριότητες

5.4 Να χαρακτηρίσετε ως σωστή η λανθασμένη καθεμιά από τις παρακάτω προτάσεις.

- α) Η περίοδος ακμής της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας κράτησε περίπου δύο αιώνες. ☐
- β) Από τις αρχές του 3ου αιώνα μ.Χ. ο στρατός όριζε ή καταργούσε αυτοκράτορες. ☐
- γ) Ο αυτοκράτορας Διοκλητιανός εξαπέλυσε διωγμούς κατά των χριστιανών. ☐
- δ) Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος εφάρμοσε το σύστημα της τετραρχίας. ☐
- ε) Οι δυο συναυτοκράτορες, Κωνσταντίνος και Μαξέντιος, υπέγραψαν το διάταγμα των Μεδιολάνων, το 313 μ.Χ. ☐
- στ) Ο Κωνσταντίνος έγινε μονοκράτορας το 324 μ.Χ. ☐

5.5 Συμπληρώστε τα κενά:

Σύμφωνα με το διάταγμα της ανεξιθρησκίας, που υπογράφηκε το από τους δυο συναυτοκράτορες και στο της Ιταλίας, κάθε της μπορούσε να θέλει. Έτσι ο δρόμος για την του άνοιξε.

Οι κατακόμβες

Κατά τους πρώτους αιώνες του Χριστιανισμού οι πιστοί της Ρώμης θάβονταν σε υπόγεια κοιμητήρια, τις κατακόμβες. Οι κατακόμβες είναι τα παλαιότερα χριστιανικά μνημεία που σώζονται. Στη Ρώμη κυρίως δημιουργήθηκαν υπόγεια κοιμητήρια με μακριούς διαδρόμους, στοές σε επίπεδα διάφορα και τάφους λαξευμένους στα τοιχώματα των διαδρόμων. Στις κατακόμβες επίσης οι χριστιανοί τελούσαν τις λατρευτικές τους τελετές κατά την περίοδο των διωγμών. Οι κατακόμβες συχνά κοσμούνταν με ζωγραφική διακόσμηση και τοιχογραφίες. Οι πιο γνωστές είναι οι κατακόμβες της Πρίσκιλας στη Ρώμη που χρονολογούνται στον 3ο αιώνα μ.Χ. Στην Ελλάδα σημαντική είναι η κατακόμβη της Μήλου, η οποία τοποθετείται στον 2ο με 4ο αιώνα μ.Χ.

Μια νέα πρωτεύουσα, η Κωνσταντινούπολη

● Διάγραμμα της ενότητας

- Ο Κωνσταντίνος παίρνει τη μεγάλη απόφαση να μεταφέρει την πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας από τη Ρώμη στο Βυζάντιο.
- Η θέση της νέας πρωτεύουσας έχει πολλά φυσικά και στρατηγικά πλεονεκτήματα.
- Η σημασία των επαρχιών της Ανατολής για τη νέα πρωτεύουσα.

● Αναλυτική παρουσίαση

Οι λόγοι δημιουργίας ενός νέου κέντρου της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας

Η κατάργηση της τετραρχίας έφερε στην αρχή ηρεμία και ενότητα στην αυτοκρατορία.

Ο μονοκράτορας Κωνσταντίνος όμως διαπίστωσε ότι η διακυβέρνηση της απέραντης αυτοκρατορίας από τη Ρώμη ήταν δύσκολη, επειδή:

- α) βρισκόταν πολύ μακριά από τις ακριτικές περιοχές του Δούναβη και της Ανατολής, που δέχονταν εχθρικές επιδρομές.
- β) ήταν για πολλά χρόνια κέντρο λατρείας του «ρωμαϊκού πανθέου» και ο χώρος που έγιναν σκληρές συγκρούσεις ανάμεσα στους τετράρχες αλλά και διωγμοί των χριστιανών.

Οι αλλαγές του Κωνσταντίνου στη διοίκηση και τη θρησκεία

- α) Μετέφερε την πρωτεύουσα από τη Ρώμη στο Βυζάντιο, μια αρχαία ελληνική αποικία στην Προποντίδα.
- β) Εφάρμοσε ό,τι όριζε το Διάταγμα των Μεδιολάνων και στήριξε τη διωκόμενη ως τότε χριστιανική θρησκεία.

Η Νέα Ρώμη – Η Κωνσταντινούπολη

Το όνομα: Το επίσημο όνομα της νέας πρωτεύουσας, με απόφαση του ιδρυτή της, ήταν «Νέα Ρώμη». Όλοι όμως την έλεγαν Κωνσταντινούπολη και αργότερα απλώς Πόλη.

Η θέση της: Η θέση της ήταν εξαιρετική. Εκεί συναντιούνταν οι δρόμοι που ένωναν την Ευρώπη με την Ασία, αλλά και τον Εύξεινο Πόντο με το Αιγαίο και τη Μεσόγειο. Σ' αυτή κατέληγε η Εγνατία Οδός και από εκεί ξεκινούσαν οι εμπορικοί δρόμοι προς τη Μικρά Ασία και τις επαρχίες της Ανατολής.

Οι επαρχίες της Ανατολής

Οι επαρχίες αυτές επί αιώνες τροφοδοτούσαν τη Ρώμη και την αυτοκρατορία με είδη πρώτης ανάγκης που παρήγαν οι ίδιες, αλλά και με αρώματα, μπαχαρικά, μετάξι και κοσμήματα που προέρχονταν από γειτονικές χώρες της Ανατολής. Όλος αυτός ο πλούτος τώρα θα κατευθυνόταν προς την Κωνσταντινούπολη.

Οι πληθυσμοί στις ανατολικές επαρχίες

- Στις ανατολικές περιοχές της αυτοκρατορίας κατοικούσαν κυρίως **ελληνόφωνοι** πληθυσμοί.
- Οι περισσότεροι από αυτούς είχαν ασπαστεί τον **Χριστιανισμό**, ο οποίος εκεί είχε πρωτοδιαχτεί και ριζώσει.
- Όλοι αυτοί έβλεπαν με ιδιαίτερη συμπάθεια και στήριζαν τις επιλογές του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου, του οποίου η μητέρα, η Ελένη, ήταν Ελληνίδα και χριστιανή.

Πληροφορίες για τα ιστορικά γεγονότα

«Γι' αυτούς τους λόγους ... χριστιανική θρησκεία»: Η διακυβέρνηση του Κωνσταντίνου πιστώνεται με τις δύο τολμηρές επιλογές του, να μεταφέρει την πρωτεύουσα στο Βυζάντιο και να στηρίξει τον Χριστιανισμό. Σε αυτό τον βοήθησαν ιδιαίτερα το διάταγμα των Μεδιολάνων (313 μ.Χ.), που πρέμψε τις θρησκευτικές διαμάχες, καθώς και ο χρόνος των έξι ετών που χρειάστηκε για την προετοιμασία της νέας Ρώμης, που προέδρασε τον λαό για την αλλαγή. Ο Κωνσταντίνος ειδικά υπολόγιζε πολύ στο χριστιανικό στοιχείο, γι' αυτό στράφηκε αποφασιστικά προς την Ανατολή, που ήταν η πηγή της νέας θρησκείας. Στο κρίσιμο αυτό διάστημα ο Κωνσταντίνος έκανε τις σημαντικές διοικητι-

κές, οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές οι οποίες προετοίμασαν το καλό ξεκίνημα διακυβέρνησης της αυτοκρατορίας από τη νέα πρωτεύουσα.

«Το επίσημο όνομα ... Πόλη»: Η πρωτεύουσα του ανατολικού τμήματος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ονομάστηκε Κωνσταντινούπολη λόγω του ιδρυτή της, Κωνσταντίνου. Πόλη ονομάστηκε λόγω του μεγέθους και της λαμπρότητας της.

«Η θέση της ήταν εξαιρετική ... προς την Κωνσταντινούπολη»: Το Βυζάντιο είχε πολύ σημαντική θέση από στρατηγική άποψη. Βρισκόταν κοντά στον Δούναβη και τα ανατολικά σύνορα, στα σημεία δηλαδή που απειλούσαν οι εχθροί. Αλλά και η ίδια η τοποθεσία ήταν εξαιρετικά οχυρή. Από τα τρία μέρη υπήρχε θάλασσα (Προποντίδα, Βόσπορος, Κεράτιος κόλπος) και από το μέρος της ξηράς η πόλη μπορούσε να οχυρωθεί εύκολα με τείχος. Πολύ αξιόλογη ήταν η θέση της και από οικονομική άποψη. Βρισκόταν πάνω στο σταυροδρόμι μεγάλων εμπορικών δρόμων της εποχής, του θαλάσσιου, που ένωνε τον Εύξεινο Πόντο με το Αιγαίο και τη Μεσόγειο, και του χερσαίου, που ένωνε τη Μ. Ασία με τον ευρωπαϊκό χώρο.

«Όλοι αυτοί έβλεπαν ... και χριστιανή»: Ο Κωνσταντίνος σε όλη του τη ζωή υπήρξε ανώτατος αξιωματούχος της ρωμαϊκής θρησκείας και μόνο στο τέλος της ζωής του, έναν χρόνο πριν πεθάνει, βαπτίστηκε χριστιανός. Η στροφή του στον Χριστιανισμό ήταν σε μεγάλο βαθμό μια ενέργεια πολιτικής σκοπιμότητας, καθώς στη νέα θρησκεία, τον Χριστιανισμό, έβλεπε μια δύναμη ικανή να εξασφαλίσει την εσωτερική συνοχή της αυτοκρατορίας.

Σχολιασμός των πηγών και των εικόνων του σχολ. βιβλίου

1. Από το Βυζάντιο περνούσαν όλα τα πλοία που ταξίδευαν από το Αιγαίο πέλαγος προς τον Εύξεινο Πόντο και αντίστροφα. (σελ. 23)

Στον χάρτη φαίνεται παραστατικά ο ευρύτερος γεωγραφικός χώρος της νέας πρωτεύουσας και τα πλεονεκτήματα της θέσης της. Στη θάλασσα, χάρη στη γεωγραφική της θέση, η Κωνσταντινούπολη απέκτησε γρήγορα μεγάλη εμπορική ανάπτυξη. Έλεγε τις εμπορικές διαδρομές από και προς τον Εύξεινο Πόντο, την Προποντίδα και το Αιγαίο πέλαγος. Στη στεριά έλεγε το μεγάλο εμπορικό πέρασμα του χερσαίου δρόμου από την Ευρώπη στην Ασία και αντίστροφα.

2. Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος μετέφερε την πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας από τη Ρώμη στο Βυζάντιο. (σελ. 24)

Στην εικόνα εμφανίζεται έφιππος ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος με αποφασιστικό και επιβλητικό ύφος και αγέρωχο ανάστημα ως στρατιωτικός ηγέτης και ένδοξος αυτοκράτορας. Η σταθερότητα και η επιβλητικότητα στο βλέμμα και τη στάση του σώματός του αποδίδουν την τόλμη και την αποφασιστικότητα του αυτοκράτορα. Την ηγετική του θέση αποδίδει επίσης ο γλύπτης με την αγέρωχη στάση του αλόγου, αλλά και την πλούσια ενδυμασία του Κωνσταντίνου. Στα αριστερά της εικόνας πίσω από το παραπέτασμα εμφανίζεται μια αψίδα και κίονες που θυμίζουν τη μνημειακή τέχνη της ρωμαϊκής εποχής.

3. Έτσι μεγάλωσε το Βυζάντιο. (σελ. 24)

Όταν έγινε η μεταφορά της πρωτεύουσας στο Βυζάντιο, χιλιάδες Ρωμαίοι πολίτες, στρατιωτικοί, νομικοί, επαγγελματίες, έμποροι και τεχνίτες, εγκαταστάθηκαν σε αυτή. Η γλώσσα που μιλούσαν ήταν η λατινική. Επειδή, όμως, στις ανατολικές περιοχές της αυτοκρατορίας κατοικούσαν κυρίως ελληνόφωνοι πληθυσμοί, όλοι αυτοί που δεν γνώριζαν μάθαιναν και την ελληνική γλώσσα, που είχε κυριαρχήσει στην Ανατολή. Το γεγονός ότι η ελληνική γλώσσα ήταν η γλώσσα των γραμμάτων και του εμπορίου αποδεικνύει την αδιάκοπη παρουσία και δράση του ελληνικού στοιχείου στην Ανατολή από τα πανάρχαια χρόνια των αποικισμών ως τα αλεξανδρινά και βυζαντινά χρόνια.

4. Η Κωνσταντινούπολη χτίστηκε σε επτά οχυρωμένους από τη στεριά λόφους, οι οποίοι «κατέβαιναν» ομαλά ως τη θάλασσα της Προποντίδας, του Βοσπόρου και του Κεράτιου κόλπου. (σελ. 25)

Η Κωνσταντινούπολη, όπως και η Ρώμη, ήταν χτισμένη πάνω σε επτά οχυρωμένους λόφους. Στην εικόνα διακρίνονται τα θαλάσσια και χερσαία τείχη της πόλης. Την πόλη κοσμούσαν λαμπρά οικοδομήματα. Στην εικόνα διακρίνεται μια αψίδα, ο ιππόδρομος, εκκλησίες και δημόσια κτήρια, γέφυρες και σπίτια. Στο κέντρο εικονίζεται η πανέμορφη συνοικία Πέραν της πόλης. Στα δεξιά διακρίνεται η γέφυρα του Βοσπόρου που ενώνει την ευρωπαϊκή με την ασιατική πλευρά της πόλης. Τη μεγάλη εμπορική και ναυτική δραστηριότητα της πόλης μαρτυρά το πλήθος ιστιοφόρων που πλέουν στον Βόσπορο και την Προποντίδα. Στολισμένη με μεγαλοπρέπεια, η Κωνσταντινούπολη συγχώνευσε τα έθιμα, την αρχιτεκτονική και την τέχνη της Δύσης και της Ανατολής.

1. Γιατί ο Κωνσταντίνος αποφάσισε να μεταφέρει την πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η μεταφορά της πρωτεύουσας του κράτους στην Κωνσταντινούπολη θεωρήθηκε αναγκαία για διοικητικούς λόγους και η γεωγραφική θέση της Πόλης πρόσφερε σημαντικά στρατηγικά και οικονομικά πλεονεκτήματα.

Τα στρατηγικά πλεονεκτήματα ήταν ότι: α) το Βυζάντιο βρισκόταν κοντά στα ανατολικά σύνορα και μπορούσε να οργανώσει καλύτερα την άμυνά του και β) η τοποθεσία της πόλης είχε θάλασσα από τρεις πλευρές (Προποντίδα, Βόσπορος, Κεράτιος κόλπος) και ξηρά από μια πλευρά και μπορούσε να οχυρωθεί με τείχη.

Τα οικονομικά πλεονεκτήματα ήταν ότι α) η Κωνσταντινούπολη βρισκόταν στο σταυροδρόμι μεγάλων εμπορικών δρόμων, θαλάσσιων και χερσαίων, και β) ο Κεράτιος κόλπος σχημάτιζε ένα εξαιρετικό φυσικό λιμάνι. Τέλος, η παλιά Ρώμη είχε συνδεθεί με τη λατρεία του «ρωμαϊκού πανθέου», τους διωγμούς των χριστιανών και τις εμφύλιες διαμάχες.

2. Ποια πλεονεκτήματα είχε η γεωγραφική θέση της Κωνσταντινούπολης, σε σχέση με τη γεωγραφική θέση της Ρώμης;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Από εμπορική και οικονομική πλευρά η Κωνσταντινούπολη βρισκόταν στο σταυροδρόμι της Ασίας και της Ευρώπης, του Εύξεινου Πόντου και της Μεσογείου. Το κράτος από το Βυζάντιο μπορούσε να αντιμετωπίσει ευκολότερα τους εξωτερικούς εχθρούς της αυτοκρατορίας, τους Γότθους και τους Πέρσες. Η εγγύτητα της Κωνσταντινούπολης με την ασιατική ήπειρο επέτρεπε τις γρήγορες και εύκολες μετακινήσεις των στρατιωτικών δυνάμεων. Επιπλέον, η γονιμότητα των εδαφών της ενδοχώρας της Θράκης και το μεγάλο ναυτικό λιμάνι της πόλης εξασφάλιζαν άφθονα πλεονεκτήματα για την κάλυψη των αναγκών ανεφοδιασμού ακόμη και στις πιο απόμακρες περιοχές της αυτοκρατορίας.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις του Τετραδίου Εργασιών

1. Αντιστοιχίστε τις πόλεις που, όπως η Κωνσταντινούπολη, φέρουν τα ονόματα των ιδρυτών τους ή των θεών που τις προστάτευαν. Συζητήστε σε ομάδες και αναζητήστε περισσότερες πληροφορίες για τη «μικρή ιστορία» αυτής της σχέσης.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Αθήνα – Αθηνά: Σύμφωνα με τον μύθο, η θεά Αθηνά και ο Ποσειδώνας συναγωνίστηκαν για την προστασία της πόλης, προσφέροντας δώρα. Ο Ποσειδώνας κτύπησε με την τρίαινά του πάνω στον βράχο της Ακρόπολης και ανέβλυσε μια πηγή με αλμυρό νερό. Η Αθηνά πρόσφερε ένα δέντρο ελιάς. Οι περισσότεροι κάτοικοι της Αθήνας ψήφισαν τη θεά Αθηνά και έτσι η πόλη πήρε από αυτήν το όνομά της.

Αλεξάνδρεια – Αλέξανδρος: Η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου ήταν μία από τις πολλές Αλεξάνδρειες που έχτισε ο Μέγας Αλέξανδρος. Το 332 π.Χ. ανέθεσε στον Έλληνα αρχιτέκτονα Δεινοκράτη τον Ρόδιο να χτίσει την πόλη. Η νέα πόλη άρχισε να ακμάζει όταν έγινε πρωτεύουσα της Αιγύπτου μετά τον θάνατο του Αλεξάνδρου και κατά τη βασιλεία του Πτολεμαίου Α'. Από τον 3ο αιώνα π.Χ. η Αλεξάνδρεια στολίστηκε με σπουδαία μνημεία, όπως τα Ανάκτορα, το Μουσείο, τη Βιβλιοθήκη, το Σεράπειον (ναός αφιερωμένος στον ελληνοαιγυπτιακό θεό Σέραπι), τον ναό της Ίσιδας, αγορές, το θέατρο και φυσικά ένα από τα επτά θαύματα της αρχαιότητας, τον φάρο του Σώστρατου πάνω στο νησί Φάρος, απ' όπου πήραν και το όνομά τους οι φάροι. Μέχρι τον 7ο αιώνα π.Χ., δηλαδή μέχρι την κατάκτησή της από τους Άραβες, η Αλεξάνδρεια αποτέλεσε μεγάλο πολιτιστικό και πνευματικό κέντρο.

Αδριανούπολη – Αδριανός: Η πόλη είχε κατοικηθεί από τους Θράκες και στη ρωμαϊκή περίοδο έγινε κέντρο συγκοινωνιών και εμπορίου. Την ίδια εποχή ανακαινίστηκε και εξωραϊσθηκε (υδραγωγεία, λουτρά, αγορά κ.λπ.) με δαπάνες του αυτοκράτορα Αδριανού, που της έδωσε το όνομά του.

Φιλιππούπολη – Φίλιππος: Η Φιλιππούπολη διαθέτει ιστορία 6.000 ετών, αρχαιότερη από αυτήν της Αθήνας ή της Ρώμης, γεγονός που την καθιστά μία από τις αρχαιότερες κατοικήσιμες ευρωπαϊκές πόλεις. Γνωστή αρχικά ως θρακική πόλη με το όνομα Ευμολπιάδα, κατελήφθη το 342 π.Χ. από τον Φίλιππο Β' που τη μετονόμασε σε Φιλιππόπολις.

Ρώμη – Ρωμύλος: Σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Ρωμύλος θεμελίωσε τη Ρώμη στον Παλατίνο Λόφο στις 21 Απριλίου 753 π.Χ. Στη συνέχεια σκότωσε το δίδυμο αδελφό του Ρώμο και έγινε ο πρώτος βασιλιάς της. Άλλος μύθος θέλει τον ευγενή Αινεία από τη Τροία, ο οποίος έφυγε όταν καταστράφηκε η Τροία στον Τρωικό πόλεμο, να είναι ιδρυτής της Ρώμης, αλλά αυτός ο μύθος επινοήθηκε από τους Ρωμαίους.

ους συγκλητικούς όταν η Ρώμη έγινε αυτοκρατορία και ήθελαν να είναι μια πολιτική συνέχεια μιας άλλης μεγάλης πόλης.

Βυζάντιο – Βύζας: Η αρχαία πόλη Βυζάντιο ήταν αποικία που πήρε το όνομά της από τον Μεγαρέα ιδρυτή της Βύζαντα. Η λέξη Βυζάντιο ετυμολογικά παράγεται από το *βύω*, το οποίο σημαίνει *παραγεμίζω, παντελώς πληρώ*. Η ονομασία αναφέρεται στην υπερπληθώρα παραγωγής σιτηρών λόγω γειτνίασης με τη Μαύρη Θάλασσα και υποδηλώνει ότι από αρχαιοτάτων χρόνων η τοποθεσία ήταν σταυροδρόμι εμπορίου και πολιτισμών.

Κωνσταντινούπολη – Κωνσταντίνος: Ιδρυτής της Κωνσταντινούπολης είναι ο Κωνσταντίνος. Τα εγκαίνια της πόλης έγιναν το 330 μ.Χ. και ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος τη μετονόμασε σε *Nova Roma (Νέα Ρώμη)*, όνομα που όμως δεν επικράτησε, καθώς η πόλη έγινε γρήγορα γνωστή ως *Κωνσταντινούπολη* (= πόλη του Κωνσταντίνου), από το όνομα του ιδρυτή της. Η Κωνσταντινούπολη, η πρωτεύουσα του Βυζαντίου, υπήρξε κέντρο του ελληνικού στοιχείου για πάνω από χίλια χρόνια.

2. Διαβάστε το κείμενο-πηγή 3 (σχολ. βιβλίο, σελ. 24) και σχολιάστε τις πληροφορίες που δίνει. Συζητήστε μεταξύ σας και αναζητήστε και άλλους λόγους που μπορεί, κατά τη γνώμη σας, να βοήθησαν στην αύξηση του πληθυσμού της Πόλης και στην επικράτηση της ελληνικής γλώσσας.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Στη νέα πρωτεύουσα εγκαταστάθηκαν για διαφορετικούς λόγους άνθρωποι από διάφορα μέρη. Πιθανότατα Ρωμαίοι αξιωματούχοι, στρατιωτικοί και κρατικοί υπάλληλοι, για να αναλάβουν διάφορες κρατικές και διοικητικές υπηρεσίες, αλλά και για να επανδρώσουν τις στρατιωτικές τάξεις. Πολλοί πλούσιοι Ρωμαίοι, επίσης, έμποροι και τεχνίτες θα εγκαταστάθηκαν σε αυτή, βλέποντας μια πόλη με καλύτερες προοπτικές για άνετη ζωή, στο κέντρο των εξελίξεων και με αγορά εξαιρετικά κερδοφόρα. Σταδιακά, όσο αναπτύσσεται η πόλη τόσο περισσότερο κόσμο συγκεντρώνει, όπως καλλιτέχνες, ναυτικούς, δασκάλους, κληρικούς, σπουδαστές κ.ά. Η αύξηση του πληθυσμού, επίσης, οφείλεται και στον αριθμό των αιχμαλώτων και των δούλων που έφταναν εκεί. Η ελληνική γλώσσα κυριαρχούσε στην Ανατολή και μιλιόταν απ' όλους. Χαρακτηριστικό της ευρύτατα διαδεδομένης χρήσης της ήταν η γραφή σε αυτή των Ευαγγελίων.

3. Οι ενέργειες και οι αποφάσεις του Κωνσταντίνου τον δείχνουν ως άνθρωπο τολμηρό και αποφασιστικό. Παρατηρήστε και περιγράψτε την εικόνα 2 (σχολ. βιβλίο, σελ. 24) του μαθήματος και απαντήστε αν ο γλύπτης κατάφερε να αποδώσει αυτά τα χαρακτηριστικά του αυτοκράτορα στο έργο αυτό.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Βλέπε παραπάνω, τον σχολιασμό της εικόνας 2.

4. Είσαι κάτοικος της Ρώμης και μαθαίνεις την απόφαση του αυτοκράτορα για τη μεταφορά της πρωτεύουσας στο Βυζάντιο. Ποιες είναι οι πρώτες σκέψεις σου για τις συνέπειες αυτής της απόφασης σε σένα, στην οικογένειά σου, στην πόλη και στην αυτοκρατορία; Δικαιολόγησέ τις.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Οι κάτοικοι της Ρώμης που μαθαίνουν την απόφαση του αυτοκράτορα για τη μεταφορά της πρωτεύουσας στο Βυζάντιο θα αισθάνονταν αρχικά πληγωμένοι και απογοητευμένοι. Η πόλη, της οποίας την ένδοξη ιστορία γνώριζαν, και η πόλη στην οποία είχαν μεγαλώσει και είχαν ζήσει οι ίδιοι, η οικογένειά τους, φίλοι και οικείοι, και ο χώρος που ασκούσαν το επάγγελμά τους, είχε αρχίσει να χάνει τη λάμψη της και να παρακμάζει εντελώς. Με τη μεταφορά της πρωτεύουσας θα καταλάβαιναν ότι οι καιροί αλλάζουν. Τη θέση της άλλοτε ένδοξης πόλης ως κέντρο του κόσμου θα έπαιρνε τώρα μια άλλη πόλη στην Ανατολή. Κάποιοι θα αρνούνταν σίγουρα να την εγκαταλείψουν και θα εξακολουθούσαν να ζουν εκεί, αποφασίζοντας να αντιμετωπίσουν τις μεταβολές που θα ακολουθούσαν και τις όποιες αντιξοότητες εμφανίζονταν. Ορισμένοι, πάλι, από την πρώτη απογοήτευση, θα αποφάσιζαν να την εγκαταλείψουν ακολουθώντας τις εξελίξεις της εποχής. Θα έβλεπαν την εγκατάστασή τους σε ένα νέο μεγάλο κέντρο ως ευκαιρία για μια νέα ζωή, άνετη και ασφαλή ζωή, με περισσότερες ελευθερίες και δυνατότητες προσωπικής εξέλιξης και επαγγελματικής ανέλιξης.

5. Διαβάστε το κείμενο-πηγή (Τ. Εργ., σελ. 9), παρατηρήστε την εικόνα και συζητήστε αν (κατά τη γνώμη σας) η μητέρα του Κωνσταντίνου, που ήταν Ελληνίδα και χριστιανή, έπαιξε ρόλο στις σημαντικές αποφάσεις που αυτός πήρε και σε ποιες.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Όπως διαπιστώνουμε τόσο από το κείμενο όσο και από την εικόνα, τον Χριστιανισμό στήριξαν ο Κωνσταντίνος και η μητέρα του Ελένη. Στην εικόνα μητέρα και γιος κρατούν με βαθιά ευλάβεια και πίστη τον Τίμιο Σταυρό, γεγονός που φανερώνει τα συναισθήματα και την πίστη τους στον Χριστιανισμό. Η Αγία Ελένη, ως Ελληνίδα και χριστιανή, επηρέασε τον Κωνσταντίνο για τα χριστιανικά ζητήματα και τη θρησκεία. Για τους ίδιους λόγους τον επηρέασε στην απόφασή του για τη μεταφορά της πρωτεύουσας στην Ανατολή.

Η Αγία Ελένη πρέπει να βαπτίστηκε χριστιανή σε ηλικία περίπου 60 ετών. Προς το τέλος του 326 μ.Χ. αναχώρησε για τα Ιεροσόλυμα, με σκοπό να φέρει στο φως τα διάφορα μέρη στα οποία έζησε και δίδαξε ο Χριστός. Πρέπει να ήταν 78 ετών, όταν ξεκίνησε μια τόσο κοπιαστική αποστολή, γεγονός που καταδεικνύει μια γυναίκα με εξαιρετική δύναμη, βαθιά πίστη και ισχυρή θέληση. Το ταξίδι της Αγίας Ελένης ήταν ένα ευλαβέστατο προσκύνημα στους Αγίους Τόπους, κατά το οποίο η Ελένη επιδόθηκε σε πράξεις φιλανθρωπίας συντηρώντας ολόκληρες κοινότητες, ανεγείροντας ιδρύματα κοινής ωφελείας με αυτοκρατορικές επιχορηγήσεις και ιδρύοντας μονές. Η Εκκλησία την ανακήρυξε αγία και ισαπόστολο.

Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας*

Ερωτήσεις κατανόησης

6.1 Ποιοι ήταν οι λόγοι μεταφοράς της πρωτεύουσας από τη Ρώμη στο Βυζάντιο;

6.2 Τι γνωρίζετε για τις ανατολικές επαρχίες και τους πληθυσμούς τους;

Δραστηριότητες

6.3 Να χαρακτηρίσετε ως σωστές ή λανθασμένες τις παρακάτω προτάσεις.

- α) Η κατάργηση της τετραρχίας προκάλεσε αναρχία στην αυτοκρατορία. ☐
- β) Ο Κωνσταντίνος μετέφερε την πρωτεύουσα στο Βυζάντιο, μια αρχαία ελληνική αποικία στην Προποντίδα. ☐
- γ) Ο Κωνσταντίνος στήριξε τη χριστιανική θρησκεία. ☐
- δ) Το επίσημο όνομα της νέας πρωτεύουσας ήταν Κωνσταντινούπολη. ☐
- ε) Στις ανατολικές επαρχίες κατοικούσαν κυρίως ελληνόφωνοι πληθυσμοί που είχαν ασπαστεί τον Χριστιανισμό. ☐

6.4 Να δικαιολογήσετε σε μια φράση τις παρακάτω ονομασίες της Κωνσταντινούπολης:

- α) «Κωνσταντινούπολη», β) «Επτάλοφη», γ) «Πόλη», δ) «Νέα Ρώμη», ε) «Βασιλεύουσα».

* Οι απαντήσεις στο Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

Η Κωνσταντινούπολη οχυρώνεται και στολίζεται με έργα τέχνης

Διάγραμμα της ενότητας

- Η νέα πρωτεύουσα χτίστηκε σε έξι χρόνια.
- Οχυρώθηκε από στεριά και θάλασσα και στολίστηκε με κτίσματα και έργα τέχνης.
- Ο Κωνσταντίνος φιλοδοξούσε να γίνει ισάξια και καλύτερη από τη Ρώμη.

Αναλυτική παρουσίαση

Η ανοικοδόμηση της Κωνσταντινούπολης

- Εργάτες και τεχνίτες, από όλα τα μέρη της αυτοκρατορίας, εργάστηκαν επί έξι χρόνια ασταμάτητα, για να οχυρώσουν τη νέα πρωτεύουσα και να τη στολίσουν με ωραία κτίσματα και έργα τέχνης.
- Η θεμελίωσή της έγινε από τον αυτοκράτορα τον Νοέμβριο του **324 μ.Χ.** και τα εγκαίνιά της τον Μάιο του **330 μ.Χ.**
- Ο Κωνσταντίνος επισκεύασε την ακρόπολη και τα παλιά τείχη της και έκτισε νέα, για να προστατέψει τις νεοκτισμένες περιοχές.
- Έδωσε τίτλους, προνόμια και οικονομικά κίνητρα σε όσους είχαν έργο τη φροντίδα και την ασφάλεια των τειχών και της Πόλης.
- Με εντολή του αυτοκράτορα ακόμη:
 - α) χτίστηκε η **μεγάλη αγορά** στο κέντρο της πόλης και στον χώρο της υψώθηκε **στήλη με το άγαλμα** του αυτοκράτορα στην κορυφή της.
 - β) μεταφέρθηκαν εδώ **έργα τέχνης** από τη Ρώμη και άλλα μέρη της αυτοκρατορίας, για να διακοσμήσουν τις πλατείες, την αγορά και τους άλλους δημόσιους χώρους.
 - γ) διατηρήθηκαν **βωμοί και ναοί** της παλιάς θρησκείας και χτίστηκαν νέοι χρι-

στιανικοί. Ανάμεσά τους και ο ναός της Αγίας Σοφίας, της Αγίας Ειρήνης και των Αγίων Αποστόλων, στον οποίο τάφηκε και ο ίδιος (337 μ.Χ.). Όσα από αυτά τα έργα δεν πρόλαβε να τελειώσει ο ίδιος τα συνέχισε και τα ολοκλήρωσε ο γιος του Κωνσταντίνος.

δ) κατασκευάστηκαν **κρήνες, λουτρά, υδραγωγεία** και τεράστιες **δεξαμενές** που εξασφάλιζαν νερό για έξι μήνες.

Όλα αυτά ασφάλισαν και διακόσμησαν τη νέα πρωτεύουσα, κάνοντάς την ισάξια της Ρώμης.

Πληροφορίες για τα ιστορικά γεγονότα

«**Διαλεγμένοι εργάτες ... 330 μ.Χ.**»: Το Βυζάντιο ανοικοδομήθηκε σύμφωνα με το πολεοδομικό σχέδιο της Ρώμης και η Κωνσταντινούπολη οικοδομήθηκε πάνω σε επτά λόφους. Τα εγκαίνια της πόλης έγιναν στις 11 Μαΐου 330 μ.Χ. και συνοδεύτηκαν από εορτασμούς που κράτησαν πολλές ημέρες.

«**Ο Κωνσταντίνος επισκεύασε ... περιοχές**»: Ο Κωνσταντίνος προίκισε την πόλη με νέα τείχη, επιβλητικές λεωφόρους και πλατείες. Τη στόλισε με λαμπρά έργα τέχνης, το Ιερόν Παλάτιον, το κτήριο της Συγκλήτου και άλλα δημόσια κτήρια, όπως λουτρά, δεξαμενές, εκκλησίες, στοές για τη διεξαγωγή του εμπορίου και ιππόδρομο.

«**Χτίστηκε η μεγάλη αγορά ... κορυφή της**»: Στην Κωνσταντινούπολη μεταφέρθηκε από τη Ρώμη ένας πορφυρός κίονας, για να τιμήσει τον αυτοκράτορα. Ήταν τόσο μεγάλος και βαρύς, ώστε χρειάστηκαν τρία χρόνια για να μεταφερθεί με πλοία από τη Ρώμη στην Κωνσταντινούπολη κι ένας χρόνος για να τον πάνε από τη θάλασσα στην πλατεία που στήθηκε. Στην κορυφή του πορφυρού κίονα στήθηκε ένα άγαλμα του Κωνσταντίνου, ως σύμβολο του αυτοκρατορικού μεγαλείου.

«**Κατασκευάστηκαν κρήνες ... για έξι μήνες**»: Ένα σοβαρό θέμα στην Κωνσταντινούπολη ήταν η έλλειψη πόσιμου νερού, αλλά και νερού για τη λειτουργία των λουτρών. Για να αντιμετωπιστεί αυτή η έλλειψη κατασκευάστηκε τον 4ο αιώνα μ.Χ. ένα τεράστιο δίκτυο υδραγωγείων, το οποίο εκτεινόταν 200 περίπου χλμ. δυτικά της Κωνσταντινούπολης. Το δίκτυο αυτό ήταν ανέκαθεν ευάλωτο στις επιθέσεις των εχθρών, γεγονός που εξηγεί την πρόνοια για την αποθήκευση νερού στις τεράστιες δεξαμενές εντός των τειχών.

«**Όλα αυτά ... ισάξια της Ρώμης**»: Πολύ σύντομα η Κωνσταντινούπολη με τη λαμπρότητά της ξεπέρασε τη Ρώμη. Στις αρχές του 5ου αιώνα μ.Χ. ο πληθυσμός της ήταν περίπου

150.000 κάτοικοι, ενώ τον 6ο αιώνα μ.Χ. ο πληθυσμός της έφτανε τις 300.000 κατοίκους.

● Σχολιασμός των πηγών και των εικόνων του σχολ. βιβλίου

1. Υδραγωγείο της Κωνσταντινούπολης, όπως σώζεται έως σήμερα. (σελ. 26)

Το υδραγωγείο της Κωνσταντινούπολης χτίστηκε το 373 μ.Χ. από τον αυτοκράτορα Ουαελιντινιανό (ή Ουάλεντα). Μετέφερε τα νερά της Θράκης στην Κωνσταντινούπολη. Είχε μήκος πάνω από 150 χλμ. και χρειάστηκε 30 χρόνια για να ολοκληρωθεί. Με τις προσθήκες και τις επεκτάσεις στο υδραγωγείο που έλαβαν χώρα τα επόμενα 100-150 χρόνια το υδάτινο κανάλι έφτασε στα 400 χλμ. περίπου. Το έργο αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα της υδραυλικής μηχανικής της ύστερης αρχαιότητας. Περισσότερες από 30 πέτρινες γέφυρες και πολλά χιλιόμετρα υπόγειων καναλιών μετέφεραν το νερό μέσα από βουνά και πεδιάδες στην καρδιά της Πόλης. Με την ολοκλήρωσή του το έργο κάλυπτε πλήρως τις ανάγκες του ολόένα αυξανόμενου πληθυσμού της Πόλης.

2. Η γεωγραφική θέση του Βυζαντίου. (σελ. 27)

Το Βυζάντιο ήταν γνωστό δέκα περίπου αιώνες πριν από την επιλογή του για πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας. Η μυθική παράδοση αποδίδει την ίδρυσή του στον Βύζαντα, που επικεφαλής μιας ομάδας Μεγαρέων πήγε κι έχτισε εκεί την αποικία τους, έπειτα από έναν παράξενο χρησμό του μαντείου των Δελφών, το 658 π.Χ. Ο πρώτος οικισμός των Μεγαρέων χτίστηκε στην πλαγιά του ψηλότερου από τους επτά λόγους της περιοχής και στην κορυφή του χτίστηκε η ακρόπολή του. Από τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασής τους οι Βυζαντινοί επέβαλαν διόδια στα πλοία που περνούσαν τα στενά και αξιοποίησαν όλες τις πηγές πλούτου της περιοχής τους. Έτσι, σε σύντομο χρόνο η πόλη τους διακρίθηκε για την εμπορική και την οικονομική της ανάπτυξη.

Κατά τη ρωμαϊκή κατάκτηση οι Βυζαντινοί δεν αντιτάχθηκαν στους Ρωμαίους νικητές και τους πρόσφεραν πολλές διευκολύνσεις. Κι αυτοί ως ανταμοιβή τούς παραχώρησαν το προνόμιο της «ελεύθερης πόλης» και τους επέτρεψαν να διατηρήσουν την οχύρωσή της. Την εικόνα του Βυζαντίου, στα πρώτα ρωμαϊκά χρόνια, αποτυπώνει επιγραμματικά στην *Ιστορία* του ο Πολύβιος λέγοντας ότι: «Το Βυζάντιο είναι από όλες τις πόλεις του κόσμου η πιο ασφαλής και η πιο πλούσια».

Το κείμενο του Πολύβιου δίνει ανάγλυφα όλα τα θετικά αλλά και τα αδύναμα σημεία του τόπου που καθιστούσαν αναγκαία την ανέγερση τειχών στην Πόλη για να προστατεύονται οι κάτοικοι από τις λεηλασίες.

3. Τμήμα των τειχών της Κωνσταντινούπολης από το μέρος της στεριάς, όπως είναι σήμερα. (σελ. 27)

Το τμήμα των τειχών που διακρίνεται στην εικόνα είναι μέρος από τα Θεοδοσιανά τείχη, τα τείχη δηλαδή που κατασκευάστηκαν από τον αυτοκράτορα Θεοδόσιο Β' τον 5ο αιώνα μ.Χ. Η Κωνσταντινούπολη είχε μεγαλώσει σε έκταση και έπρεπε να προστατευτούν οι νέες περιοχές που είχαν κατοικηθεί. Οι οχυρώσεις που χτίστηκαν στην Κωνσταντινούπολη για να αντικαταστήσουν τα αρχικά τείχη του Κωνσταντίνου Α' έγιναν την εποχή του Θεοδόσιου Β' (408-450) και δέχτηκαν αρκετές επισκευές και επεμβάσεις τους επόμενους αιώνες. Τα τείχη του Θεοδόσιου διέθεταν τρεις αμυντικές ζώνες (τάφρο, προτείχισμα και κυρίως τείχος) και παρέμειναν ουσιαστικά απόρρητα μέχρι το 1453. Η κατασκευή τους ξεκίνησε το 408 υπό την επίβλεψη του επάρχου των πραιτωρίων της Ανατολής Ανθέμιου. Για να καλυφθούν τα έσοδα, όλοι οι κάτοικοι υποχρεώθηκαν να καταβάλλουν το ένα τρίτο του ετήσιου εισοδήματός τους. Οι εργασίες κράτησαν περισσότερο από 25 χρόνια και τελείωσαν με την επέκταση του τείχους. Η ισχυρή διπλή σειρά τειχών προστάτευσε την πόλη από την ξηρά και, κατά συνέπεια, την αυτοκρατορία σε πολλές πολιορκίες διαμέσου των αιώνων, οδηγώντας στην προσωνυμία τους ως «θεοφύλακτα». Η μόνη φορά που παραβιάστηκαν από εχθρό ήταν το 1453, όταν οι Οθωμανοί, με τη χρήση ισχυρού πυροβολικού, τα διέσπασαν και κατέλαβαν την πόλη, καταλύοντας έτσι και τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

4. Θρύλοι για το χτίσιμο της Πόλης. (σελ. 27)

Σύμφωνα με το απόσπασμα, ο Κωνσταντίνος αρχικά είχε επιλέξει για πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας του την τοποθεσία της αρχαίας πόλης της Τροίας. Ένας άγγελος όμως που παρουσιάστηκε στο όνειρό του τον απέτρεψε από αυτή την απόφαση και καθόρισε τα όρια της νέας πόλης χαράζοντάς τα με το ακόντιό του. Η ενέργεια του Κωνσταντίνου έγινε με θεία καθοδήγηση. Οι θρύλοι εκφράζουν την πεποίθηση ότι, συνεπώς, η Πόλη βρισκόταν υπό την προστασία του Θεού.

5. «Έλληνες συναντούν τον Χριστό, μετά τη διδασκαλία του», Ιωάννης, ΙΒ', 20-23. (σελ. 28)

Στην αριστερή πλευρά της εικόνας καθισμένος σε θρόνο παρουσιάζεται ο Χριστός.

Στο κέντρο της εικόνας εμφανίζονται Έλληνες οι οποίοι πλησιάζουν τον Χριστό και συνομιλούν μαζί του μετά τη διδασκαλία του. Στα δεξιά της εικόνας βρίσκονται Ρωμαίοι στρατιώτες. Η φιλοσοφία των Ελλήνων βοήθησε στην προσχώρηση πολλών Ελλήνων στον Χριστιανισμό και η ελληνική γλώσσα, που ήταν η κυρίαρχη γλώσσα στην Ανατολή, βοήθησε στη διάδοσή του. Στην ελληνική γράφτηκαν τα Ευαγγέλια που διέδωσαν τη χριστιανική διδασκαλία.

● Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. *Ήταν απαραίτητα τα έργα που έκανε ο Κωνσταντίνος στη νέα πρωτεύουσα;*

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η μετατροπή της μικρής πόλης του Βυζαντίου σε πρωτεύουσα της απέραντης αυτοκρατορίας ήταν έργο δύσκολο. Ο Κωνσταντίνος όμως διέθεσε όσα χρειαζόνταν για να πραγματοποιηθεί η τολμηρή απόφασή του. Τα έργα κτίσης και οχύρωσης της πόλης, λόγου χάρη, προγραμματίστηκαν και έγιναν με μελετημένο τρόπο και ειδικούς τεχνίτες, έτσι που ανέδειξαν τα πλεονεκτήματά της και ελαχιστοποίησαν τις αδυναμίες της. Τα τείχη εξασφάλιζαν την ασφάλεια της πόλης. Επεκτάθηκαν από τον Μέγα Κωνσταντίνο και πήραν την τελική τους μορφή επί Θεοδόσιου Β'. Παράλληλα, η ανέγερση ποικίλων έργων, όπως η αγορά, το υδραγωγείο, οι κρήνες, τα λουτρά, οι δεξαμενές, εξασφάλιζαν τις καθημερινές ανάγκες της πόλης. Οι ναοί ήταν οι τόποι λατρείας των πιστών. Όλα αυτά τα κτίσματα κοσμούσαν την Πόλη και την έκαναν λειτουργική για τους κατοίκους, αλλά και αναδείκνυαν τον πλούτο και τη δύναμη της αυτοκρατορίας.

2. *Γιατί η Κωνσταντινούπολη στολίστηκε με έργα τέχνης που μεταφέρθηκαν από τη Ρώμη και άλλες περιοχές; Πότε και πού έγινε κάτι αντίστοιχο;*

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η Κωνσταντινούπολη στολίστηκε με έργα τέχνης που μεταφέρθηκαν από τη Ρώμη και άλλες περιοχές γιατί ήταν η πρωτεύουσα του κράτους και έπρεπε να διακρίνεται από λαμπρότητα και μεγαλείο. Ο πλούτος της και η δύναμή της πρόσφεραν την ικανοποίηση στους κατοίκους της και τον θαυμασμό των ξένων. Επιπλέον, ήταν η συνέχεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού και γι' αυτό τον λόγο οι αυτοκράτορες της συνέχισαν την τακτική της μεταφοράς έργων τέχνης στην Πόλη, όπως είχαν κάνει οι Ρωμαίοι από την Ελλάδα.

Κάτι αντίστοιχο έγινε τον 18ο αιώνα από τον λόρδο Έλγιν, ο οποίος αφαίρεσε τμήματα από τον γλυπτό διάκοσμο του Παρθενώνα και τα μετέφερε στην Αγγλία. Ο Έλγιν πούλησε τα Μάρμαρα του Παρθενώνα στη βρετανική κυβέρνηση, η οποία τα μετέφερε το 1816 στο Βρετανικό Μουσείο, όπου και βρίσκονται μέχρι σήμερα.

3. Πώς κρίνετε την ενέργεια του Κωνσταντίνου ν' αφήσει στην Κωνσταντινούπολη ναούς και βωμούς της παλιάς θρησκείας, πλάι στους νέους χριστιανικούς που έχτισε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η ενέργεια του Κωνσταντίνου ήταν σύμφωνη με το διάταγμα των Μεδιολάνων, καθώς αναγνώριζε έμπρακτα τον θρησκευτικό σεβασμό και την ελευθερία στη λατρεία των πιστών. Επιπλέον, με αυτό τον τρόπο εξασφαλιζόταν η γαλήνη, η τάξη και η ενότητα του κράτους.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις του Τετραδίου Εργασιών

1. Πώς κρίνετε την απόφαση του Κωνσταντίνου να αφήσει στην Κωνσταντινούπολη απείραχτους τους ναούς και τους βωμούς της παλιάς θρησκείας, πλάι στους νέους χριστιανικούς που έχτισε; Με ποια προηγούμενη ενέργειά του τη συσχετίζετε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η απόφαση του Κωνσταντίνου σχετίζεται με την έννοια της ανεξιθρησκίας, την οποία ο ίδιος καθιέρωσε με την υπογραφή του διατάγματος της ανεξιθρησκίας, το 313 μ.Χ., και τήρησε. Η διατήρηση μάλιστα στη νέα (χριστιανική) πρωτεύουσα ναών και βωμών της παλιάς θρησκείας δείχνει την πολιτική διορατικότητά του να αμβλύνει τις παλιές θρησκευτικές διαφορές, αλλά και να μη δημιουργήσει άλλες προστριβές ανάμεσα στους πολίτες της αυτοκρατορίας, οι οποίοι είχαν ταλαιπωρηθεί απ' αυτές στο μακροχρόνιο διάστημα των διωγμών. Ο σεβασμός και η ελευθερία στην άσκηση των λατρευτικών καθηκόντων των κατοίκων της αυτοκρατορίας, είτε ήταν οπαδοί της παλιάς θρησκείας είτε χριστιανοί, εξασφάλιζε τη γαλήνη και την τάξη στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας.

2. Διαβάστε στην πηγή 4 (σχολ. βιβλίο, σελ. 28) τους θρύλους για την επιλογή της θέσης και για το χτίσιμο της Πόλης, βρείτε στον χάρτη της τάξης σας την Τροία και το Βυζάντιο και, παρατηρώντας τον, συζητήστε για:

- *την αγωνία του αυτοκράτορα να βρει την καλύτερη θέση για τη νέα πρωτεύουσα.*
- *τα πλεονεκτήματα ή τα μειονεκτήματα καθεμιάς από τις δύο πόλεις.*
- *παλαιότερους ή νεότερους μύθους που γνωρίζετε για την παρέμβαση θεών ή αγίων στην ίδρυση, την ονομασία ή την προστασία κάποιων πόλεων.*

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

- Οι δυο πηγές αναδεικνύουν την έγνοια του Κωνσταντίνου για την επιλογή της θέσης και για τον σχεδιασμό της νέας πρωτεύουσας. Σύμφωνα με τον ιστορικό Σωζομενό, υποψήφιες για πρωτεύουσα πόλεις ήταν επίσης η Θεσσαλονίκη, καθώς και η Νίσσα (Ναϊσσός) της Σερβίας, στην οποία είχε γεννηθεί ο Κωνσταντίνος. Όλες αυτές οι συνυποψήφιες πόλεις φανερώνουν την αγωνία του Κωνσταντίνου για την τελική επιλογή.
- Συγκρίνοντας την Τροία με το Βυζάντιο παρατηρούμε ότι ανάμεσα στα πλεονεκτήματα που πρόσφερε η γεωγραφική θέση και των δυο πόλεων ήταν ότι βρίσκονταν στην Ανατολή, κοντά στις επαρχίες που δέχονταν εχθρικές επιδρομές και τα σύνορα θα μπορούσαν να προστατευθούν καλύτερα. Επίσης, στην Ανατολή οι πληθυσμοί στην πλειοψηφία τους ήταν χριστιανικοί και ελληνόφωνοι. Μια σημαντική διαφορά ανάμεσα στις δυο πόλεις, που φανερώνει τα μειονεκτήματα της Τροίας, ήταν η υψίστης στρατηγικής αλλά και μεγάλης εμπορικής σημασίας θέση που είχε η γεωγραφική θέση του Βυζαντίου. Επικοινωνούσε με τον Εύξεινο Πόντο, την Προποντίδα και το Αιγαίο μέσω της θαλάσσιας οδού και ένωνε τη Δύση με την Ανατολή μέσω των χερσαίων δρόμων. Από την Τροία δεν θα μπορούσε να ελέγχεται το εμπόριο από και προς τον Εύξεινο Πόντο και η επικοινωνία με τη Δύση με την Ανατολή από την ξηρά δεν θα γινόταν τόσο εύκολα όπως από την Κωνσταντινούπολη.
- Βλέπε άσκηση 1 στην ενότητα 6 του Τ. Εργ.

Σκεφτείτε επίσης τον πολιούχο-προστάτη άγιο της πόλης σας ή άλλων πόλεων που γνωρίζετε και τον τοπικό θρύλο που τον συνδέει με την πόλη.

3. Διαβάστε το κείμενο του Ηροδότου (Τ. Εργ., σελ. 10) και θυμηθείτε τους αρχαίους αποικισμούς. Συζητήστε στην τάξη αν και στην εποχή μας έχουμε παρόμοιες περιπτώσεις μετακίνησης των ανθρώπων για την αναζήτηση καλύτερης τύχης.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Το κείμενο του Ηροδότου συνδέεται με την προσπάθεια των ανθρώπων και την

αγωνία για την αναζήτησή τους να βρουν καλύτερο τόπο εγκατάστασης για να ζήσουν αλλά και με τους τολμηρούς αποικιστές. Η αγωνία αυτή οδηγεί τους ανθρώπους να αποζητούν τη βοήθεια του μαντείου ή των θείων.

Στην εποχή μας έχουμε παρόμοιες περιπτώσεις μετακίνησης ανθρώπων για αναζήτηση καλύτερης τύχης. Πολλοί άνθρωποι μεταναστεύουν από τον τόπο τους, που βασανίζεται από τη φτώχεια, την καταπίεση ή τους πολέμους, και αναζητούν καλύτερη ζωή στις αναπτυσσόμενες χώρες της Ευρώπης, στην Αμερική κ.α.

Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας*

Ερωτήσεις κατανόησης

- 7.1** Πότε ανοικοδομήθηκε και εγκαινιάστηκε η Κωνσταντινούπολη;
- 7.2** Σε ποιες ενέργειες προέβη ο Κωνσταντίνος για να καταστήσει την Πόλη ασφαλή;
- 7.3** Πώς κοσμήθηκε η νέα πρωτεύουσα;

Δραστηριότητες

7.4 Να συμπληρώσετε τα κενά που αφορούν τις ενέργειες του Κωνσταντίνου.

- α) Επισκευάστηκαν η και τα και χτίστηκαν
- β) Χτίστηκε η στο κέντρο της πόλης.
- γ) Μεταφέρθηκαν στην Κωνσταντινούπολη από τη Ρώμη.
- δ) Διατηρήθηκαν και της παλιάς θρησκείας.
- ε) Χτίστηκαν νέοι, ανάμεσα στους οποίους ο ναός της Αγίας Σοφίας, της Αγίας Ειρήνης και των Αγίων Αποστόλων.
- στ) Κατασκευάστηκαν, και τεράστιες που εξασφάλιζαν για έξι μήνες.

* Οι απαντήσεις στο Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

7.5 Να αντιστοιχίσετε τις χρονολογίες στη στήλη Α με τα γεγονότα στη στήλη Β.

Α

Β

1. 330 •	• α. η ανοικοδόμηση της Κωνσταντινούπολης
	• β. τα εγκαίνια της Πόλης
2. 324 •	• γ. η κατάργηση της Τετραρχίας
	• δ. ο θάνατος του Κωνσταντίνου
3. 337 •	• ε. ο Κωνσταντίνος γίνεται μονοκράτορας

Σύμφωνα με τον ιδρυτικό μύθο του Βυζαντίου, οι άποικοι ακολούθησαν τον χρησμό –πιθανώς του μαντείου των Δελφών– ο οποίος τους προέτρεπε να χτίσουν την πόλη τους απέναντι από την πόλη των «τυφλών». Ως τυφλοί υπονοούνταν οι κάτοικοι της Χαλκηδόνας, οι οποίοι είχαν ιδρύσει την πόλη τους νωρίτερα στην απέναντι ασιατική ακτή του Βοσπόρου δίχως να αντιληφθούν τα εξαιρετικά πλεονεκτήματα της τοποθεσίας του Βυζαντίου.

(από το διαδίκτυο)

Ο Χριστιανισμός γίνεται επίσημη θρησκεία

Διάγραμμα της ενότητας

- Ο Χριστιανισμός διαδίδεται και επικρατεί σε όλη την αυτοκρατορία.
- Ο αυτοκράτορας Ιουλιανός υπερασπίζεται την αρχαία λατρεία.
- Λίγο αργότερα ο Θεοδόσιος Α΄ θα επιβάλει τον Χριστιανισμό ως επίσημη θρησκεία του κράτους.

Αναλυτική παρουσίαση

Η νομιμοποίηση και εξάπλωση του Χριστιανισμού από τον Κωνσταντίνο και τον Κωνσταντίνο

Το διάταγμα των Μεδιολάνων και η στήριξη του από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο βοήθησαν στην καθολική εξάπλωση του Χριστιανισμού. Ο Κωνσταντίνος μετά το 313 μ.Χ.:

- προτιμούσε τους χριστιανούς στις δημόσιες θέσεις και τον στρατό.
- συγκάλεσε Οικουμενική Σύνοδο στη Νίκαια (325 μ.Χ.) και βοήθησε τους χριστιανούς να λύσουν τις θεολογικές τους διαφορές.
- βαπτίστηκε ο ίδιος χριστιανός, λίγο πριν από τον θάνατό του (337 μ.Χ.).

Την ίδια θετική στάση για τους χριστιανούς τήρησε και ο γιος του Κωνσταντίνου, που τον διαδέχτηκε.

Η πολιτική αυτή διακόπηκε όταν, το 361 μ.Χ., ανέλαβε αυτοκράτορας ο ανιψιός του Κωνσταντίνου, Ιουλιανός.

Ο Ιουλιανός και η υπεράσπιση της αρχαίας λατρείας

- Ο Ιουλιανός είχε σπουδάσει αρχαία ελληνική φιλοσοφία στην Αθήνα και την Α-ντιόχεια.

- Οι σπουδές και η ζωή του στην Αθήνα τού προκάλεσαν τον θαυμασμό για τον ελληνικό πολιτισμό, τους Ολύμπιους θεούς και τη λατρεία τους.
- Όταν έγινε αυτοκράτορας, προσπάθησε να επαναφέρει τη λατρεία της παλιάς θρησκείας και να περιορίσει τη χριστιανική. Η αρχαία θρησκεία όμως βρισκόταν πλέον στη δύση της και η νέα στην ανατολή της.

Τα αποτελέσματα από τα μέτρα του Ιουλιανού

- Τα μέτρα που πήρε ο Ιουλιανός δεν είχαν τα αποτελέσματα που περίμενε ο αυτοκράτορας και δεν βρήκαν ανταπόκριση από τον λαό.
- Ο Ιουλιανός άλλωστε κυβέρνησε την αυτοκρατορία μόνο για δύο χρόνια (361-363 μ.Χ.) και σκοτώθηκε πολεμώντας τους Πέρσες, σε ηλικία 32 ετών.
- Η προσπάθεια αυτή του Ιουλιανού, παρότι δεν είχε άμεσα αποτελέσματα, δημιούργησε σοβαρές αντιδράσεις και διαμάχες ανάμεσα στους πιστούς των δύο θρησκειών.

Ο Θεοδόσιος και η κήρυξη του Χριστιανισμού ως επίσημη θρησκεία

- Ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος, που τον διαδέχτηκε, κήρυξε τον Χριστιανισμό επίσημη θρησκεία και πήρε μέτρα κατά της θρησκείας των εθνικών.

Τα μέτρα του Θεοδόσιου κατά της θρησκείας των εθνικών

- α) Έκλεισε τους αρχαίους ναούς, απαγόρευσε τη λατρεία των αρχαίων θεών και όρισε, με νόμο, βαρύτατες ποινές για τους παραβάτες.
- β) Κατάργησε τους Ολυμπιακούς Αγώνες (392 μ.Χ.), τα Ελευσίνια μυστήρια κι έκλεισε το μαντείο των Δελφών.
- γ) Ανέχτηκε την καταστροφή και τη λεηλασία αρχαίων ναών, μνημείων και έργων τέχνης από φανατικούς χριστιανούς.

Τα αποτελέσματα από τα μέτρα του Θεοδόσιου

- Οι χριστιανοί ονόμασαν τον Θεοδόσιο «Μέγα» και τον Ιουλιανό «Παραβάτη» ή «Αποστάτη».
- Ο Χριστιανισμός τελικά επιβλήθηκε με τη διδασκαλία του και το έργο των πατέρων της Εκκλησίας.

Οι τρεις Ιεράρχες

Ιδιαίτερη συμβολή στην ειρηνική εξάπλωση του Χριστιανισμού είχαν οι τρεις ιεράρ-

χες, ο Μέγας Βασίλειος, ο Γρηγόριος Ναζιανζηνός και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, οι οποίοι συνδύασαν την αρχαία ελληνική παιδεία με τα διδάγματα της νέας θρησκείας.

Πληροφορίες για τα ιστορικά γεγονότα

«Προτιμούσε τους Χριστιανούς ... και τον στρατό»: Ο Κωνσταντίνος υποστήριζε τον Χριστιανισμό γιατί θεωρούσε ότι μπορούσε να παίξει ενοποιητικό ρόλο για το κράτος. Ήθελε να χρησιμοποιήσει τα ηθικά και οικονομικά πλεονεκτήματα της νέας θρησκείας προς όφελος του κράτους και οι αποφάσεις του ήταν σε συμφωνία με το διάταγμα της ανεξιθρησκείας.

«Η πολιτική αυτή διακόπηκε ... στην ανατολή της»: Στα χρόνια του αυτοκράτορα Ιουλιανού (361-363 μ.Χ.) η ειδωλολατρία και μαζί της ο αρχαίος κόσμος γνώρισαν μια σύντομη, τελευταία αναλαμπή. Ο θαυμασμός του για την ελληνική αρχαιότητα ήταν απεριόριστος και επιχείρησε να ξανακάνει την ειδωλολατρία επίσημη θρησκεία του κράτους. Διέταξε να ανοίξουν πάλι οι ειδωλολατρικοί ναοί που είχαν κλείσει και έπαιρνε μέρος και ο ίδιος στις ειδωλολατρικές θρησκευτικές τελετές. Επίσης, απομάκρυνε τους χριστιανούς από τα ανώτερα δημόσια αξιώματα και απαγόρευσε σε χριστιανούς καθηγητές να διδάσκουν φιλοσοφία και φιλολογία, γιατί πίστευε πως μόνο ειδωλολάτρες μπορούσαν να διδάξουν σωστά αυτές τις επιστήμες. Γι' αυτούς τους λόγους η Εκκλησία τον ονόμασε «παραβάτη» ή «απόστατη».

«Ο Ιουλιανός άλλωστε κυβέρνησε ... ηλικία 32 ετών»: Το 363, με έναν στρατό 65.000 ανδρών, ο Ιουλιανός εισέβαλε στην περσική επικράτεια και έπειτα από μια σειρά θεαματικών νικών έφτασε σε απόσταση αναπνοής από την πρωτεύουσα των σάσπιδων, την Κτησιφώντα. Πολύ σύντομα, όμως, ο Ιουλιανός και οι συνεργάτες του κατάλαβαν ότι η πόλη ήταν απόρθητη. Ο στρατός του άρχισε να υποχωρεί. Χάρη σε μια λάθος στρατηγική τακτική ο στρατός του Ιουλιανού βρέθηκε ξαφνικά χωρίς εφόδια και αντιμέτωπος με επιδρομές και ενέδρες. Κατά τη διάρκεια μιας ανάλογης επίθεσης, στις 26 Ιουλίου, ο ίδιος ο αυτοκράτορας πληγώθηκε θανάσιμα από μια λόχη που διαπέρασε τα πλευρά του και πέθανε.

«Ο Χριστιανισμός όμως τελικά επιβλήθηκε ... τα διδάγματα της νέας θρησκείας»: Οι τρεις Ιεράρχες ήταν από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της χριστιανικής διανόησης. Είχαν σπουδάσει σε φημισμένες σχολές της Αθήνας και των άλλων κέντρων του Ελληνισμού. Στράφηκαν κατά της αρχαίας ελληνικής θρησκείας, παράλληλα, όμως, αξιοποίησαν την αρχαία ελληνική φιλοσοφία για τη διαμόρφωση του δόγματος της τριαδικής θεότητας, διευκολύνοντας τον διάλογο και τη σύνθεση του Χριστιανισμού

και του Ελληνισμού. Η συνεισφορά τους στη λυτρωτική διέξοδο από τις αποκλίσεις του θρησκευτικού φανατισμού συνοψίζεται στο κήρυγμά τους ότι «*η θρησκεία της αγάπης μόνο με αγάπης λόγο και ειρήνης έργα μπορεί να επικρατήσει*».

● Σχολιασμός των πηγών και των εικόνων του σχολ. βιβλίου

1. Ο σταυρός ήταν σύμβολο της θρησκείας και του κράτους. (σελ. 29)

Η ευρεία χρήση του σταυρού ως σύμβολο του Χριστιανισμού ξεκίνησε στα χρόνια μετά τους διωγμούς, επί Μεγάλου Κωνσταντίνου, όταν εφαρμόστηκε το διάταγμα της ανεξιθρησκίας. Ο Κωνσταντίνος ισχυρίστηκε ότι είχε δει στον ουρανό ένα σύμβολο με τις λέξεις «εν τούτω νίκα» ως περίγραμμα σε αυτό πριν από μια σημαντική μάχη για την κυριαρχία του. Σύμφωνα με μερικούς, το σύμβολο αυτό ήταν το μονόγραμμα του Ιησού Χριστού – ένα «**X**» το οποίο διαπερνούσε ένα «**P**». Σύμφωνα με άλλους, ήταν το σύμβολο του σταυρού. Αργότερα, η μητέρα του Κωνσταντίνου, Ελένη, αναζήτησε το όργανο της σταύρωσης του Ιησού Χριστού στα Ιεροσόλυμα και βρήκε τον Τίμιο Σταυρό. Ο σταυρός στην εικόνα είναι χρυσός και διακοσμημένος με ανάγλυφες παραστάσεις που εικονίζουν πρόσωπα της χριστιανικής λατρείας.

2. Ιουλιανός. (σελ. 29)

Ο Ιουλιανός στο γλυπτό δεν εικονίζεται ως στρατιωτικός ηγέτης αλλά ως φιλόσοφος και ρήτορας, λόγω των σπουδών και του θαυμασμού του για τον αρχαίο πολιτισμό και την αρχαία λατρεία. Φορά αρχαιοελληνικό ιμάτιο που φορούσαν οι φιλόσοφοι, ενώ στο αριστερό του χέρι κρατά περγαμηνή. Το διάδημα που φορά στο κεφάλι φανερώνει την αυτοκρατορική του εξουσία.

3. Ο Θεοδόσιος Α' σε νόμιμα της εποχής. (σελ. 30)

Ο Θεοδόσιος Α', ο αποκαλούμενος «Μέγας», ανέβηκε στον θρόνο το 379 και παρέμεινε έως το 395. Υπήρξε ο τελευταίος αυτοκράτορας της Ανατολικής και της Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Το 380 μ.Χ. καθιέρωσε τον Χριστιανισμό ως την επίσημη θρησκεία της αυτοκρατορίας.

4. Φανατικοί χριστιανοί καταστρέφουν αρχαία μνημεία. (σελ. 30)

Η επικράτηση του Χριστιανισμού και του παραμερισμού του ελληνικού δωδεκάθεου και του ρωμαϊκού πάνθεου οδήγησε συχνά σε ενέργειες και συμπεριφορές φα-

νατισμού και μισαλλοδοξίας. Κύμα βίας ξέσπασε κατά των οπαδών της αρχαίας θρησκείας. Το πλήθος γκρέμιζε ή μετέβαλλε σε εκκλησίες τους αρχαίους ναούς και κατέστρεφε τα γυμνά αγάλματα. Οι βιαιότητες αυτές είχαν και ανθρώπινα θύματα. Στην εικόνα παρουσιάζονται φανατικοί χριστιανοί με πυρσούς, σφυριά και σίδερα στα χέρια να καταστρέφουν τους κίονες ενός ναού, αγάλματα και αμφορείς. Ο θρησκευτικός, όμως, αυτός φανατισμός είχε αρνητικά αποτελέσματα και βαρύτατες συνέπειες κατά του πολιτισμού. Οι φανατικοί χριστιανοί κατέστρεψαν αριστουργήματα του αρχαίου πολιτισμού, που ήταν κληρονομιά όχι μόνο του Ελληνισμού αλλά ολόκληρης της ανθρωπότητας.

4.α Επιστολή του φιλόσοφου Λιβάνιου, από την Αντιόχεια, στον αυτοκράτορα Θεοδόσιο. (σελ. 30)

Το παράθεμα είναι μια επιστολή διαμαρτυρίας του μεγάλου εθνικού φιλοσόφου και ρήτορα Λιβάνιου από την Αντιόχεια προς τον αυτοκράτορα Θεοδόσιο. Σε αυτήν ο Λιβάνιος καταγγέλλει με πικρή ειρωνεία τον τυφλό φανατισμό των χριστιανών μοναχών, οι οποίοι, χωρίς να έχει εκδοθεί σχετικός βασιλικός νόμος, κρατούν κλειστούς τους ναούς της αρχαίας θρησκείας, εμποδίζουν το άναμμα της φωτιάς στους βωμούς και την προσφορά λιβανιού και άλλων θυμιαμάτων στους θεούς, καταστρέφουν ανελέητα τα ιερά των οπαδών της αρχαίας θρησκείας και δολοφονούν τους ιερείς, όταν αντιδρούν ή διαμαρτύρονται. Η επιστολή μάς βοηθά να κατανοήσουμε το κύμα βίας που ξέσπασε κατά των μνημείων του αρχαίου κόσμου και των οπαδών της νέας θρησκείας στα τέλη του 4ου αι. και τις αρχές του 5ου αι., κατά το οποίο ακραίοι και φανατικοί χριστιανοί γκρέμιζαν ή μετέβαλλαν σε εκκλησίες τους αρχαίους ναούς και κατέστρεφαν τα γυμνά αγάλματα, ενώ κάποιες φορές οι διώξεις αυτές είχαν και ανθρώπινα θύματα.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Πώς κρίνετε τη στάση του Ιουλιανού και του Θεοδόσιου στα θρησκευτικά ζητήματα της εποχής;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ο Ιουλιανός, επηρεασμένος από την κλασική παιδεία, προσπάθησε μέσα από την αναβίωση της αρχαίας θρησκείας να αναβιώσει το μεγαλείο της κλασικής εποχής. Αφαίρεσε τα προνόμια τα οποία κατείχαν η χριστιανική θρησκεία και ο κλήρος και διέταξε να αναβιώσει η λατρεία στους παγανιστικούς ναούς της αυτοκρατορίας. Ο

Ιουλιανός θέλησε να παρουσιάσει αυτή τη διακήρυξη ως αποκατάσταση της δημόσιας απαγορευμένης λατρείας εκείνων των θεών οι οποίοι είχαν χαρίσει στη Ρώμη το παρελθόν της μεγαλείο. Ο στόχος αυτός όμως ήταν ανεδαφικός, παρά τις καλές προθέσεις και τις προσπάθειές του. Οι εποχές και οι συνθήκες είχαν αλλάξει και μια τέτοια ενέργεια ήταν καταδικασμένη να αποτύχει. Οι ενέργειες του Θεοδόσιου χαρακτηρίζονται από αυστηρότητα, έλλειψη ανοχής και μισαλλοδοξία. Προσπάθησε να επιβάλει τον Χριστιανισμό και να αφανίσει την παλιά θρησκεία χρησιμοποιώντας ακόμα και τη βία. Οι ενέργειές του ευνόησαν το ξέσπασμα βίας από φανατικούς χριστιανούς που κατέστρεψαν μνημεία του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού και ήταν αντίθετες με το πνεύμα της ανεξιθρησκίας.

2. Υπάρχει σήμερα θρησκευτική ελευθερία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Σήμερα υπάρχει θρησκευτική ελευθερία στις περισσότερες χώρες του δυτικού κόσμου. Σε κάποιες μεμονωμένες περιπτώσεις εμφανίζονται περιστατικά παραβίασης της θρησκευτικής ελευθερίας των μειονοτήτων. Σε κάποιες άλλες χώρες, όμως, δεν έχει κατοχυρωθεί μέχρι σήμερα η θρησκευτική ελευθερία και λόγω της μηδενικής ανεκτικότητας και του φανατισμού καθημερινά σημειώνονται παραβιάσεις και καταπίεσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις του Τετραδίου Εργασιών

1. Οι ενέργειες του Θεοδόσιου και του Ιουλιανού ήταν σύμφωνες με το πνεύμα του διατάγματος της ανεξιθρησκίας; Δικαιολογήστε την άποψή σας.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Οι ενέργειες των δύο αυτοκρατόρων, Θεοδόσιου και Ιουλιανού, δεν ήταν σύμφωνες με το πνεύμα του διατάγματος της ανεξιθρησκίας, όπως προκύπτει από τις αποφάσεις και τα μέτρα τους. Ο Ιουλιανός, από τη μια πλευρά, προσπάθησε να περιορίσει τον Χριστιανισμό και να αναβιώσει την παλιά λατρεία και ο Θεοδόσιος, από την άλλη, προσπάθησε να εδραιώσει τον Χριστιανισμό ως επίσημη θρησκεία, απαγορεύοντας στους οπαδούς της παλιάς θρησκείας να τελούν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα. Οι ενέργειες και των δυο αυτοκρατόρων φανερώνουν μισαλλοδοξία και έλλειψη ανεκτικότητας, που προκάλεσαν έντονες αντιθέσεις ανάμεσα στους κατοίκους της αυτοκρατορίας και ενθάρρυναν ενέργειες βίας και φανατισμού με δυσάρεστες επιπτώσεις για όλους.

2. Οι Χριστιανοί ονόμασαν τον Ιουλιανό «Παραβάτη» και τον Θεοδόσιο «Μέγα».
Δικαιολογούνται αυτοί οι χαρακτηρισμοί από τους ενέργειές τους;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Οι χαρακτηρισμοί «Παραβάτης» ή «Αποστάτης» για τον Ιουλιανό και «Μέγας» για τον Θεοδόσιο τους αποδόθηκαν από πολύ νωρίς μέσα σε συνθήκες έντασης και φανατισμού. Μέσα στο κλίμα του θρησκευτικού φανατισμού οδηγήθηκαν και οι δύο αυτοκράτορες σε λανθασμένες αλλά και σε σωστές ενέργειες. Οι τίτλοι αυτοί, όμως, τους αποδόθηκαν από τους χριστιανούς της εποχής τους, κρίνοντάς τους μονομερώς από τη θρησκευτική πολιτική που ακολούθησαν.

3. Βάλτε Χ στην κατάλληλη στήλη. Μετά τη συμπλήρωση του πίνακα, κρίνετε τις ενέργειες καθενός και δικαιολογήστε την άποψή σας.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ποιος αυτοκράτορας;	Κωνσταντίνος	Θεοδόσιος	Ιουλιανός
Βαπτίστηκε χριστιανός, λίγο πριν από τον θάνατό του.	X		
Έκλεισε τους αρχαίους ναούς.		X	
Ανέχτηκε την καταστροφή των αρχαίων μνημείων.		X	
Στήριξε την αρχαία θρησκεία.			X
Έβαλε μόνο χριστιανούς σε δημόσιες θέσεις.		X	
Κατάργησε τους ολυμπιακούς αγώνες.		X	
Αποφάσισε την ανεξιθρησκία.	X		
Όρισε τον Χριστιανισμό επίσημη θρησκεία του κράτους.		X	
Ασφάλισε με τείχη τη νεόκτιστη πόλη.	X		
Έχτισε διπλά τείχη γύρω από την Κωνσταντινούπολη.		X (Θεοδόσιος Β')	
Πέθανε πολεμώντας τους Πέρσες.			X

4. Διαβάστε την επιστολή-πηγή 4.α. (σχολ. βιβλίο, σελ. 30) του φιλόσοφου Λιβάνιου, παρατηρήστε την εικόνα 4 (σχολ. βιβλίο, σελ. 30) του μαθήματος καθώς και εκείνη των φυλακισμένων χριστιανών του μαθήματος 5 (σχολ. βιβλίο, σελ. 21) και:

- Συζητήστε για τις περιπτώσεις θρησκευτικού φανατισμού που υπάρχουν στην εποχή μας και έχετε πληροφορηθεί από τα μέσα ενημέρωσης.
- Αναζητήστε τις πιθανές αιτίες και εκτιμήστε τις συνέπειες που έχουν για τις χώρες στις οποίες συμβαίνουν.
- Προτείνετε τρόπο ειρηνικής επίλυσης αυτών των διαφορών, με μια λέξη και δικαιολογήστε την πρότασή σας.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Σήμερα υπάρχουν εκδηλώσεις θρησκευτικού φανατισμού κυρίως σε μουσουλμανικές χώρες, όπως στο Ιράκ, στο Αφγανιστάν κ.ά., αλλά και σε κάποιες της Δύσης, όπως τις ΗΠΑ. Ως πρωταρχική αιτία μπορεί να θεωρηθεί η έλλειψη εκπαίδευσης, η οποία στερεί τον άνθρωπο από την κριτική σκέψη και ευνοεί την εκδήλωση φαινομένων βίας και φανατισμού. Αιτία είναι επίσης η φτώχεια και το χαμηλό βιοτικό επίπεδο που κάνει τους ανθρώπους συντηρητικούς, αμετακίνητους από τις παλιές αντιλήψεις και καχύποπτους απέναντι στις αλλαγές της εποχής. Οι συνέπειες για τις χώρες όπου υπάρχει θρησκευτικός φανατισμός είναι η επικράτηση μισαλλοδοξίας και βίας και συχνά οι εμφύλιες συγκρούσεις. Η διαρκής αυτή εσωτερική αναταραχή έχει ολέθρια αποτελέσματα για την κοινωνική γαλήνη, την οικονομία και τον πολιτισμό των κρατών αυτών. Η ειρηνική επίλυση των θρησκευτικών διαφορών μπορεί να επέλθει με την ανεξιθρησκία. Χρειάζεται, όμως, η παιδεία που με τα ανθρωπιστικά ιδεώδη θα εμπνεύσει τον σεβασμό απέναντι στις θρησκευτικές πεποιθήσεις όλων των ανθρώπων και θα καλλιεργήσει πνεύμα σεβασμού στην ελευθερία και στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας*

Ερωτήσεις κατανόησης

- 8.1** Ποια ήταν τα μέτρα που έλαβε ο Κωνσταντίνος για την εξάπλωση του Χριστιανισμού;
- 8.2** Ποιες ήταν οι ενέργειες του Ιουλιανού για την επαναφορά της παλαιάς θρησκείας;

* Οι απαντήσεις στο Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

8.3 Ποιες ήταν οι ενέργειες του Θεοδοσίου για την επικράτηση του Χριστιανισμού;

8.4 Ποια ήταν η συμβολή των τριών Ιεραρχών στην ειρηνική εξάπλωση του Χριστιανισμού;

Δραστηριότητες

8.5 Να αντιστοιχίσετε τους αυτοκράτορες στη στήλη Α με τις ενέργειές τους στη στήλη Β.

A	B
1. Κωνσταντίνος •	α. έκλεισε τους αρχαίους ναούς β. προσπάθησε να επιβάλει τη νέα θρησκεία γ. προσπάθησε να επαναφέρει την αρχαία θρησκεία δ. κατάργησε τους Ολυμπιακούς Αγώνες ε. υποστήριξε το διάταγμα της ανεξιθρησκίας
2. Ιουλιανός •	- στ. έδειξε ανεκτικότητα απέναντι σε όλα τα θρησκευτικά δόγματα ζ. προτίμησε τους χριστιανούς στις δημόσιες θέσεις και στον στρατό
3. Θεοδόσιος •	η. έκλεισε το μαντείο των Δελφών θ. ανέχτηκε την καταστροφή και τη λεηλασία αρχαίων ναών

Η βασιλόπιτα

Κατά τη θρησκευτική λοιπόν παράδοση, το 330-379 μ.Χ. την Καισαρεία της Καππαδοκίας στη Μικρά Ασία, όπου επίσκοπος ήταν ο Μέγας Βασίλειος, ήλθε να την καταλάβει ο έπαρχος της Καππαδοκίας με πρόθεση να τη λεηλατήσει. Τότε ο Μέγας Βασίλειος ζήτησε από τους πλούσιους της πόλης του να μαζέψουν ό,τι χρυσαφικά μπορούσαν προκειμένου να τα παραδώσει ως «λύτρα» στον επερχόμενο κατακτητή. Πράγματι συγκεντρώθηκαν πολλά τιμαλφή. Κατά την παράδοση όμως, είτε επειδή μετάνιωσε ο έπαρχος είτε (κατ' άλλους) ως εκ θαύματος, επειδή ο Άγιος Μερκούριος με πλήθος Αγγέλων απομάκρυνε τον στρατό του, ο έπαρχος απάλλαξε την πόλη από επικείμενη καταστροφή. Προκειμένου όμως ο Μέγας Βασίλειος να επιστρέψει τα τιμαλφή στους δικαιούχους, μη γνωρίζοντας σε ποιον ανήκει τι, έδωσε εντολή να παρασκευαστούν μικροί άρτοι εντός των οποίων τοποθέτησε ανά

ένα των νομισμάτων ή τιμαλφών και τα διένειμε στους κατοίκους την επομένη του εκκλησιασμού. Το γεγονός αυτό απέληξε σε διπλή χαρά από της αποφυγής της καταστροφής της πόλης και συνεχίσθηκε η παράδοση αυτή κατά τη μνήμη της ημέρας του θανάτου του (εορτή του Αγίου και Μεγάλου Βασιλείου).

Βασιλόπιτα: Ονομάζεται η πίτα που παρασκευάζεται για την ημέρα της γιορτής του Αγίου Βασιλείου (1η Ιανουαρίου), ειδικά για τη γιορτή της Πρωτοχρονιάς, μέσα στην οποία τοποθετείται ένα τυχερό νόμισμα (φλουρί).

Το έθιμο της βασιλόπιτας προέρχεται από τα ρωμαϊκά Saturnalia (Κρόνια), μεγάλη και σημαντική αγροτική γιορτή των Ρωμαίων που γιορτάζονταν 17-23 Δεκεμβρίου. Κατά τη διάρκεια της γιορτής προσφέρονταν στους θεούς οι απαραίτες των γεννημάτων και ταυτόχρονα αναδεικνυόταν με κλήρωση «ο βασιλιάς των Σατουρναλίων», που χαρακτηριζόταν ως τυχερό πρόσωπο της ημέρας και του αποδίδονταν τιμές. Τα Σατουρνάλια αποτέλεσαν έμπνευση για διάφορες λαϊκές χριστουγεννιάτικες συνήθειες. Η λαϊκή παράδοση συνέδεσε αργότερα το έθιμο με τον Μ. Βασίλειο.

Η αυτοκρατορία χωρίζεται σε Ανατολική και Δυτική

Διάγραμμα της ενότητας

- Ο Θεοδόσιος χωρίζει ξανά την αυτοκρατορία σε Ανατολική και Δυτική.
- Η Ανατολική (Βυζαντινή) οργανώνεται και προοδεύει.
- Οι Γότθοι κατακτούν τη Δυτική.
- Οι Βάνδαλοι περνούν στην Αφρική και κυριεύουν την Καρχηδόνα.

Αναλυτική παρουσίαση

Η εισβολή νέων φύλων, 4ος αι. μ.Χ.

Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία μένει ενωμένη έως τα τέλη του 4ου μ.Χ. αιώνα.

Τα τελευταία χρόνια της βασιλείας του Θεοδόσιου όμως μετακινούμενοι λαοί –**Ούννοι, Γότθοι και Βάνδαλοι**– παραβιάζουν τα βόρεια σύνορα και απειλούν την αυτοκρατορία.

Τότε ο Θεοδόσιος, λίγο πριν από τον θάνατό του (**395 μ.Χ.**), μοίρασε την αυτοκρατορία στους δύο γιους του, πιστεύοντας ότι έτσι θα κυβερνιόταν καλύτερα.

Ο **Αρκάδιος** πήρε το **ανατολικό** της τμήμα και ο **Ονώριος** το **δυτικό**.

α) Το Ανατολικό κράτος

Η οργάνωση του Ανατολικού κράτους

Ο Αρκάδιος και ο γιος του, Θεοδόσιος Β΄, που τον διαδέχτηκε, οργάνωσαν το Ανατολικό κράτος και αντιμετώπισαν τον κίνδυνο με πολεμικά και διπλωματικά μέσα:

α) Οχύρωσαν με διπλό τείχος την Πόλη και έβαλαν πλωτές φρουρές στον Δούναβη.

β) Έκλεισαν πολυδάπανες συμφωνίες ειρήνης με τους γείτονες που τους απειλούσαν. Σε κάποιους απ' αυτούς, μάλιστα, έδωσαν γη για καλλιέργεια και άλλους τους πήραν ως μισθοφόρους στον βυζαντινό στρατό.

Οι κάτοικοι του Ανατολικού κράτους

Οι κάτοικοι του Ανατολικού κράτους εκτιμούσαν όλα αυτά, ένιωθαν ασφαλείς και βοηθούσαν το έργο των αυτοκρατόρων.

Αν και ανήκαν σε διαφορετικά έθνη, αποδέχονταν όλοι τον ρωμαϊκό νόμο, τη χριστιανική θρησκεία και την ελληνική γλώσσα. Ήταν τα κοινά στοιχεία που τους ένωναν.

β) Το Δυτικό κράτος

Οι επιθέσεις των Γόθων

Στο Δυτικό κράτος τα πράγματα εξελίχθηκαν διαφορετικά. Εκεί, οι **Γόθοι**, με αρχηγό τον **Αλάριχο**, κατάφεραν να κυριεύσουν τη Ρώμη, να τη λεηλατήσουν επί τρεις ημέρες και ν' αποχωρήσουν παίρνοντας μαζί τους μεγάλο μέρος των θησαυρών της (410 μ.Χ.).

Αργότερα οι Γόθοι κατέκτησαν τις δυτικές επαρχίες της Γαλλίας, της Ισπανίας και της Ιταλίας.

Οι επιθέσεις των Ούννων

Το ίδιο σχεδίαζαν να κάνουν, λίγα χρόνια αργότερα, και οι **Ούννοι**, που με αρχηγό τον **Απτίλα** απειλούσαν τα σύνορα του Δυτικού ρωμαϊκού κράτους. Ο Ρωμαίος στρατηγός Αέτιος, όμως, αφού συμμεάχησε πρώτα με τους Γόθους, νίκησε τους Ούννους και συνέτριψε τον στρατό τους στα Καταλαυνικά Πεδία.

Οι επιθέσεις των Βανδάλων

Τα επόμενα χρόνια οι οργανωμένες γοθτικές φυλές επιτέθηκαν πάλι κατά των δυτικών επαρχιών. Το Δυτικό ρωμαϊκό κράτος, αδύναμο και οικονομικά και στρατιωτικά, δεν μπόρεσε αυτή τη φορά να τους αντιμετωπίσει. Έτσι, μια απ' αυτές τις φυλές, οι **Βάνδαλοι**, με αρχηγό τους τον **Γελίμερο**, πέρασαν τον Ρήνο και μέσα από τη Γαλλία και την Ισπανία έφτασαν στο Γιβραλτάρ. Από εκεί, σχεδόν ανεμπόδιστοι, πέρασαν στη βόρεια Αφρική, κατέλαβαν την Καρχηδόνα και την έκαναν πρωτεύουσά τους.

Η οριστική διάλυση του Δυτικού ρωμαϊκού κράτους

Στην τελευταία επιδρομή των Γόθων ο αρχηγός των **Οστρογόθων Θεουδέριχος** ίδρυσε το «γοθικό βασίλειο της Ιταλίας» με πρωτεύουσα τη Ραβέννα. Έτσι το 476 μ.Χ. το Δυτικό ρωμαϊκό κράτος διαλύθηκε οριστικά.

«Η βυζαντινή αυτοκρατορία ... του 4ου αιώνα μ.Χ.»: Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία έμεινε ενωμένη εβδομήντα περίπου χρόνια (330-395 μ.Χ.). Το διάστημα αυτό ήταν αρκετό για να φανούν οι αδυναμίες διακυβέρνησής της, έστω και αν τώρα είχε έδρα την Κωνσταντινούπολη. Ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος χώρισε ξανά την αυτοκρατορία σε Ανατολική και Δυτική, πιστεύοντας ότι έτσι το κράτος θα έλυνε καλύτερα τα σοβαρά εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα που αντιμετώπιζε. Η απόφασή του όμως να αναθέσει τη διοίκηση των νέων κρατών στους δυο γιους του έδωσε σε πολλούς την αφορμή να θεωρήσουν ότι η διανομή αυτή ήταν περισσότερο οικογενειακή παρά πολιτική υπόθεση. Το Ανατολικό κράτος οργανώθηκε και ξεπέρασε τους εξωτερικούς κινδύνους. Το Δυτικό όμως λύγισε, κατακτήθηκε από τους μετακινούμενους Γότθους και τελικά υποτάχθηκε σ' αυτούς.

«Ο Αρκάδιος και ο γιος του Θεοδόσιος Β' ... που τους απειλούσαν»: Ο Θεοδόσιος άλλαξε πολιτική απέναντι στους επιδρομείς. Για να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο τους παραχώρησε εδάφη στη Θράκη και στη Φρυγία της Μ. Ασίας και οργάνωσε σώματα Γότθων μισθοφόρων, που γρήγορα έγιναν αξιόμαχα τμήματα του στρατού. Έτσι οι Γερμανοί άρχισαν να εισχωρούν ειρηνικά στον στρατό, αλλά και στη διοίκηση.

«Εκεί, οι Γότθοι με αρχηγό ... θησαυρών της (410 μ.Χ.)»: Το 410 μ.Χ. πέθανε ο Αλάριχος και ο διάδοχός του οδήγησε τους Βησιγότθους στη νότια Γαλατία και τους εγκατέστησε εκεί. Έτσι ιδρύθηκε το Βησιγοτθικό βασίλειο με έδρα την Τολώσα (σημερινή Τουλούζη), που ήταν και το πρώτο «βαρβαρικό» βασίλειο στο έδαφος του Δυτικού ρωμαϊκού κράτους.

«Το ίδιο σχεδίαζαν ... στα Καταλαυνικά πεδία»: Το 445 ηγέτης των Ούννων έγινε ο περίφημος Αττίλας, που, έπειτα από δύο χρόνια, πραγματοποίησε μια τρομερή επιδρομή στα βυζαντινά εδάφη και σάρωσε τη Βαλκανική. Το Βυζάντιο αναγκάστηκε να υπογράψει ταπεινωτική συνθήκη και να πληρώσει βαρύ φόρο.

Στη συνέχεια ο Αττίλας στράφηκε προς τη Δύση και το 451 εισέβαλε στη Γαλατία. Εκεί τον αντιμετώπισε ο στρατηγός του Δυτικού ρωμαϊκού κράτους Αέτιος. Σε μια σκληρή μάχη που έγινε στα Καταλαυνικά Πεδία οι Ούννοι αναγκάστηκαν τελικά να υποχωρήσουν. Μετά τον θάνατο του Αττίλα (453) το ουννικό κράτος διαλύθηκε.

«Έτσι μια από αυτές τις φυλές, οι Βάνδαλοι ... πρωτεύουσά τους»: Μετά τη δημιουργία του βασιλείου των Βησιγόθων ακολούθησε η ίδρυση του κράτους των Βανδάλων στη Βόρεια Αφρική. Από εκεί με στόλο που δημιούργησαν, άρχισαν πειρατικές επιδρομές στα παράλια της Ιταλίας και της Ελλάδας.

«Με την ίδια ευκολία ... και της Ιταλίας»: Οι εγκαταστάσεις Γερμανών στα εδάφη του Δυτικού ρωμαϊκού κράτους συνεχίστηκαν ολόκληρο το πρώτο μισό του 5ου αιώνα. Ιδρύθηκε στη ΝΑ Γαλλία το κράτος των Βουργουνδίων και στη ΒΔ το κράτος των Φράγκων, ενώ τα γερμανικά φύλα των Άγγλων και των Σαξόνων άρχισαν την κατάκτηση της Βρετανίας. Στα μέσα του 5ου αιώνα το Δυτικό ρωμαϊκό κράτος είχε περιοριστεί ε-
δαφικά μόνο στην Ιταλία.

«Στην τελευταία μάλιστα ... τη Ραβέννα»: Οι Οστρογότθοι αρχικά είχαν υποταχθεί στους Ούννους και τους ακολουθούσαν στις επιδρομές τους. Μετά τον θάνατο του Αττίλα, όμως, και τη διάλυση των συνόρων δημιούργησαν δικό τους κράτος. Το 488 ο Βυζαντινός αυτοκράτορας Ζήνων έστρεψε τους Οστρογότθους προς την Ιταλία και ανέθεσε στον αρχηγό τους Θεουδέριχο να χτυπήσει τον διοικητή των Γερμανών μισθοφόρων Οδόακρο, που είχε γίνει εντελώς ανεξάρτητος. Ο αγώνας ανάμεσα στον Θεουδέριχο και τον Οδόακρο κράτησε 4 χρόνια και ήταν πολύ σκληρός. Τέλος, ο Οδόακρος εξοντώθηκε, επικράτησε ο Θεουδέριχος και ίδρυσε το Οστρογοτθικό βασίλειο της Ιταλίας με πρωτεύουσα τη Ραβέννα.

● Σχολιασμός των πηγών και των εικόνων του σχολ. βιβλίου

1. Χάρτης του Ανατολικού και του Δυτικού ρωμαϊκού κράτους, μετά τη διαίρεση της αυτοκρατορίας από τον Θεοδόσιο. (σελ. 31)

Στον χάρτη διακρίνουμε το Ανατολικό και το Δυτικό ρωμαϊκό κράτος μετά τη διαίρεση της αυτοκρατορίας από τον Θεοδόσιο. Σύμφωνα με αυτή, στην επικράτεια του Ανατολικού κράτους με αυτοκράτορα τον Αρκάδιο υπάγονταν: η Μικρά Ασία, η Βαλκανική χερσόνησος, το δυτικό Ιλλυρικό κράτος (η σημερινή Κροατία), η Συρία, η Παλαιστίνη και η Αίγυπτος. Στην επικράτεια του Δυτικού κράτους με αυτοκράτορα τον Ονώριο υπάγονταν: το βορειοδυτικό τμήμα της Βαλκανικής χερσονήσου, ένα μεγάλο μέρος της κεντρικής Ευρώπης, η Ιταλία, η Γαλατία (μέχρι τον Ρήνο ποταμό), η Ισπανία, ένα τμήμα της Βρετανίας και η δυτική Βόρεια Αφρική.

2. Αρκάδιος. (σελ. 32)

Ο Αρκάδιος ήταν αυτοκράτορας της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, γιος του Μεγάλου Θεοδοσίου. Βασίλευσε από το 395 ως το 408 και όταν ανέβηκε στον θρόνο ήταν δεκαοκτώ ετών. Ο Αρκάδιος πέθανε, αφού βασίλεψε για 30 χρόνια. Στον θρόνο τον διαδέχτηκε ο γιος του Θεοδόσιος Β΄.

3. Χάρτης της πορείας των Ούννων, από τη μακρινή Ασία και τις Πύλες του Καυκάσου στην Ευρώπη και στα σύνορα του ρωμαϊκού κράτους. (σελ. 32)

Η νομαδική φυλή των Ούννων, τουρκικής καταγωγής, τον 4ο μ.Χ. αιώνα ξεκίνησε από την Ασία και, προχωρώντας προς τα δυτικά, κατέκλυσε την Ευρώπη κι ερήμωσε πολλές χώρες. Οι πρώτοι Ούννοι είχαν εγκατασταθεί στη Μογγολία τον 2ο π.Χ. αιώνα κι από κει έφτασαν στην περιοχή ανάμεσα στα δύο ποτάμια Ουράλη και Βόλγα. Στα 375 μ.Χ. μια ουννική φυλή, αφού υπέταξε τους Οστρογότθους και τους Βησιγότθους, εγκαταστάθηκε τον 4ο αιώνα στην εύφορη κοιλάδα του Δούναβη. Ο αρχηγός των Ούννων Ρουγίλας οργάνωσε ισχυρό κράτος και άρχισε τις επιδρομές και τις επιθέσεις εναντίον του Βυζαντινού κράτους. Στα 434 μ.Χ. τον Ρουγίλα τον διαδέχτηκε ο Αττίλας, που απαίτησε από το Βυζάντιο να του δώσει τεράστια χρηματικά ποσά. Στην άρνηση του Βυζαντινού αυτοκράτορα, ο Αττίλας οργάνωσε μια φοβερή εκστρατεία και, κατεβαίνοντας ορμητικά προς τα νότια, κατέστρεψε τη Μοισία, τη Θράκη και τη Μακεδονία κι ερήμωσε πάνω από 70 πόλεις.

Ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος αναγκάστηκε να υπογράψει ταπεινωτική συνθήκη, να του παραχωρήσει μεγάλες περιοχές στα νότια του Δούναβη και 6.000 λίτρες χρυσάφι και να του δίνει κάθε χρόνο 2.100 λίτρες χρυσάφι. Μετά τη νίκη του ο Αττίλας με 700.000 στρατό κατάλαβε τη Γερμανία, μπήκε στη Ρωσία και, επιστρέφοντας, έφτασε μέχρι τη Γαλατία. Τον Αττίλα αντιμετώπισε στα 451 στα Καταλαυνικά Πεδία ο Αέτιος, αρχηγός στρατού που τον αποτελούσαν Ρωμαίοι, Γαλάτες, Βουργουνδοί και Βησιγότθοι. Στην περίφημη σύγκρουση, που έμεινε γνωστή στην ιστορία ως «μάχη των Εθνών», ο Αττίλας νικήθηκε με φοβερές απώλειες. Παρ' όλα αυτά, συγκεντρώνοντας τις δυνάμεις του, μπήκε στην Ιταλία κι έφτασε μπροστά στα τείχη της Ρώμης. Επειδή όμως φοβερή αρρώστια αποδεκάτισε το στρατό του, αναγκάστηκε να υποχωρήσει και να εγκαταλείψει τα μεγαλεπήβολα σχέδιά του. Μετά τον θάνατο του Αττίλα, το 452 μ.Χ., το κράτος των Ούννων διαλύθηκε και έσβησαν τα ίχνη του στην ιστορία.

4. Ο ρωμαϊκός στρατός αντιμετώπισε αποτελεσματικά τις επιθέσεις των Ούννων. (σελ. 33)

Βλέπε παραπάνω, τον σχολιασμό της εικόνας 3.

5. Εξελληνισμός του Ανατολικού κράτους. (σελ. 33)

Στη διάρκεια του 5ου αιώνα ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος Β' και η φιλογράμματη σύζυγός του Ευδοκία αναδιοργάνωσαν την Ανώτατη Σχολή της Κωνσταντινούπολης, το «Πανεπιστήμιο». Το 425 μ.Χ. εξέδωσαν διάταγμα σύμφωνα με το οποίο ιδρύθηκε

το Πανδιδακτήριο. Σε αυτό διδάσκονταν η ελληνική και η λατινική γραμματική, η ελληνική και η λατινική ρητορική, φιλοσοφία και δίκαιο. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι αρχίζουν να συντάσσονται διαθήκες, διατάγματα και δικαστικές αποφάσεις και στην ελληνική γλώσσα, γεγονός που μαρτυρά τον έντονο ελληνικό χαρακτήρα που αποκτά η αυτοκρατορία. Η ελληνική γλώσσα, που ήταν κυρίαρχη στην Ανατολή, γίνεται η βασική γλώσσα της παιδείας και σταδιακά εισχωρεί στη δημόσια ζωή και τον κρατικό μηχανισμό.

5.1 Η αυτοκράτειρα Ευδοκία έφερε την ελληνική Παιδεία από την Αθήνα στην Κωνσταντινούπολη. (σελ. 33)

Η φιλογράμματη αυτοκράτειρα Ευδοκία, της οποίας το βαφτιστικό όνομα ήταν Αθηναΐς, γεννήθηκε στην Αθήνα και ήταν κόρη Αθηναίου καθηγητή της ρητορικής. Η Ευδοκία ασπάστηκε τον Χριστιανισμό, όταν το 421 μ.Χ. παντρεύτηκε τον Θεοδόσιο Β' και διακρίθηκε ως προστάτιδα της Εκκλησίας και του μοναχισμού στην Κωνσταντινούπολη και στην Παλαιστίνη. Όμορφη, εκπαιδευμένη στη φιλοσοφία και τη ρητορική από τον πατέρα της, σοφιστή Λεόντιο Αθηναΐδα, βαπτίστηκε χριστιανή με το όνομα Ευδοκία και προώθησε τα γράμματα στην Αθήνα. Φέρεται να έχτισε στην Αρχαία Αγορά το Παλάτι των Γιγάντων και πιθανότατα τη μνημειώδη εκκλησία μέσα στη Βιβλιοθήκη Αδριανού, τον 5ο αι. Η Ευδοκία είχε τιμηθεί με άγαλμα και στην Αρχαία Αγορά της Αθήνας, το οποίο, σύμφωνα με έμμετρο επίγραμμα, έστησε ο σύζυγός της Θεοδόσιος Β'.

6. Οι Ούννοι. (σελ. 33)

Το απόσπασμα του Γότθου ιστορικού Ιορδάνη μάς πληροφορεί για τη μορφή και τις συνήθειες των Ούννων. Σύμφωνα με αυτό, οι Ούννοι ήταν μικρόσωμοι, ευέλικτοι και επιδέξιοι ιππείς και τοξότες. Ήταν επίσης πολύ σκληραγωγημένοι, καθώς χάραζαν τα νεογέννητα παιδιά στα μάγουλα με σπαθί, για να αντέχουν στα τραύματα. Χάρη στα χαρακτηριστικά τους αυτά και στην πολεμική τους δεινότητα, προκαλούσαν φόβο στους αντιπάλους τους, οι οποίοι, όταν τους αντίκριζαν, τρομοκρατούνταν και τρέπονταν σε φυγή.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Γιατί ο Θεοδόσιος χώρισε την αυτοκρατορία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Τα τεράστια προβλήματα και οι κίνδυνοι που απειλούσαν την αυτοκρατορία από τους εξωτερικούς εχθρούς οδήγησαν τον Θεοδόσιο στην απόφαση να μοιράσει την αυτοκρατορία στους δυο γιους του, Αρκάδιο και Ονώριο, πιστεύοντας ότι με αυτό τον τρόπο η αυτοκρατορία θα μπορούσε να κυβερνηθεί καλύτερα. Οι κατοπινές εξελίξεις δικαίωσαν τον Θεοδόσιο για τη διαίρεση αυτή.

2. Με ποιους τρόπους αντιμετώπισε το Ανατολικό τμήμα τους κινδύνους από τις επιδρομές;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Το Ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας αντιμετώπισε τους κινδύνους με πολεμικά, αλλά και διπλωματικά και αμυντικά μέσα. Στα αμυντικά περιλαμβάνονται η οχύρωση της πόλης με διπλό τείχος και η εγκατάσταση πλωτών φρουρών στον Δούναβη. Στα διπλωματικά περιλαμβάνονται οι συμφωνίες ειρήνης με τους γειτονικούς λαούς που τους απειλούσαν, η παραχώρηση γης για καλλιέργεια και ο διορισμός τους στον βυζαντινό στρατό ως μισθοφόρων.

3. Ποιους εχθρούς αντιμετώπισε και πώς το Δυτικό τμήμα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Το Δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας αντιμετώπισε πολλούς εξωτερικούς εχθρούς. Συγκεκριμένα οι εχθροί που αντιμετώπισε ήταν: α) Οι Γότθοι με αρχηγό τον Αλάριχο, το 410 μ.Χ. Αρχικά, υποχώρησαν. Αργότερα, όμως, κατέκτησαν τις δυτικές επαρχίες της Γαλλίας, της Ιταλίας και της Ισπανίας. Τελικά, οι Οστρογότθοι με τον Θεοδέριχο ίδρυσαν το γοτθικό βασίλειο της Ιταλίας. β) Οι Ούννοι με αρχηγό τον Ατίλα. Τον στρατό των Ούννων συνέτριψε ο Ρωμαίος στρατηγός Αέτιος στα Καταλαυνικά Πεδία. γ) Οι Βάνδαλοι με αρχηγό τον Γελίμερο, οι οποίοι περνώντας από τον Ρήνο, μέσα από τη Γαλλία και την Ισπανία, έφτασαν στο Γιβραλτάρ και περνώντας στη Βόρειο Αφρική ίδρυσαν το κράτος τους. Το Δυτικό τμήμα διεξάγοντας συνεχείς πολέμους εξασθένησε οικονομικά και στρατιωτικά με αποτέλεσμα να υποκύψει και να διαλυθεί οριστικά το 476 μ.Χ.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις του Τετραδίου Εργασιών

1. Παρατηρήστε τον χάρτη 1 (σολ. βιβλίο, σελ. 31) του μαθήματος και περιγράψτε τα όρια του Ανατολικού και τα όρια του Δυτικού τμήματος της αυτοκρα-

τορίας, όπως διαμορφώθηκαν μετά τον χωρισμό τους. Βρείτε τις περιοχές αυτές στον χάρτη της τάξης σας και δείξτε τες (περίπου) με βάση τα όρια αυτά.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Βλέπε παραπάνω, σχολιασμό της εικόνας 1.

2. Στο κείμενο αναφέρεται ότι ο Αρκάδιος «αντιμετώπισε τους εχθρικούς κινδύνους και με διπλωματικά μέσα». Υπάρχουν και σήμερα κράτη που έχουν διαφορές μεταξύ τους; Με ποιους τρόπους γίνεται η ειρηνική επίλυσή τους; Ποιος διεθνής οργανισμός προσπαθεί να συμβάλλει σ' αυτό τον σκοπό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ανέκαθεν, αλλά και σήμερα υπάρχουν κράτη που έχουν διαφορές μεταξύ τους. Στην ειρηνική επίλυση των διαφορών σημαντικό ρόλο παίζει η διπλωματία. Τις διπλωματικές διαπραγματεύσεις στην αρχαία Ελλάδα αναλάμβαναν οι αμφικτιονίες, θρησκευτικές και πολιτικές ενώσεις πόλεων, που ανάμεσα σε άλλα ρύθμιζαν τις διαφορές και εξασφάλιζαν τις ειρηνικές σχέσεις μεταξύ των λαών. Αργότερα, ο θεσμός αυτός αντικαταστάθηκε από τα κοινά και τις συμπολιτείες.

Τον ρόλο αυτό σήμερα έχει αναλάβει ο διεθνής οργανισμός ΟΗΕ (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών), ο οποίος ιδρύθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και αναλαμβάνει ρόλο διαμεσολάβησης και διαιτησίας μεταξύ των διαφορών των κρατών για την ειρηνική τους επίλυση και την αρμονική συμβίωση.

3. Αντιστοιχίστε τα πρόσωπα με την εθνικότητα του καθενός και τις ενέργειές του. Σχολιάστε τα αποτελέσματα καθεμιάς από τις ενέργειες.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Καταγωγή	Πρόσωπο	Ενέργεια
Γότθος	Αλάριχος Θευδέριχος	Λεηλάτησε τη Ρώμη. Ίδρυσε γοτθικό βασίλειο.
Ρωμαίος	Αέτιος Αρκάδιος Ονώριος	Νίκησε τους Ούννους. Έγινε αυτοκράτορας στην Ανατολή. Έγινε αυτοκράτορας στη Δύση.
Ούννος	Αττίλας	Απειλούσε κι αυτός τη Ρώμη.
Βάνδαλος	Γελίμερος	Κατέλαβε την Καρχηδόνα.

4. Διαβάστε το αρχικό κείμενο, στην πηγή 6 (σχολ. βιβλίο, σελ. 33) και στη λεζάντα της εικόνας 3 (σχολ. βιβλίο, σελ. 32) όσα αναφέρονται για τους Ούννους. Παρατηρήστε την εικόνα 4 (σχολ. βιβλίο, σελ. 33) και συζητήστε στην τάξη τους λόγους για τους οποίους οι Ρωμαίοι νίκησαν τους «τρομερούς» Ούννους, ενώ υποτάχθηκαν εύκολα, λίγο αργότερα, στους Γότθους.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Οι Ρωμαίοι κατάφεραν να υποτάξουν τους «τρομερούς» Ούννους του Απτίλα, όπως διακρίνουμε και από την εικόνα, αφενός χάρη στον αρτιότερο εξοπλισμό και την εκπαίδευση των ρωμαϊκών λεγεώνων, και αφετέρου χάρη στο γεγονός ότι ο Ρωμαίος στρατηγός Αέτιος συμμάχησε με τους Γότθους προκειμένου να τους αντιμετωπίσει. Δεν κατάφεραν όμως οι Ρωμαίοι να αποκρούσουν τους Γότθους. Οι οργανωμένες επιθέσεις των γοθικών φυλών ήταν αλλεπάλληλες. Επιπλέον, το Δυτικό ρωμαϊκό κράτος είχε εξασθενήσει οικονομικά και στρατιωτικά από τους συνεχείς πολέμους με αποτέλεσμα να υποκύψει στις γοθικές επιθέσεις και τελικά να καταρρεύσει και να διαλυθεί.

5. Αν ζούσατε στην Κωνσταντινούπολη και μαθαίνατε εκεί την κατάληψη και τη λεηλασία της Ρώμης από τους Γότθους του Αλάρικου, πώς θα νιώθατε; Συνδυάστε την απάντησή σας με το ερώτημα της 4ης δραστηριότητας του βου μαθήματος.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Οι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης, που θα αισθάνονταν τη Ρώμη ως αδελφή πόλη και θα είχαν πολύ στενούς δεσμούς με αυτή λόγω των κοινών παραδόσεων και του πολιτισμού τους, μόλις μάθαιναν για τη λεηλασία της από τους Γότθους του Αλάρικου, θα αισθάνονταν μεγάλη λύπη για τη συμφορά και θα βρίσκονταν σε μεγάλη αναστάτωση και ανησυχία για την τύχη της. Παρά το ότι είχαν χωριστεί διοικητικά οι δυο πόλεις, οι πολίτες τους ήταν και αισθάνονταν πολίτες του ίδιου κράτους. Μια τέτοια συμφορά θα σήμαινε πλήγμα για τους ίδιους, αλλά παράλληλα θα προκαλούσε και φόβο στους Βυζαντινούς για την τύχη της δικής τους πόλης που δεχόταν επίσης επιθέσεις από τους Γότθους από τον βορρά και την ανατολή.

Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας*

Ερωτήσεις κατανόησης

- 9.1 Ποιοι ήταν οι λόγοι διαίρεσης της αυτοκρατορίας;
- 9.2 Τι γνωρίζετε για το Ανατολικό κράτος και τους τρόπους με τους οποίους αντιμετώπισε τα προβλήματα που το απειλούσαν;
- 9.3 Ποιους εξωτερικούς κινδύνους αντιμετώπισε το Δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας;
- 9.4 Ποιες ήταν οι επιπτώσεις των επιδρομών για το Δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας;

Δραστηριότητες

- 9.5 Ποια σημασία έχουν σήμερα οι λέξεις «βάνδαλος» και «βανδαλισμοί»;

Η στάση του Θεοδοσίου Β' απέναντι στους Γότθους

Η στάση της πολιτικής του Θεοδοσίου απέναντι στους Γότθους ήταν: «Ποιο λοιπόν ήταν καλύτερο, να γεμίσουμε τη Θράκη με νεκρούς ή με γεωργούς; Να την παρουσιάσουμε γεμάτη με τάφους ή με ανθρώπους; Να είναι η γη της άγρια ή καλλιεργημένη; Και να μετράει κανείς τους σκοτωμένους ή τους καλλιεργητές; Μαθαίνω από ανθρώπους που έρχονται από εκεί ότι (οι Γότθοι) χρησιμοποιούν τώρα το σίδερο από τα σπαθιά και τους θώρακες για να κάνουν δικέλλες και δρεπάνια. Και εγκαταλείποντας τα πολεμικά έργα, αφοσιώνονται τώρα στην καλλιέργεια των δημητριακών και των αμπελιών».

Θεμίστιος, Λόγος χαριστήριος, 211

* Οι απαντήσεις στο Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

Το παλάτι, ο ιππόδρομος και οι Δήμοι

● Διάγραμμα της ενότητας

- Το παλάτι είναι ο τόπος διαμονής του αυτοκράτορα, αλλά και το κέντρο διοίκησης της αυτοκρατορίας.
- Ο ιππόδρομος είναι ο χώρος έκφρασης και ψυχαγωγίας του λαού.
- Τα σωματεία των Δήμων οργανώνουν τους αγώνες που γίνονται εκεί.

● Αναλυτική παρουσίαση

Το ιερό παλάτι

Το σημαντικότερο από τα έργα του Κωνσταντίνου στη νέα πρωτεύουσα ήταν το ιερό παλάτι. Στο εσωτερικό του, εκτός από την κατοικία του αυτοκράτορα και της οικογένειάς του, υπήρχαν κτήρια για τη στέγαση των κρατικών υπηρεσιών, αίθουσες υποδοχής των επισκεπτών, τραπεζαρίες και χώροι για τη φιλοξενία τους, εκκλησίες και παρεκκλήσια. Το οικοδομικό συγκρότημα συμπλήρωναν τα κτίσματα για τη διαμονή της φρουράς και των αξιωματούχων του παλατιού και τα εργαστήρια των τεχνιτών που το φρόντιζαν και το συντηρούσαν.

Το εξωτερικό του παλατιού

Όλα αυτά συνδέονταν με υπαίθριες στοές, διαδρόμους, εσωτερικές αυλές και κήπους, οι οποίοι ήταν διακοσμημένοι με κρήνες, ψηφιδωτούς διαδρόμους και έργα τέχνης, αλλά και με σπάνια φυτά και άνθη.

Ο ιππόδρομος

Προέκταση των χώρων του παλατιού και φυσική συνέχειά του ήταν ο ιππόδρομος. Ως πρότυπό του είχε το Κολοσσαίο της Ρώμης, αλλά ήταν προσαρμοσμένος στον

χώρο του παλατιού και της νέας πρωτεύουσας. Στις μαρμάρινες κερκίδες του κάθονταν χιλιάδες θεατές, αρκετές φορές τον χρόνο, για να χαρούν τις ιπποδρομίες, τους αγώνες και τις άλλες εκδηλώσεις που γίνονταν εκεί.

Οι ιπποδρομίες

Οι ιπποδρομίες γίνονταν σε καθορισμένες ημερομηνίες και τις παρακολουθούσε συχνά και ο αυτοκράτορας από το ειδικό θεωρείο του. Ιπποδρομίες γίνονταν, με άδεια του παλατιού, και σε κάποιες έκτακτες περιπτώσεις για να γιορταστούν ευχάριστα γεγονότα ή για να τιμηθούν ξένοι άρχοντες ή πρεσβείες που επισκέπτονταν την Πόλη. Στη διάρκεια των ιπποδρομιών οι θεατές επευφημούσαν τον αυτοκράτορα και συχνά εξέφραζαν σ' αυτόν τα αιτήματα ή και τα παράπονά τους.

Οι Δήμοι

Η οργάνωση των ιπποδρομιών είχε ανατεθεί στους Δήμους. Οι Δήμοι ήταν αθλητικά σωματεία, που είχαν μέλη και οπαδούς πολίτες που τους άρεσαν οι ιππικοί αγώνες. Από τα χρώματα των στολών και των λαβάρων τους οι Δήμοι ονομάζονταν Πράσινοι, Βένετοι (Γαλάζιοι), Λευκοί και Κόκκινοι. Το κοινό πάθος για τη νίκη των ομάδων τους όμως τους έκανε να φιλονικούν συχνά μεταξύ τους.

Πληροφορίες για τα ιστορικά γεγονότα

«**Το σημαντικότερο από τα έργα ... ιερό παλάτι**»: Το σημαντικότερο έργο του Κωνσταντίνου ήταν το ιερό παλάτι. Σε αυτό υπήρχαν τα διαμερίσματα της αυτοκρατορικής οικογένειας, καθώς και κτήρια για κρατικές υπηρεσίες, αίθουσες για επισκέπτες, τραπεζαρίες, εκκλησίες και παρεκκλήσια, κτήρια για τη φρουρά και εργαστήρια τεχνιτών. Ανάμεσα στα κτήρια υπήρχαν στοές, αυλές, κήποι με κρήνες, έργα τέχνης, καθώς και άνθη και σπάνια φυτά.

«**Προέκταση των χώρων ... ιππόδρομος**»: Οι κάτοικοι της πρωτεύουσας διασκέδαζαν στον ιππόδρομο, όπου εκτός από τις αρματοδρομίες γίνονταν και άλλες εκδηλώσεις, όπως θρησκευτικές πομπές, δημόσιες τελετές, θεατρικές παραστάσεις και διάφορα άλλα λαϊκά προγράμματα. Ιδρυτής του ήταν ο Σεπτίμιος Σεβήρος. Ο ρωμαϊκός ιππόδρομος είχε μήκος 525 μ. Ο Σεβήρος ήθελε και ο ιππόδρομος της Κωνσταντινούπολης να έχει ανάλογες διαστάσεις. Στην είσοδό του είχαν τοποθετηθεί τα αγάλματα του Κάστορα και του Πολυδεύκη, που ήταν θεότητες του αθλητισμού στην αρχαιότητα. Τα εγκαίρως του έγιναν την ίδια μέρα με τα εγκαίνια της Πόλης.

«Η οργάνωση των ιπποδρομιών ... μεταξύ τους»: Πυρήνας των Δήμων ήταν αρχικά Ρωμαίοι πολίτες, που η αυτοκρατορική διοίκηση κατόρθωσε να προσελκύσει στην Κωνσταντινούπολη. Αργότερα, σε αυτούς προστέθηκαν και αυτόχθονα στοιχεία, όπως επαρχιώτες και κάτοικοι των προαστείων. Το κοινό τους πάθος για τους ιππικούς αγώνες φαίνεται ότι ήταν ο πρώτος δεσμός που τους ένωνε. Όπως και στη Ρώμη, υπήρχαν πολλές τέτοιες ενώσεις, έτσι και στην Κωνσταντινούπολη ιδρύθηκαν τέσσερις Δήμοι: Βένετοι (Γαλάζιοι), Κόκκινοι, Πράσινοι και Λευκοί. Οι Βένετοι και οι Πράσινοι που είχαν στις γραμμές τους πολλούς στρατιωτικούς και υπαλλήλους θεωρήθηκαν ως οι δυο μεγαλύτεροι.

Γρήγορα απέκτησαν μεγάλη δύναμη. Κύρια αποστολή τους ήταν η οργάνωση των ιπποδρομιών: η προπαρασκευή τους, η ανεύρεση και η συντήρηση των αλόγων, η μίσθωση των νιόχων, η διανομή των εισιτηρίων στους κατοίκους. Επίσης, αυτοί είχαν το χρέος να αναλάβουν την αστυνομική εποπτεία στον Ιππόδρομο και τα έξοδα που απαιτούνταν για την οργάνωση των αγώνων. Η κυβέρνηση τροφοδοτούσε πλουσιοπάροχα το ταμείο τους με ενισχύσεις που κατέβαλε ο πληθυσμός της πρωτεύουσας στο δημοτικό ταμείο της Κωνσταντινούπολης. Οι Δήμοι, επίσης, είχαν αρχηγούς διορισμένους από την κυβέρνηση με την ευθύνη ορισμένων κοινωφελών λειτουργιών, όπως π.χ. της συντήρησης των τειχών της πόλης, της συντήρησης των υδραγωγείων κ.λπ. Πέρα από αυτό αποτελούσαν και είδος πολιτοφυλακής που καλούνταν να συμβάλει στην άμυνα της πόλης, όταν η ανάγκη το απαιτούσε. Με αυτό τον τρόπο, όμως, οι Δήμοι άρχισαν να παίζουν ρόλο στις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις.

● Σχολιασμός των πηγών και των εικόνων του σχολ. βιβλίου

1. Το παλάτι ήταν χτισμένο στην πλευρά ενός λόφου, πάνω από τον Βόσπορο και την Προποντίδα. (σελ. 34)

Το ιερό ανάκτορο ήταν το κέντρο της αυτοκρατορικής διοίκησης. Ήταν ένα σύνολο ετερόκλητων κατασκευών και εκτεινόταν σε έκταση περίπου 2.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Ήταν ιδιαίτερα εντυπωσιακό με τις μεγάλες πύλες του και τα πρόσθετα κτήριά του. Ανάμεσα στα κτήρια υπήρχαν πολλές εσωτερικές αυλές. Δέκα διαμερίσματα προορίζονταν για την προσωπική κατοικία του αυτοκράτορα και της οικογένειάς του, ενώ διέθετε πέντε αίθουσες υποδοχής και ακροάσεως, τέσσερις εκκλησίες, εννέα παρεκκλήσια, δύο λουτρά, επτά στεγασμένες στοές που συνένωναν τα διάφορα τμήματα του ανακτόρου κ.ά.

2. Οι ιπποδρομίες ήταν το αγαπημένο αγώνισμα των Βυζαντινών. (σελ. 34)

Στην εικόνα παρατηρούμε μέσα στον κατάμεστο από θεατές ιππόδρομο να τελούνται ιπποδρομίες. Τα υψωμένα λάβαρα ανάμεσα στις κερκίδες υποδηλώνουν τα χρώματα των Δήμων.

3. Ο ιππόδρομος γινόταν και τσίρκο. (σελ. 35)

Ο Βενιαμίν Τουδέλης, Ισπανοεβραίος περιηγητής που επισκέφθηκε πολλές ελληνικές πόλεις του Βυζαντίου κατά τον 12ο αιώνα, περιγράφει στο απόσπασμα από το οδοιπορικό του στην Κωνσταντινούπολη τα θεάματα του Ιπποδρόμου και τις εντυπώσεις του από αυτά. Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλούσαν τα θεάματα του Ιπποδρόμου, που εκτός από ιπποδρομίες περιλάμβαναν ακροβατικές ασκήσεις, ταχυδακτυλουργίες, χορευτικά νούμερα, κωμικές παντομίμες και εξωτικά άγρια ζώα που καταγοήτευαν και διασκέδαζαν τους κατοίκους της Πόλης. Οι δεξιότητες που εμφανίζονταν εκεί έρχονταν από όλα τα μέρη του κόσμου, γεγονός που φανερώνει τον πλούτο και την ακτινοβολία της Πόλης.

4. Μια παράξενη «ιπποδρομία». (σελ. 35)

Τα τέσσερα άλογα έχουν μακρά ιστορία. Κατασκευάστηκαν από τον Λύσιππο ή τη σχολή του, τον 4ο αιώνα π.Χ. Το 390 μ.Χ. ο Θεοδόσιος Α' έφερε τα τέσσερα άλογα του γνωστού γλύπτη Λύσιππου από τη Χίο και τα τοποθέτησε στον Ιππόδρομο, όπου παρέμειναν μέχρι το 1204 μ.Χ. Την εποχή των σταυροφοριών και συγκεκριμένα κατά την τέταρτη σταυροφορία τα πήραν οι Βενετοί και τα μετέφεραν στην πατρίδα τους τη Βενετία. Αργότερα ο Ναπολέων ζήτησε και τα πήρε στο Παρίσι για να στολίζουν την αψίδα του θριάμβου και το 1815 επέστρεψαν στη Βενετία. Σήμερα φυλάσσονται στο μουσείο της Βενετίας για να αποφύγουν την οξείδωση.

4.α Τα άλογα του Λυσίππου, όπως σώζονται σήμερα στη Βενετία. (σελ. 35)

Βλέπε σχολιασμό της πηγής 4.

● Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Πώς φαντάζεστε την καθημερινή λειτουργία του παλατιού;**ΑΠΑΝΤΗΣΗ**

Αν κρίνουμε από το μέγεθος και την έκταση του παλατιού, το φανταζόμαστε σαν μια μικρογραφία πόλης γεμάτη κόσμο και με ποικίλες δραστηριότητες. Ένα μεγά-

λο πλήθος κρατικών υπαλλήλων θα επάνδρωναν τις δημόσιες υπηρεσίες ή θα μετακινούνταν καθημερινά στις αυλές, τα κτήρια και τους διαδρόμους τους. Παρούσα σε κάθε κτήριο και στις πύλες του παλατιού θα ήταν η αυτοκρατορική φρουρά που θα έλεγχε όσους εισέρχονταν και εξέρχονταν από αυτά. Στα εργαστήρια του παλατιού θα εργάζονταν πολλοί τεχνίτες, χρυσοχόοι, σιδηρουργοί, αρτοποιοί, παντοπώλες, ενώ σε ειδικά κτήρια στο παλάτι θα υπήρχαν μάγειροι και κάθε είδους υπηρεσίες, σταβλίτες, κηπουροί κ.ά. Στα διαμερίσματα της αυτοκράτειρας θα υπήρχαν ασφαλώς οι κυρίες της ακολουθίας της, καθώς και παιδαγωγοί που θα αναλάμβαναν την επιμέλεια των παιδιών.

2. Τι είδους αγώνες γίνονταν στον Ιππόδρομο; Ποιος είχε την ευθύνη της οργάνωσής τους;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Στον Ιππόδρομο γίνονταν ιπποδρομίες και ποικίλα διασκεδαστικά θεάματα που τελούνταν από πλήθος δεξιOTEχνών. Σε κάποιες ειδικές περιπτώσεις, επίσης, γιορτάζονταν ευχάριστα γεγονότα ή τιμώνταν σε ξεχωριστές τελετές ξένοι άρχοντες ή πρεσβείες που επισκέπτονταν την Πόλη. Την οργάνωση των αγώνων, αλλά και κάθε είδους εκδηλώσεων και θεαμάτων στον Ιππόδρομο αναλάμβαναν οι Δήμοι.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις του Τετραδίου Εργασιών

1. Αντιστοιχίστε τις λέξεις της πρώτης στήλης με την πρόταση της δεύτερης στήλης που ταιριάζει σε καθεμιά.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Κωνσταντινούπολη	Εκεί γίνονταν ιπποδρομίες και εκδηλώσεις.
Παλάτι	Αυτό ήταν το πρότυπο του Ιπποδρόμου.
Βόσπορος	Σημαντικός κόλπος για την Πόλη.
Κολοσσαίο	Πολλοί πήγαιναν να δουν τη νέα πρωτεύουσα.
Δήμοι	Αυτοί οργάνωναν τις ιπποδρομίες.
Προποντίδα	Ένα αθλητικό σωματείο ήταν και αυτοί.
Πράσινοι	Από εκεί έβλεπαν τις ιπποδρομίες οι θεατές.
Κερκίδες	Πήρε το όνομά της από τον ιδρυτή της.
Ιππόδρομος	Εκεί έμενε ο αυτοκράτορας.
Επισκέπτες	Στενό θαλάσσιο πέρασμα, κοντά στην Πόλη.
Κεράτιος	Θάλασσα μεταξύ Βοσπόρου και Ελλησπόντου.

2. Στη Ρώμη το Κολοσσαίο και στην Κωνσταντινούπολη ο Ιππόδρομος ήταν χώροι όπου γίνονταν δημόσιες εκδηλώσεις, παραστάσεις και αγώνες. Υπάρχουν σήμερα στην περιοχή σας αρχαίοι και σύγχρονοι χώροι, όπου γίνονται παρόμοιες εκδηλώσεις; Τι ξέρετε για τη «μικρή τους ιστορία»;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Στις περισσότερες περιοχές της χώρας μας υπάρχουν σήμερα είτε αρχαίοι είτε σύγχρονοι χώροι για την τέλεση ποικίλων εκδηλώσεων. Στην Αθήνα, λόγω χάρη, υπάρχουν το Παναθηναϊκό Στάδιο, το Ολυμπιακό Στάδιο, το Ωδείο του Ηρώδη του Αττικού, το Μέγαρο Μουσικής, η Λυρική Σκηνή, το Εθνικό Θέατρο κ.ά.

3. Χωριστείτε σε μικρές ομάδες στην τάξη και συζητήστε τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα στους Δήμους του Βυζαντίου και στα σημερινά αθλητικά σωματεία. Ανακοινώστε τα συμπεράσματά σας στους συμμαθητές σας.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ομοιότητες	Διαφορές
α) Οι Δήμοι, όπως και σήμερα τα αθλητικά σωματεία, έχουν διαφορετικά ονόματα, χρώματα στολής των αθλητών τους, σήματα και λάβαρα.	α) Τα σημερινά αθλητικά σωματεία δεν έχουν την αποκλειστική ευθύνη της οργάνωσης των αγώνων.
β) Έχουν οπαδούς και φιλάθλους που ψυχαγωγούνται κοντά τους, αλλά συχνά παθιάζονται για τη νίκη της ομάδας τους.	β) Τα σημερινά αθλητικά σωματεία επίσης δεν επευφημούν τους κυβερνώντες ούτε εκφράζουν στους αγώνες αιτήματα ή παράπονα.
γ) Έχουν παρόμοια κοινωνική απήχηση και κρίνονται θετικά ή αρνητικά ανάλογα με το θέαμα των αγώνων που προσφέρουν, τη συμπεριφορά των αθλητών τους και τις εκδηλώσεις των οπαδών τους.	γ) Επιπλέον, δεν παρεμβαίνουν σε άλλες αρμοδιότητες της πολιτείας.

4. Διαβάστε το κείμενο 4 (σολ. βιβλίο, σελ. 35), παρατηρήστε την εικόνα με τα αλόγα του Λυσίππου (σολ. βιβλίο, σελ. 35) και συζητήστε στην τάξη την «οδύσσειά» τους. Αναφέρετε περιπτώσεις και άλλων ελληνικών έργων τέχνης που βρίσκονται σε ξένες χώρες. Πώς νιώθετε γι' αυτό και τι προτείνετε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ανάλογη με την «οδύσσεια» των αλόγων του Λυσίππου είναι η ιστορία και άλλων

γνωστών ελληνικών έργων τέχνης που βρίσκονται σε ξένες χώρες. Η γνωστότερη είναι η ιστορία των μαρμάρων του Παρθενώνα, που κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας μεταφέρθηκαν από τον Άγγλο λόρδο Έλγιν στην Αγγλία και φυλάσσονται σήμερα στο Βρετανικό Μουσείο. «Ξενιτεμένα», επίσης, έργα είναι η Αφροδίτη της Μήλου και η Νίκη της Σαμοθράκης που βρίσκονται στο μουσείο του Λούβρου στο Παρίσι.

Μια μεγάλη πλειοψηφία Ελλήνων αισθάνεται αδικία και λύπη που μεγάλα έργα του ελληνικού πολιτισμού βρίσκονται σε μουσεία του εξωτερικού και επιθυμούν να επιστρέψουν στη χώρα μας, καθώς είναι κληροδοτήματα του ελληνικού πολιτισμού. Υπάρχει και μια μερίδα Ελλήνων που θεωρεί ότι η παρουσία αυτών των μεγάλων έργων τέχνης στο εξωτερικό διαφημίζει τον ελληνικό πολιτισμό στους ξένους και συμμερίζεται την άποψη ότι τόσο μεγάλης ακτινοβολίας έργα τέχνης είναι αριστουργήματα όχι μόνο του ελληνικού πολιτισμού αλλά ολόκληρης της ανθρωπότητας.

Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας*

Ερωτήσεις κατανόησης

- 10.1** Τι γνωρίζετε για το ιερό παλάτι και το εξωτερικό του;
- 10.2** Τι γνωρίζετε για τον Ιππόδρομο και τις ιπποδρομίες;
- 10.3** Ποιον ρόλο διαδραμάτιζαν οι Δήμοι στη ζωή της Πόλης;

Δραστηριότητες

- 10.4** Να συμπληρώσετε τα κενά στις προτάσεις που αναφέρονται τις Ιπποδρομίες:

- α) Λάμβαναν χώρο στον
- β) Γίνονταν τον χρόνο σε καθορισμένες
- γ) Τις παρακολουθούσαν χιλιάδες και συχνά και ο
- δ) Στη διάρκεια της οι θεατές
- ε) Η οργάνωσή τους είχε ανατεθεί

* Οι απαντήσεις στο Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

Οι Δήμοι

Η πολιτική τοποθέτηση των Βένετων έκλινε προς την πλευρά των μεγάλων γαιοκτημόνων και, ως εκ τούτου, υποστήριζαν μια αυστηρή ακραιφνώς ορθόδοξη γραμμή στα θρησκευτικά ζητήματα, ενώ οι Πράσινοι ήταν με την πλευρά των εμπόρων και των δημοσίων υπαλλήλων. [...] Τόσο ο Ιουστίνος όσο και ο Ιουστινιανός, με την αφοσίωση και την πίστη τους στην Ορθοδοξία, υποστήριζαν αναφανδόν τους Βένετους. Παρ' όλα αυτά, όταν ο Ιουστινιανός εδραίωσε την εξουσία του, έπαψε να υποστηρίζει τη συγκεκριμένη φατρία και διακήρυξε προς όλους ότι σκόπευε να πατάξει τις πολιτικές δραστηριότητες τόσο των Πράσινων όσο και των Βένετων. Περιορίσε τα προνόμιά τους και επέβαλε σκληρές ποινές σε όσους παρανομούσαν.

Ιστορικός Άτλας της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, σελ. 34-35

Η καθημερινή ζωή και οι γιορτές στο Βυζάντιο

Διάγραμμα της ενότητας

- Οι αγορές και το λιμάνι αποτελούσαν τα κέντρα ζωής των πολιτών και της πόλης.
- Τα καταστήματα και οι πλατείες ήταν οι χώροι συνάντησής τους.
- Οι Βυζαντινοί διασκέδαζαν συχνά σε οικογενειακές γιορτές και σε τοπικά πανηγύρια.

Αναλυτική παρουσίαση

Η Κωνσταντινούπολη

Η Κωνσταντινούπολη ήταν χτισμένη στις πλαγιές επτά λόφων, γι' αυτό πολλοί την έλεγαν και «**Επτάλοφη**». Όλα σχεδόν τα σπίτια της έβλεπαν στις θάλασσες του Βοσπόρου, της Προποντίδας και του Κεράτιου κόλπου, που την περιέβαλλαν.

Πλατείες και Αγορές

Χώρος συνάντησης και καθημερινής επικοινωνίας των Βυζαντινών ήταν οι **πλατείες** και οι **αγορές** της Πόλης. Η μεγαλύτερη απ' αυτές έφερε το όνομα του ιδρυτή της και ήταν στο μέσο της **Μέσης λεωφόρου**, που διέσχιζε την Πόλη. Κοντά της ήταν οι αγορές των αυτοκρατόρων Θεοδόσιου και Αρκάδιου, καθώς και άλλες μικρότερες.

Στοές

Δεξιά και αριστερά της **Μέσης λεωφόρου** υπήρχαν **τοξωτές στοές** και εκατοντάδες καταστήματα, από τα οποία οι Βυζαντινοί αγόραζαν ό,τι επιθυμούσαν. Εδώ είχαν τα σπίτια τους και οι πιο εύπορες οικογένειες.

Υπαίθριες αγορές

Εκτός από τις σταθερές αγορές υπήρχαν και οι **υπαίθριες**. Αυτές λειτουργούσαν στο κέντρο και στις λαϊκές συνοικίες της Πόλης, ορισμένες ημέρες της εβδομάδας. Εκεί πουλούσαν τα προϊόντα τους πολλοί παραγωγοί και βιοτέχνες σε καλύτερες τιμές. Γι' αυτό τις επισκέπτονταν πολύς κόσμος. Σ' αυτές σύχναζαν και πλανόδιοι διασκεδαστές.

Ο έπαρχος της Πόλης

Την επίβλεψη της αγοράς είχε ο **Έπαρχος της Πόλης**, ο οποίος ενημερωνόταν τακτικά για την επάρκεια και την ποιότητα των αγαθών αλλά και τις τιμές τους. Ιδιαίτερη προσοχή έδειχνε για τα είδη πρώτης ανάγκης.

Σχολιασμός των πηγών και των εικόνων του σχολ. βιβλίου

«**Η Κωνσταντινούπολη ήταν χτισμένη ... την περιέβαλλαν**»: Η ζωή στην Κωνσταντινούπολη ήταν αρχικά όμοια με τη ρωμαϊκή. Οι κάτοικοί της είχαν τα ίδια προνόμια με τους κατοίκους της Ρώμης και οι αυτοκράτορες φρόντιζαν να παρουσιάζουν θεάματα στον ιππόδρομο και να μοιράζουν δωρεάν τρόφιμα. Τα έθνη που βρίσκονταν υπό την κυριαρχία της, αν και μεταξύ τους υπήρχε κοινή αποδοχή του κυρίαρχου ελληνόφωνου και χριστιανικού στοιχείου της αυτοκρατορίας, είχαν την τάση να ακολουθούν διαφορετικούς δρόμους και να επιβεβαιώνουν την ιδιαιτερότητά τους μέσω των ξεχωριστών πολιτιστικών στοιχείων (κυρίως της γλώσσας) που μοιράζονταν. Ως παράδειγμα αναφέρουμε την Κωνσταντινούπολη, που την εποχή του Ιουστινιανού Α΄ (527-565), όπως όλες οι μεγάλες πρωτεύουσες, παραδίδεται ως χωνευτήρι ετερόκλητων στοιχείων. Ο πληθυσμός της Κωνσταντινούπολης από τον 4ο στον 12ο αιώνα ανέρχεται από τις 500.000 στις 800.000 ή στο 1.000.000 κατοίκους.

«**Χώρος συνάντησης ... και άλλες μικρότερες**»: Οι Βυζαντινοί αποκαλούσαν *αγορά* τον χώρο όπου αναπτύσσονταν οι εμπορικές τους δραστηριότητες. Οι Ρωμαίοι ονόμαζαν την αγορά *forum*. Οι δρόμοι και οι αγορές της Κωνσταντινούπολης ήταν πραγματικά μουσεία από την πληθώρα των αρχαίων αγαλμάτων και των αρχαίων γλυπτών.

«**Δεξιά κι αριστερά ... εύπορες οικογένειες**»: Τα καταστήματα ήταν χτισμένα εκατέρωθεν των κεντρικών δρόμων. Πολλά καταστήματα είχαν στοές στην πρόσοψη. Τα καταστήματα ήταν συνήθως αρκετά μικρά και δεν μπορούσαν να χωρέσουν περισσότερα από πέντε ή έξι άτομα. Ένα χαμηλό τραπέζι, πάνω στο οποίο ήταν αραδιασμένα τα εμπορεύ-

ματα, χώριζε τους πελάτες από το εσωτερικό του καταστήματος, όπου στέκονταν ο καταστηματοάρχης και ενδεχομένως οι υπάλληλοί του ή οι εργάτες του.

«Την επίβλεψη της αγοράς ... είδη πρώτης ανάγκης»: Το Βυζάντιο ήταν ανέκαθεν εμπορική πόλη με πολλούς εμπόρους και τεχνίτες. Το Επαρχικόν Βιβλίον ήταν ένας Κώδικας που είχε συνταχθεί για την ταξινόμηση και τη λειτουργία των συντεχνιών της Πόλης. Μέσα από αυτό πληροφορούμαστε για διάφορα επαγγέλματα που υπήρχαν τότε. Ενδεικτικά αναφέρονται: χρυσοχόοι (χρυσικοί), αργυραμοιβοί (τραπεζίτες), ράφτες, έμποροι μεταξιού, κατασκευαστές μεταξωτών υφασμάτων, έμποροι υφασμάτων και ενδυμάτων, αρωματοπώλες (μυρεψοί), κηροποιοί (κηρουλλάριοι), σαπουνοποιοί, παντοπώλες, κρεοπώλες, ιχθυέμποροι, αρτοποιοί, πανδοχείς, εργολάβοι οικοδομών, έμποροι αλόγων κ.ά.

Σχολιασμός των πηγών και των εικόνων του σχολ. βιβλίου

1. Ο Κωνσταντίνος όρισε ότι σε κανένα κτίσμα δεν επιτρεπόταν να εμποδίζει τη θέα των γειτόνων του. (σελ. 36)

Τα σπίτια, όπως παρατηρούμε από την εικόνα, είναι χτισμένα με αμφιθεατρικό τρόπο. Τα σπίτια στις πλούσιες συνοικίες έπρεπε να καλλωπίζονται στην πρόσοψη με μάρμαρα, για να ομορφαίνουν την πόλη και να είναι όμορφο θέαμα για τους κατοίκους και τους περαστικούς. Υπήρχαν τριώροφα, τετραώροφα και πενταώροφα σπίτια. Ο Κωνσταντίνος Α' έχτισε στην Κωνσταντινούπολη λαμπρές κατοικίες, πολυτελείς κατασκευές, για τους ευγενείς Ρωμαίους. Η βυζαντινή πολεοδομία όριζε το πλάτος των δρόμων να είναι τουλάχιστον 3,60 μέτρα, τα μπαλκόνια να απέχουν 3 μέτρα από τον απέναντι τοίχο και να βρίσκονται σε ύψος 4,50 μέτρα. Η Κωνσταντινούπολη ανοικοδομήθηκε με αυτό τον τρόπο αφενός επειδή το ανάγλυφο των λόφων της το επέτρεπε και αφετέρου επειδή ο Κωνσταντίνος φρόντισε γι' αυτό με τον προσεκτικό σχεδιασμό ανοικοδόμησης της πόλης.

2. Υπαίθρια αγορά σε συνοικία της Πόλης. (σελ. 36)

Οι υπαίθριες αγορές στην Πόλη ήταν μόνιμες και περιοδικές αγορές. Οι περιοδικές αγορές σε κεντρικό σημείο προσέφεραν στους πραγματευτές τη δυνατότητα να πουλήσουν την παραγωγή τους, ενώ αποτελούσαν και μια καλή ευκαιρία για ορισμένες κατηγορίες εμπόρων να προμηθευτούν χονδρικά είδη που διακινούσαν. Πλανόδιοι έμποροι πουλούσαν τηνπραμάτεια τους και σε λιτανείες εικόνων. Στην

εικόνα διακρίνουμε μια υπαίθρια αγορά σε μια σχετικά φτωχή συνοικία της Πόλης. Στην αγορά πάνε γυναίκες, άντρες, παιδιά και γέροι. Από την εικόνα, επίσης, βλέπουμε ότι πωλούνται χαλιά, τάπητες, οπωρολαχανικά, κεραμικά αγγεία κ.ά.

3. Οι γιορτές. (σελ. 37)

Οι Βυζαντινοί είχαν πολλές θρησκευτικές και κοσμικές γιορτές, δημόσιες και οικογενειακές. Στις θρησκευτικές γιορτές τιμούσαν τους τοπικούς αγίους με πανηγύρια που συνοδεύονταν από συμπόσια, χορούς και τραγούδια. Πέρα από τις γιορτές προς τιμήν των τοπικών αγίων, άλλες μεγάλες θρησκευτικές γιορτές ήταν τα Χριστούγεννα και το Πάσχα. Στις οικογενειακές γιορτές περιλαμβάνονταν γαμήλιοι εορτασμοί, βαφτίσια κ.ά. Όσον αφορά τις κοσμικές γιορτές, την εποχή του Αγίου Ιωάννη του Χρυσοστόμου υπήρχαν στο Βυζάντιο 179 εορτάσιμες ημέρες τον χρόνο. Από αυτές οι 101 ήταν ημέρες θεατρικών παραστάσεων, που τις πρόσφερε το κράτος στον πληθυσμό της πρωτεύουσας. Στις κοσμικές γιορτές περιλαμβάνονταν επίσης εκείνες που γιόρταζαν καθεμιά από τις εποχές του χρόνου. Ο ερχομός της άνοιξης χαιρετιζόταν με πολυάριθμες χορευτικές υπαίθριες εκδηλώσεις. Η σημαντικότερη γιορτή του φθινοπώρου ήταν η γιορτή του τρύγου, ενώ γνωστή γιορτή του χειμώνα ήταν η γιορτή των Καλενδών, που οι Βυζαντινοί την είχαν παραλάβει από τους Ρωμαίους και την είχαν εκχριστιανίσει (από αυτή τη γιορτή προέρχονται και τα κάλαντα). Σε όλες τις γιορτές οι εορτασμοί συνοδεύονταν από πλούσιο γεύμα με άφθονο κρασί και χορούς μέχρις ότου νύχτωνε.

3.1 Και στις θρησκευτικές γιορτές οι Βυζαντινοί χρησιμοποιούσαν διάφορα μουσικά όργανα. (σελ. 37)

Οι εορτασμοί των Βυζαντινών τόσο στις κοσμικές όσο και στις θρησκευτικές γιορτές συνοδεύονταν από πολλή μουσική. Τα όργανα στο Βυζάντιο ήταν παρόμοια με τα όργανα των αρχαίων χρόνων και τα έπαιζαν άντρες και γυναίκες, που λέγονταν παιγνιώτες. Ανάμεσα στα πιο γνωστά ήταν οι σάλπιγγες, οι αυλοί, οι φλογέρες, τα τύμπανα, τα λαούτα, η άρπα, η λύρα και τα βυζαντινά βιολιά. Στην εικόνα απεικονίζεται μια ανδρική μπάντα που παίζει διάφορα μουσικά όργανα. Τη μουσική συνοδεύει με τα τραγούδια της η γυναικεία χορωδία που πλαισιώνει την μπάντα.

4. Ένας βυζαντινός σκύλος-μάντης. (σελ. 37)

Όπως συμπεραίνουμε από το απόσπασμα ποικίλα ήταν τα θεάματα και οι διασκέδασεις καθημερινά στις υπαίθριες αγορές και στον δρόμο. Οι Βυζαντινοί έβρισκαν διασκεδαστικά τα πιο αξιοπερίεργα και ασυνήθιστα.

1. Το λιμάνι, οι πλατείες και οι αγορές ήταν χώροι συνάντησης και επικοινωνίας των Βυζαντινών. Συμβαίνει κάτι ανάλογο σήμερα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Το λιμάνι, οι πλατείες και οι αγορές ήταν για τους Βυζαντινούς, όπως εξακολουθούν να είναι και σήμερα, χώροι συνάντησης και επικοινωνίας ανθρώπων. Η αγορά και το λιμάνι εξυπηρετούσαν και εξυπηρετούν το εμπορικό και οικονομικό σύστημα της πόλης, με τη διακίνηση εμπορευμάτων και αγαθών και συνεπώς ήταν και ακόμη είναι κέντρα ζωής και δραστηριότητας των ανθρώπων. Στις πλατείες, επίσης, τότε, όπως και σήμερα, συγκεντρώνονταν καταστήματα, αλλά προσφέρονταν και για βόλτα, για αναψυχή και ως τόπος συνάντησης των ανθρώπων και τέλεσης κοινωνικών εκδηλώσεων.

2. Γιατί το λιμάνι είναι σημαντική πηγή οικονομικής δύναμης για μια πόλη;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Το λιμάνι είναι σημαντική πηγή οικονομικής δύναμης για μια πόλη επειδή από αυτό διεξάγονταν οι περισσότερες εμπορικές συναλλαγές της πόλης. Εισάγονται προϊόντα που είναι αναγκαία στους κατοίκους της πόλης και εξάγονται σε άλλες χώρες προϊόντα που παράγει η πόλη. Προκειμένου για τη λειτουργία της εμπορικής κίνησης του λιμανιού, ένας μεγάλος αριθμός υπηρεσιών και ανθρώπων που εργάζονται σε αυτές και ζουν από αυτές. Το λιμάνι, επίσης, είναι χώρος άφιξης επισκεπτών, ταξιδευτών, περιηγητών κ.ά., που κατά την παραμονή τους στην πόλη την ενισχύουν και οικονομικά.

3. Είναι απαραίτητες οι γιορτές στη ζωή των ανθρώπων, αλλά και στην αρμονική συμβίωση ενός λαού;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Οι γιορτές είναι συνυφασμένες με την κοινωνική ζωή και απαραίτητες στη ζωή των ανθρώπων και την αρμονική συμβίωση ενός λαού. Τόσο στο Βυζάντιο όσο και σήμερα σε κάθε κοινωνία υπάρχει πληθώρα θρησκευτικών και κοσμικών, δημόσιων και ιδιωτικών γιορτών κατά τη διάρκεια του έτους. Οι γιορτές προσφέρουν στους ανθρώπους ευκαιρία για ανάπαυλα και ξεκούραση από την καθημερινότητα, αλλά και ευκαιρία για ψυχαγωγία, επικοινωνία και συμφιλίωση. Συμβάλλουν πολύ στην

αρμονική συμβίωση των ανθρώπων, καθώς με τους εορτασμούς οι άνθρωποι έρχονται πιο κοντά. Ο εορτασμός ενός θρησκευτικού ή κοσμικού γεγονότος αισθάνονται να τους ενώνει, καθώς μοιράζονται σε αυτόν κοινά συναισθήματα, ιδέες και σκοπούς. Οι γιορτές, λοιπόν, συνενώνουν τα μέλη μιας κοινωνίας, αφού θυμίζουν σ' αυτά τα κοινά στοιχεία που τους διαμορφώνουν και τους ενώνουν.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις του Τετραδίου Εργασιών

1. Ποια είναι τα «είδη πρώτης ανάγκης» στην αγορά μιας πόλης; Δικαιολογείτε την ιδιαίτερη φροντίδα του Επάρχου γι' αυτά τα είδη; Παρατηρήστε την εικόνα 2 (σχολ. βιβλίο, σελ. 36) της υπαίθριας αγοράς και συζητήστε αν συμβαίνει κάτι ανάλογο σήμερα στην περιοχή σας.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Είδη «πρώτης ανάγκης» ήταν και είναι τα προϊόντα που είναι απαραίτητα για τη ζωή των κατοίκων. Κάποια από αυτά είναι το ψωμί, το σιτάρι, το λάδι, το κρασί, τα όσπρια κ.ά. Δικαιολογείται έτσι η φροντίδα του Επάρχου γι' αυτά τα είδη, γιατί, αν έλειπαν, θα υπέφερε ο πληθυσμός από πείνα και το πρόβλημα της επιβίωσης θα δημιουργούσε αναστάτωση, ασθένειες και επιδημίες. Αγαθό πρώτης ανάγκης ήταν επίσης το πόσιμο νερό. Γι' αυτό ανάμεσα σε άλλες μέριμνες ήταν στη φροντίδα του Επάρχου η επάρκεια του νερού που εξασφαλιζόταν με τα υδραγωγεία της πόλης και υπόγειες τεράστιες δεξαμενές.

Περιοδικές υπαίθριες αγορές υπάρχουν και σήμερα. Είναι οι λαϊκές αγορές που γίνονται σε κάθε περιοχή μια φορά τη βδομάδα και παρέχουν είδη πρώτης ανάγκης και καθημερινής χρήσης, όπως φρούτα, λαχανικά, ψάρια, όσπρια, μέλι, αβγά, αλλά και λουλούδια, χαλιά, ρούχα κ.ά. Η φροντίδα της πολιτείας για την ομαλή λειτουργία της αγοράς υπάρχει και σήμερα και αρμόδιο είναι το Υπουργείο Εμπορίου.

2. Παρατηρήστε την παρακάτω εικόνα (Τ. Εργ., σελ. 14), διαβάστε και το κείμενο που τη συνοδεύει και συζητήστε αν και σήμερα το λιμάνι εξακολουθεί να είναι το ίδιο σημαντικό για τη ζωή και την οικονομία μιας παραθαλάσσιας πόλης.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Βλέπε παραπάνω, απάντηση στις ερωτήσεις 1 και 2 του σχολικού βιβλίου.

3. Οι κεντρικές πλατείες της Πόλης έφεραν τα ονόματα των αυτοκρατόρων Κωνσταντίνου, Θεοδοσίου, Αρκαδίου. Συζητήστε ποιο είναι το όνομα της κεντρικής πλατείας ή των πλατειών της δικής σας πόλης ή του χωριού σας.

Ποια είναι «η μικρή τους ιστορία»;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η **Πλατεία Συντάγματος** βρίσκεται στο κέντρο της Αθήνας, μπροστά από το σημερινό κτήριο της Βουλής των Ελλήνων (πρώην Παλαιά Ανάκτορα). Η πλατεία είναι στενά συνδεδεμένη με την αθηναϊκή και την ελληνική ιστορία. Ως τον Σεπτέμβριο του 1843 ονομαζόταν Πλατεία Ανακτόρων. Η πλατεία πήρε το σημερινό όνομά της από το Σύνταγμα που δεν αρνήθηκε να εκδώσει ο βασιλιάς Όθωνας μετά τη μαζική λαϊκή και στρατιωτική εξέγερση στη λεγόμενη Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου του 1843 με αυτό το αίτημα.

4. Μοιάζουν οι βυζαντινές γιορτές με τις σημερινές; Ποιες τοπικές γιορτές γιορτάζονται στην περιοχή σας; Πότε και πώς;

Συζητήστε στην τάξη και συγκρίνετε τον τρόπο που διασκέδαζαν οι Βυζαντινοί με τον τρόπο που διασκέδαζαν οι παππούδες σας, αλλά και εμείς σήμερα.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Οι βυζαντινές γιορτές μοιάζουν με τις σημερινές. Τότε, όπως και σήμερα, οι γιορτές συνοδεύονταν με άφθονο φαγητό και ποτό, χορούς και τραγούδια. Τοπικές γιορτές που τιμούν τον πολιούχο άγιο μιας περιοχής ή πηγάζουν από τις παραδόσεις υπάρχουν και σήμερα. Ο τρόπος που διασκέδαζαν οι παππούδες μας, αλλά και εμείς σήμερα μοιάζει με τον τρόπο που διασκέδαζαν οι Βυζαντινοί, ειδικά στις παραδοσιακές γιορτές με την παραδοσιακή μουσική και τα έθιμα. Βέβαια, με το πέρασμα του χρόνου έχουν συμβεί πολλές μεταβολές. Οι νέοι, λόγου χάρη, πέρα από τους παραδοσιακούς ακολουθούν και άλλους τρόπους διασκέδασης επηρεασμένοι από τα ρεύματα της εποχής τους.

Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας*

Ερωτήσεις κατανόησης

11.1 Ποιος ήταν ο χώρος συνάντησης και καθημερινής επικοινωνίας των Βυζαντινών;

11.2 Τι γνωρίζετε για τις υπαίθριες αγορές;

11.3 Τι ήταν ο Έπαρχος της Πόλης και ποια ήταν τα καθήκοντά του;

Δραστηριότητες

11.4 Να συγκρίνετε την εικόνα 1 (σχολ. βιβλίο, σελ. 36) με τα σπίτια σήμερα:

α) Γιατί τα περισσότερα σπίτια των σημερινών πόλεων έχουν περιορισμένη θέα;

β) Ποια άλλη πόλη ήταν «επτάλοφη»;

γ) Πώς κρίνετε την επιλογή του Κωνσταντίνου: «Κανένα κτίσμα να μην εμποδίζει τη θέα των γειτόνων του προς τη θάλασσα»;

11.5 Να διαβάσετε το κείμενο για τον χορό στο Βυζάντιο.

Από την ύστερη αρχαιότητα μέχρι και τους υστεροβυζαντινούς χρόνους οι κάτοικοι των πόλεων και της υπαίθρου του βυζαντινού κράτους, πλούσιοι αξιωματούχοι και απλοί άνθρωποι του λαού –άνδρες, γυναίκες και παιδιά– χόρευαν, διασκεδάζαν και τραγουδούσαν με κάθε ευκαιρία, παρά τις εκκλησιαστικές απαγορεύσεις και τις νουθεσίες που αποσκοπούσαν στον ιδανικό χριστιανικό βίο. Σημαντικό ρόλο στον ιδιωτικό και τον δημόσιο βίο των Βυζαντινών έπαιζε η μουσική, που ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τα χορευτικά γεγονότα κάθε γιορτής, πανηγυριού, δείπνου ή διαπόμπευσης νικημένου αντιπάλου. Οι υπήκοοι της αυτοκρατορίας, πλούσιοι και φτωχοί, έπαιρναν μέρος με ιδιαίτερη προθυμία σε χορούς και συμπόσια στο Παλάτι ή στα σπίτια των αρχόντων, ή σε δημόσιες μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις που γίνονταν στις πλατείες και στους δρόμους των πόλεων και των χωριών, με αφορμή τα πολυάριθμα θρησκευτικά πανηγύρια των αγίων και των μαρτύρων, τις εποχικές τελετουργίες, τη στέψη νέου αυτοκράτορα ή κάποια σημαντική νίκη του στρατού. Οι πιο διαδεδομένοι χοροί στο Βυζάντιο ήταν οι κυκλικοί που συνδέονταν με πανάρχαια λατρευτικά έθιμα. Από τους πιο γνωστούς κυκλικούς ήταν και ο συρτός που χορεύεται μέχρι σήμερα.

Αφέντρα Μουτζάλη, «Ο χορός ως κοινωνική πράξη στην καθημερινή ζωή των Βυζαντινών»,

Αρχαιολογία, τ. 21, Ιούνιος 2004

* Οι απαντήσεις στο Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

Η διατροφή των Βυζαντινών

Σε όλες τις βαθμίδες της κοινωνικής κλίμακας, η κύρια φροντίδα των Βυζαντινών ήταν να τρέφονται όσο το δυνατόν καλύτερα και πιο άφθονα. Η στήλη των εξόδων διατροφής αποτελούσε το πιο σπουδαίο τμήμα του οικιακού της εξοπλισμού. Έτρωγαν τρεις φορές την ημέρα. Ένα καλό πρόγευμα το πρωί, ένα πολύ πλούσιο γεύμα το μεσημέρι και ένα δείπνο το βράδυ. Τα καρυκεύματα και τα λαχανικά που προτιμούσαν στα φαγητά οι νοικοκυρές στο Βυζάντιο ήταν το πιπέρι, το κύμινο, το μέλι, το ελαιόλαδο, το ξίδι, το αλάτι, τα μανιτάρια, το σέλινο, το πράσο, το μαρούλι, το κάρδαμο, το αντίδι, το σπανάκι, τα βλίστα, η μελιτζάνα, το λάχανο, το αμύγδαλο, το ρόδι, το καρύδι, το μήλο, η φακή, τα ρεβίθια, η σταφίδα κλπ. Τα φαγητά είναι πολύ καρυκευμένα και συνοδεύονται από σάλτσες, που έχουν μεγάλη δόση πιπεριού, σκόρδου και μουστάρδας. Καταναλώνουν κρέας και ψάρι επίσης. Ο τόνος είναι η βασική τροφή των φτωχών.

G. Walter, *Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο* (διασκευή)

Η εκπαίδευση στο Βυζάντιο

Διάγραμμα της ενότητας

- Τα σχολεία στο Βυζάντιο ήταν εκκλησιαστικά και ιδιωτικά.
- Σ' αυτά πήγαιναν μόνο τα αγόρια των γονιών που μπορούσαν να πληρώνουν.
- Τα κορίτσια έμεναν στο σπίτι.
- Τα πιο πολλά παιδιά που δεν πήγαιναν στο σχολείο μάθαιναν τέχνες κοντά σε ειδικούς τεχνίτες.

Αναλυτική παρουσίαση

Η εκπαίδευση

Η εκπαίδευση των παιδιών στο Βυζάντιο δεν ήταν υποχρεωτική.

Υπήρχαν μόνο ιδιωτικά και εκκλησιαστικά σχολεία, που λειτουργούσαν σε σπίτια, σε ναούς ή σε μοναστήρια.

Οι γονείς πλήρωναν δίδακτρα σε είδος ή χρήματα, ανάλογα με το επάγγελμά τους.

Τα παιδιά πήγαιναν στο σχολείο σε ηλικία έξι ως οκτώ χρονών.

Το βασικό σχολείο

Το βασικό σχολείο είχε τέσσερις τάξεις.

Στις δύο μικρότερες οι μαθητές μάθαιναν να γράφουν, να διαβάζουν και να λογαριάζουν. Ακούσαν ακόμη να ακούν προσεκτικά τον δάσκαλό τους και να προφέρουν σωστά τα λόγια τους.

Μαθήματα

Στις μεγαλύτερες τάξεις διδάσκονταν ορθογραφία, γραμματική και αριθμητική.

Αποστήθιζαν ιστορίες από τον Όμηρο, την Παλαιά Διαθήκη και την Καινή Διαθήκη και από τους μύθους του Αισώπου.

Στα σχολεία ακόμη μάθαιναν να τραγουδούν και να ψέλνουν.

Εκκλησιαστικά σχολεία

Στα εκκλησιαστικά σχολεία, εκτός από τα παιδιά της πόλης, συχνά φοιτούσαν δωρεάν ορφανά παιδιά ή μαθητές από άλλες περιοχές της αυτοκρατορίας που διακρίνονταν για τη φιλομάθειά τους.

Τα κορίτσια και οι άποροι

Τα κορίτσια και ένας μεγάλος αριθμός αγοριών που οι γονείς τους δεν είχαν να πληρώσουν δίδακτρα δεν πήγαιναν σχολείο. Έμεναν στο σπίτι, έπαιζαν στις αυλές και στους δρόμους και βοηθούσαν τους γονείς τους στις δουλειές. Την αγωγή αυτών των παιδιών αναλάβαναν οι γονείς, οι γιαγιάδες και οι παπούδες. Αυτοί μάθαιναν στα παιδιά ιστορίες για τη ζωή και τον τόπο τους και τα ασκούσαν να διατηρούν τα έθιμα και τις παραδόσεις των Βυζαντινών. Τα κορίτσια κοντά στις μητέρες τους μάθαιναν να κεντούν, να πλένουν και να υφαίνουν.

Τα αγόρια των απόρων

Τα αγόρια που δεν πήγαιναν στο σχολείο μάθαιναν από μικρή ηλικία τέχνες κοντά σε ειδικούς τεχνίτες. Εκεί εργάζονταν, ως άμισθοι μαθητευόμενοι, συνήθως δυο χρόνια. Ύστερα εργάζονταν κοντά τους με αμοιβή ή αναζητούσαν αλλού εργασία. Κάθε τεχνίτης μπορούσε να έχει μόνο δύο μαθητευόμενους. Ο σεβασμός των νέων αυτών προς το «αφεντικό» τους ήταν μεγάλος και συχνά κρατούσε για όλη τους τη ζωή.

Πληροφορίες για τα ιστορικά γεγονότα

«Η εκπαίδευση των παιδιών ... επάγγελμά τους»: Οι Βυζαντινοί έτρεφαν ιδιαίτερη εκτίμηση και σεβασμό προς την εκπαίδευση. Τη θεωρούσαν ως το πρώτο από τα αγαθά που μπορούσαν να κατέχουν και το οποίο δεν θα τους «πρόδιδε» ποτέ. Γι' αυτό οι πατέρες φρόντιζαν για την εκπαίδευση των παιδιών τους. Τα κοσμικά σχολεία ήταν ιδιωτικά και οι πόροι για τη λειτουργία τους προέρχονταν από τα δίδακτρα που κατέβαλαν οι μαθητές.

«Τα παιδιά πήγαιναν ... οκτώ χρονών»: Τα πρώτα τους μαθήματα στη ζωή τα έπαιρναν τα παιδιά πλάι στη μητέρα τους. Αυτή οδηγούσε τα πρώτα τους βήματα, ειδικά αν ήταν μορφωμένη. Τα διαπαιδαγωγούσε διαβάζοντας ιστορίες και εξοικειώνοντάς τα με το αλφάβητο.

«Το βασικό σχολείο ... σωστά τα λόγια τους»: Τα παιδιά μετά τα έξι ή επτά τους χρόνια πήγαιναν στα σχολεία για να μάθουν τα πρώτα τους γράμματα που ονομάζονταν Προπαιδεία των μαθημάτων και πιο συχνά Ιερά Γράμματα, επειδή οι δάσκαλοι της στοιχειώδους εκπαίδευσης ήταν οι πιο πολλοί κληρικοί και μοναχοί και δίδασκαν το αλφάβητο, τον συλλαβισμό, την ανάγνωση και τη γραφή μέσα από εκκλησιαστικά, ως επί το πλείστον, κείμενα. Πρωταρχική επιδίωξη της βασικής εκπαίδευσης ήταν να μπορεί ο μαθητής να εκφράζεται σωστά και να γράφει χωρίς ορθογραφικά λάθη. Ειδικά κτήρια για τα σχολεία, και μάλιστα της στοιχειώδους εκπαίδευσης, δεν υπήρχαν. Ως αίθουσες διδασκαλίας χρησίμευαν δωμάτια στον περίβολο των εκκλησιών, σε νάρθηκες, όπως επίσης και σε οικήματα κοντά σε μοναστήρια.

«Στις μεγαλύτερες τάξεις ... να ψέλνουν»: Μετά τα τρία ή τέσσερα χρόνια της βασικής εκπαίδευσης το παιδί τελείωνε το σχολείο του γραμματιστή, δηλαδή της πρώτης βαθμίδας, και όποιος ήθελε και μπορούσε να συνεχίσει τις σπουδές του πήγαινε στο σχολείο του Γραμματικού για την Εγκύκλιο Παιδεία. Η δεύτερη αυτή βαθμίδα ήταν ανώτερη από την προηγούμενη και οι γνώσεις που πρόσφερε ήταν απαραίτητες για εκείνον που επιδίωκε να μπει σε κρατική υπηρεσία και με τον καιρό να πάρει ένα ανώτερο αξίωμα στην πολιτεία. Οι μαθητές διδάσκονταν επικούς ποιητές, όπως τον Όμηρο, αλλά και τον Ησίοδο, τον Πίνδαρο και τραγικούς (όπως τον Αισχύλο, τον Σοφοκλή και τον Ευριπίδη). Κοντά σε αυτούς μελετούσαν και έργα χριστιανών ποιητών (όπως ο Γρηγόριος Ναζιανζηνός) και πεζών συγγραφέων (όπως ο Θουκυδίδης, ο Ξενοφώντας, ο Ηρόδοτος κ.ά.). Διδάσκονταν επίσης ρητορική και φιλοσοφία. Οι κλασικές σπουδές είχαν διαμορφωθεί έτσι ώστε να συμφωνούν με το χριστιανικό δόγμα. Η φοίτηση στα σχολεία της εγκύκλιας εκπαίδευσης διαρκούσε τέσσερα έως πέντε χρόνια. Μετά τις βασικές σπουδές όσοι είχαν την έφεση και τις οικονομικές δυνατότητες μπορούσαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στο Πανεπιστήμιο.

«Τα κορίτσια ... πήγαιναν σχολείο»: Μολονότι τα κορίτσια δεν είχαν τις ίδιες δυνατότητες για εκπαίδευση με τα αγόρια στο Βυζάντιο, υπήρχαν πολλές μορφωμένες γυναίκες. Τα κορίτσια στην πλειοψηφία τους παρακολουθούσαν μαζί με τα αγόρια τη βασική εκπαίδευση, για να μάθουν να γράφουν και να διαβάζουν. Τα κορίτσια που ανήκαν σε πλουσιότερες τάξεις μορφώνονταν στο σπίτι από ιδιωτικούς δασκάλους, αλλά δεν επιτρεπόταν να πάνε στο Πανεπιστήμιο. Παρ' όλες αυτές τις δυσκολίες υπήρχαν γυναίκες με ευρύτατη πνευματική καλλιέργεια, όπως η Υπατία στην Αλεξάνδρεια, η Πουλχερία,

αδερφή του Θεοδόσιου Β΄, και η σύζυγός του Αθηναΐδα-Ευδοκία, η ποιήτρια Κασσιανή, η μεγάλη ιστορικός Άννα η Κομνηνή. Υπήρχαν και άλλες γυναίκες εκτός από αυτές, που είχαν αρκετές και σοβαρές γνώσεις ιατρικής και εργάζονταν δίπλα στους άνδρες συναδέλφους τους.

● Σχολιασμός των πηγών και των εικόνων του σχολ. βιβλίου

1. Ο δάσκαλος και οι μαθητές κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας. (σελ. 38)

Στην εικόνα διακρίνουμε έναν δάσκαλο και λίγους μικρούς μαθητές κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας. Το μάθημα δεν γίνεται σε έναν ειδικά διαμορφωμένο χώρο ή σε αίθουσα, αλλά υπαίθρια, πιθανόν, σε κάποιο μοναστήρι. Από την ενδυμασία του γέροντα δασκάλου συμπεραίνουμε ότι είναι κληρικός ή μοναχός. Οι μικροί μαθητές κάθονται σε χαμηλά σκαμνιά (σκίμποδες) και ακουμπούν στα πόδια τους τα αναγνωστήριά τους.

2. Δύο μαθητές ασχολούνται με εργασίες που τους έχει αναθέσει ο δάσκαλός τους. (σελ. 38)

Στην εικόνα διακρίνονται δύο μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας που εργάζονται σε βιβλιοθήκη υπό την επίβλεψη του δασκάλου τους. Συμπεραίνουμε ότι πιθανότατα ο χώρος ανήκει σε μοναστήρι, καθώς αυτά ίδρυναν βιβλιοθήκες και εργαστήρια αντιγραφής. Τα έγγραφα που μελετούν οι μαθητές είναι περγαμινές.

3. Κοπέλες στον αργαλειό. (σελ. 38)

Στην εικόνα διακρίνονται δύο κοπέλες να υφαίνουν στον αργαλειό, μια τέχνη την οποία μάθαιναν στο σπίτι από τις μητέρες ή τις γιαγιάδες τους. Τα κορίτσια στο Βυζάντιο συνήθως είτε δεν πήγαιναν καθόλου σχολείο είτε φοιτούσαν μόνο στη βασική εκπαίδευση, μαθαίνοντας ανάγνωση και γραφή. Τα κορίτσια έμεναν στο σπίτι και βοηθούσαν τους γονείς στις δουλειές. Μάθαιναν επίσης να υφαίνουν, να πλέκουν και να κεντούν.

4. Πολλά παιδιά των Βυζαντινών μάθαιναν οικοδομικές τέχνες. (σελ. 39)

Στην εικόνα εμφανίζονται αγόρια σε παιδική ηλικία να μεταφέρουν οικοδομικά υλικά και να βοηθούν στις οικοδομικές εργασίες για την ανέγερση του κτηρίου. Τα πρόσωπά τους μοιάζουν με πρόσωπα ενηλίκων και όχι παιδικά. Πολλά αγόρια που δεν πήγαιναν σχολείο μαθήτευαν από μικρή ηλικία κοντά σε τεχνίτες.

5. Στο βυζαντινό σχολείο. (σελ. 39)

Το κείμενο περιγράφει μια αίθουσα βυζαντινού σχολείου. Σε αντίθεση με τις αίθουσες των σημερινών σχολείων ήταν στενές και είχαν μικρά παράθυρα. Οι μαθητές κάθονταν σε ξύλινους πάγκους ή σε скаμινιά ή σταυροπόδι στο πάτωμα, ακόμη και όρθιοι, αν δεν υπήρχαν θέσεις. Είχαν τα σύνεργά τους σε έναν υφασμάτινο σάκο, το μάρσιπο. Το αναγνωστικό τους ήταν το ψαλτήρι, ενώ, για να σημειώνουν, χρησιμοποιούσαν μια πλάκα με κοντύλι ή κέρινη πλάκα με μυτερό καλάμι. Στις μεγαλύτερες τάξεις έγραφαν με μελάνι πάνω σε πάπυρους ή περγαμηνές και σε χαρτί από τον 10ο αιώνα και μετά.

6. Μητέρα συνοδεύει το παιδί της στο σχολείο. (σελ. 40)

Στην εικόνα παρουσιάζεται μια μητέρα καλοντυμένη να παραδίδει με φροντίδα και τρυφερότητα τον μικρό γιο της, Άγιο Νικόλα, που φαίνεται διστακτικός, στον γέροντα δάσκαλο. Ο δάσκαλος πιθανότατα είναι κληρικός. Είναι καθιστός και φαίνεται πολύ πράος. Από την ενδυμασία μητέρας και παιδιού συμπεραίνουμε ότι πρόκειται για εύπορη οικογένεια.

7. «Ο μη δαρείς ου παιδεύεται». (σελ. 40)

Στο βυζαντινό εκπαιδευτικό σύστημα επιτρέπονταν οι σωματικές τιμωρίες στους απείθαρχους ή στους τεμπέληδες μαθητές. Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη ήταν όλη η κοινωνία και συνεπώς και οι γονείς των παιδιών. Γονείς και δάσκαλοι θεωρούσαν ότι με τις σωματικές τιμωρίες τα παιδιά θα μάθαιναν γράμματα και θα διαμόρφωναν σωστό χαρακτήρα.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου
1. Πώς κρίνετε το βυζαντινό σύστημα εκπαίδευσης; Τι από αυτά ισχύει σήμερα;**ΑΠΑΝΤΗΣΗ**

Το βυζαντινό εκπαιδευτικό σύστημα δεν έδινε την ίδια δυνατότητα σε αγόρια και κορίτσια, φτωχούς και πλούσιους να μορφωθούν. Μόνο οι εύπορες οικογένειες, και ιδιαίτερα τα αγόρια, είχαν δυνατότητα να λάβουν ανώτατη μόρφωση, ενώ τα παιδιά των άπορων οικογενειών έφταναν στην καλύτερη περίπτωση μέχρι τη βασική εκπαίδευση. Υπήρχε ευαισθησία και πρόνοια για τη στοιχειώδη εκπαίδευση των ορφανών, αλλά αυστηροί περιορισμοί για τα κορίτσια. Επίσης, στο βυζαντινό εκπαιδευτι-

κό σύστημα υπήρχε έλλειψη υποδομών, όσον αφορά τα κτήρια, τις αίθουσες και το διδακτικό προσωπικό, που ήταν ως επί το πλείστον κληρικοί. Τέλος, επιτρεπόταν η σωματική τιμωρία των μαθητών, κάτι που σήμερα θεωρείται αντιπαιδαγωγικό και έχει απαγορευτεί. Από το βυζαντινό εκπαιδευτικό σύστημα σήμερα ισχύουν:

- α) Η βασική εκπαίδευση, που αντιστοιχεί τρόπον τινά στο δημοτικό σχολείο. Σε αντίθεση, όμως, με το Βυζάντιο σήμερα η εκπαίδευση τόσο στο δημοτικό όσο και στο γυμνάσιο είναι υποχρεωτική για όλους.
- β) Η διδασκαλία της ανάγνωσης, της γραφής και της αριθμητικής στη βασική εκπαίδευση, όπως και στις μικρές τάξεις του δημοτικού σχολείου, με τη διαφορά ότι τα εκπαιδευτικά προγράμματα σήμερα είναι πολύ περισσότερο εμπλουτισμένα.
- γ) Όπως και στο Βυζάντιο, έτσι και σήμερα υπάρχουν ιδιωτικά σχολεία.

Σήμερα η εκπαίδευση είναι δωρεάν για όλους, αγόρια και κορίτσια. Η διδασκαλία των μαθημάτων, επίσης, γίνεται σε σχολεία, ειδικά διαμορφωμένα κτήρια γι' αυτό τον σκοπό.

2. Τα κορίτσια είχαν τις ίδιες ευκαιρίες με τα αγόρια για εκπαίδευση; Πώς κρίνετε αυτή τη διαφορά;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Τα κορίτσια δεν είχαν τις ίδιες ευκαιρίες για εκπαίδευση με τα αγόρια. Πέρα από ελάχιστες περιπτώσεις κοριτσιών, γόνων εύπορων οικογενειών, που έλαβαν ιδιωτική μόρφωση, δεν υπήρχαν σχολεία για τα κορίτσια και απαγορευόταν η φοίτησή τους στο Πανεπιστήμιο. Η νοοτροπία αυτή συμβάδιζε με την αντίληψη της εποχής για τον ρόλο της γυναίκας, που ήταν αυστηρά περιορισμένος στο σπίτι, στο νοικοκυριό και στην οικογένεια.

3. Σήμερα επιτρέπεται η παιδική εργασία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Σε αντίθεση με τη βυζαντινή εποχή (αλλά και τη ρωμαϊκή, τον Μεσαίωνα και τη νεότερη εποχή) σήμερα η παιδική εργασία έχει απαγορευτεί σε όλα τα αναπτυγμένα κράτη. Σύμφωνα με τις διακηρύξεις του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), πρέπει να προστατεύονται τα δικαιώματα του παιδιού. Πέρα από τη νομοθεσία υπάρχουν και πολλοί φορείς που προστατεύουν τα παιδιά από την εκμετάλλευση. Δυστυχώς, όμως, υπάρχουν ακόμη πολλά κράτη, στην Αφρική και την Ασία κυρίως, στα οποία η παιδική εργασία και η εκμετάλλευση συναντώνται ακόμη. Εκεί εκατομμύρια παιδιά εργάζονται καθημερινά μέσα σε εξευτελιστικές και απάνθρωπες συνθήκες.

4. Ποιες δυσκολίες αντιμετώπιζαν οι μαθητές στα βυζαντινά χρόνια;

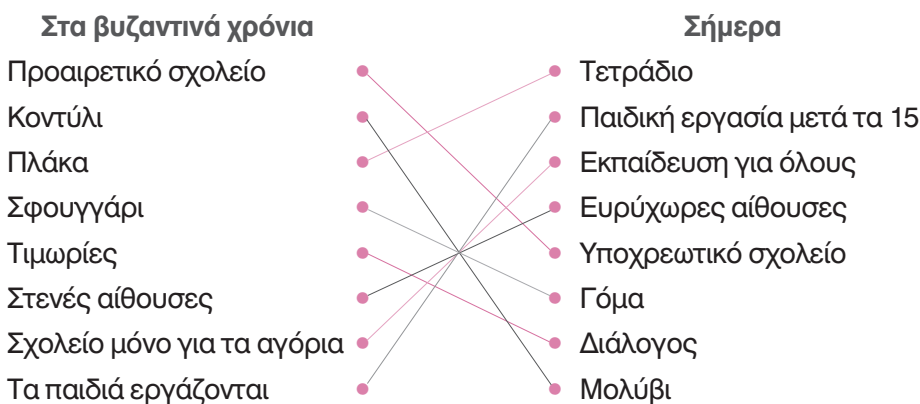
ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Μια από τις σημαντικότερες δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι μαθητές στα βυζαντινά χρόνια ήταν ότι, αν δεν ανήκαν σε εύπορη οικογένεια, δεν μπορούσαν να πάνε σχολείο ή λάμβαναν μόνο τη βασική εκπαίδευση, αδυνατώντας να αποκτήσουν ικανοποιητική μόρφωση. Δυσκολίες, όμως, θα συναντούσαν και τα παιδιά που φοιτούσαν στο σχολείο, καθώς δεν υπήρχαν επαρκείς υποδομές. Οι αίθουσες ήταν στενές με λιγοστό φως, οι μαθητές κάθονταν σε ξύλινους πάγκους ή χαμηλά σκαμνιά ή σταυροπόδι, ακόμη και όρθια. Αντί για τετράδια και μολύβι που έχουν σήμερα οι μαθητές, τότε θα δυσκολεύονταν να γράψουν στην πλάκα με το κοντύλι. Τα βιβλία τους επίσης, που ήταν από περγαμηνές, θα ήταν πιθανόν δύσκολα στη χρήση και τη μεταφορά, αφού ήταν βαρύτερα από τα σημερινά. Τέλος, πιθανότατα θα δυσκολεύονταν να πάνε στο σχολείο, καθώς θα χρειάζονταν να διανύουν καθημερινά μακρινές αποστάσεις για να φτάσουν στον ναό ή στο μοναστήρι, όπου λειτουργούσε το σχολείο.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις του Τετραδίου Εργασιών

1. Αντιστοιχίστε το χθες και το σήμερα της εκπαίδευσης και σχολιάστε όσες από τις μεταβολές που έχουν γίνει θεωρείτε σημαντικές.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

2. Δύο στροφές από τα κάλαντα της Πρωτοχρονιάς λένε για τον Άγιο Βασίλη, «που έρχεται από την Καισαρεία»:

**«Βαστά εικόνα και χαρτί
ζαχαροκάντιο ζυμωτή,
χαρτί και καλαμάρι,
δες και με, το παλικάρι...**

**Από τη μάνα μου έρχομαι
κι όλους σας καταδέχομαι
και στο σχολειό πηγαίνω
και κει γράμματα μαθαίνω».**

Ποιες λέξεις και φράσεις από τα κάλαντα μιλούν για την εκπαίδευση των Βυζαντινών;

Γιατί ο αγαπημένος Άγιος των παιδιών είναι προστάτης των γραμμάτων;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Οι λέξεις ή φράσεις που αναφέρονται στην εκπαίδευση των Βυζαντινών είναι: «βαστά εικόνα και χαρτί», «χαρτί και καλαμάρι», «στο σχολειό πηγαίνω», «και κει γράμματα μαθαίνω».

Οι τρεις Ιεράρχες, ο Άγιος Βασίλειος, ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος και ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός, θεωρήθηκαν προστάτες των γραμμάτων, καθώς είχαν λάβει ευρεία μόρφωση. Ειδικότερα, ο Άγιος Βασίλειος αφιέρωσε τη ζωή του στον μοναχισμό, τη μελέτη και τη φιλανθρωπία. Στην πολύπλευρη δράση του συμπεριλαμβάνονται και πολλά ασκητικά και παιδαγωγικά συγγράμματα.

3. Διαβάστε τα κείμενα 5 (σχολ. βιβλίο, σελ. 39) και 7 (σχολ. βιβλίο, σελ. 40) και παρατηρήστε την εικόνα 6 (σχολ. βιβλίο, σελ. 40), που δείχνει τη μητέρα του μικρού Άη-Νικόλα να συνοδεύει το παιδί της στο σχολείο. Περιγράψτε τα τρία πρόσωπα και προσπαθήστε από τη στάση και την έκφρασή τους να ερμηνεύσετε πώς αισθάνεται το καθένα.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Βλέπε παραπάνω, τον σχολιασμό της πηγής 5, της εικόνας 6 και της πηγής 7.

4. Κατασκευάζω μια κέρινη πλάκα, λιώνοντας κερί μέσα σε ένα ξύλινο πλαίσιο. Ύστερα παίρνω ένα μυτερό ξυλάκι (καλαμάκι) και γράφω το όνομά μου και τις λέξεις: σχολείο, γράμματα, βυζαντινά χρόνια.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Δραστηριότητα που θα πραγματοποιηθεί στο σχολείο από τους μαθητές και τον/τη διδάσκοντα/ουσα.

5. Δραστηριότητα για το σπίτι

Ρωτήστε τους παππούδες, τους γονείς σας και άλλα ηλικιωμένα συγγενικά σας πρόσωπα πώς ήταν η εκπαίδευση στην εποχή τους (τα σχολεία, το πρόγραμμα, τα μαθήματα, η συμπεριφορά μαθητών και δασκάλων κ.ά.). Καταγράψετε τις απαντήσεις τους (σε χαρτί ή μαγνητόφωνο) και συζητήστε τις στην τάξη. Ανακοινώστε τα συμπεράσματά σας στην τάξη ή στη σχολική σας εφημερίδα.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Δραστηριότητα που θα πραγματοποιηθεί από τους μαθητές στο σπίτι με τη βοήθεια των γονέων και των συγγενών.

Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας*

Ερωτήσεις κατανόησης

- 12.1 Τι γνωρίζετε για το βασικό σχολείο;
- 12.2 Τι μαθήματα διδάσκονταν τα παιδιά στις μεγαλύτερες τάξεις;
- 12.3 Τι γνωρίζετε για τα εκκλησιαστικά σχολεία;
- 12.4 Τι γνωρίζετε για την εκπαίδευση των κοριτσιών και των παιδιών των άπορων οικογενειών;

Δραστηριότητες

- 12.5 Να συμπληρώσετε τις δυο στήλες επιλέγοντας μέσα από το πλαίσιο τις έννοιες και τα αντικείμενα που αντιστοιχούν σε κάθε εποχή.

σκίμποδες, κοντύλι, τιμωρίες, τετράδιο, διάλογος, δωρεάν εκπαίδευση, πλάκα, μολύβι, στενές αίθουσες, ευρύχωρες αίθουσες, ιδιωτική εκπαίδευση, βασικό σχολείο, μόνο για αγόρια, δημοτικό σχολείο, για όλα τα παιδιά, θρανία, περγαμνές, βιβλία

* Οι απαντήσεις στο Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

Βυζαντινό σχολείο**Σημερινή τάξη**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

12.6 Να χαρακτηρίσετε ως σωστές ή λανθασμένες τις παρακάτω προτάσεις.

- α) Η εκπαίδευση των παιδιών στο Βυζάντιο ήταν υποχρεωτική για τα αγόρια και τα κορίτσια. ☐
- β) Στο Βυζάντιο υπήρχαν μόνο ιδιωτικά και εκκλησιαστικά σχολεία. ☐
- γ) Τα κορίτσια δεν πήγαιναν σχολείο. ☐
- δ) Τα αγόρια από άπορες οικογένειες μαθήτευαν κοντά σε τεχνίτες και εργάζονταν από μικρή ηλικία. ☐
- ε) Στα εκκλησιαστικά σχολεία συχνά φοιτούσαν δωρεάν ορφανά παιδιά. ☐

12.7 Να συμπληρώσετε τα κενά:

Στις τάξεις διδάσκονταν ,
και Αποστήθιζαν ιστορίες από τον , την
..... και την και από τους
..... του Στα σχολεία ακόμη μάθαιναν να
..... και να